



Öppen verksamhet i kultur- skolan

En väg till breddat deltagande

KULTURRÅDET

Sammanfattning

Kulturrådet fick år 2018 i uppdrag att inrätta ett nationellt Kulturskolecentrum som en del av myndigheten. I Kulturskolecentrums uppdrag ingår att stödja den kommunala kulturskolan genom bland annat statistik och uppföljning. Det övergripande syftet med denna rapport är att ge en bild av hur kulturskolor arbetar med breddat deltagande, och då främst öppen kulturskoleverksamhet, samt hur styrningen av detta arbete ser ut utifrån frågeställningarna:

- Hur arbetar kulturskolor för att bredda deltagandet och vilken roll spelar den kommunala styrningen i arbetet?
- I vilken utsträckning och hur bedriver kulturskolor öppen verksamhet?
- Hur finansieras den öppna verksamheten och hur följs den upp?
- Vilka andra aktörer samverkar kulturskolan med i den öppna verksamheten?
- Vilka deltar i den öppna verksamheten och hur upplever deltagarna denna?

Studien bygger på en enkätundersökning, som besvarades av 82 procent av landets kommuner med kommunal kulturskola, och intervjuer med representanter för fem kommuner. I samband med intervjuerna gjordes även platsbesök på den öppna verksamheten. I varje kommun intervjuades förvaltningschef för den förvaltning som inhyser kulturskolan, kulturskolechef, pedagoger, samverkanspartner och deltagare i den öppna verksamheten. I rapporten presenteras följande resultat:

- Kulturskolorna i de fem besökta kommunerna tillhör olika sorters förvaltningar. Oavsett tillhörighet är intervjupersonerna i regel nöjda med kulturskolans placering. Kulturskolan beskrivs generellt som ganska självständig i förhållande till förvaltningen och i många stycken sköter kulturskolan sin verksamhet på egen hand. Den relativa självständigheten i förhållande till förvaltningar och nämnder upplevs av flera respondenter som positiv, samtidigt som vissa önskar ett större intresse av politikerna.
- 65 procent av kommunerna har dokumenterade mål för att bredda deltagandet och av dessa är 68 procent antagna av kommunal nämnd eller fullmäktige. Resultatet tyder på att det finns en politisk vilja att kulturskolan ska nå fler och bredare målgrupper i merparten av kommunerna. Samtidigt saknar cirka 30 procent av kommunerna ett sådant mål. Det är ungefär lika vanligt att ha dokumenterade mål specifikt för den öppna verksamheten som för breddat deltagande i stort. Av de kommuner som har mål för den öppna verksamheten följer nästa alla kommuner, 94 procent, upp det arbetet i någon form.
- I vår enkät angav de 119 kommunerna som besvarade frågan att uppskattningsvis ungefär 35 000 individer gick i den öppna verksamheten under 2022, och att verksamheten omfattade cirka 400 000 deltagartillfällen. Med tanke på att cirka 30 procent angav "vet ej" på frågorna om unika deltagare och deltagartillfällen och att ytterligare knappt 20 procent av kommunerna inte besvarade enkäten, bör det totala antalet individer och deltagartillfällen i den öppna kulturskoleverksamheten vara betydligt större än så. Av enkätresultaten framkommer att den vanligaste åldersgruppen i öppen verksamhet är barn i åldern 7–12 år, följt av gruppen 13–15-åringar. Tjejer utgjorde uppskattningsvis 59 procent av deltagarna i den öppna verksamheten. Kommunerna tar ofta fram kunskap om deltagare i kulturskolan genom olika administrationsverktyg, men verktygen har i regel begränsningar vad gäller att samla information om deltagare i öppen verksamhet.

- De vanligaste metoderna för att bredda deltagandet i kulturskolan var enligt vår enkät att erbjuda nya ämnen, att bedriva uppsökande verksamhet och att anställa pedagoger med kompetens i ämnen som kommunen inte tidigare har erbjudit. Öppen verksamhet erbjuds i nästan 7 av 10 kommuner. Bland kommuner med öppen verksamhet riktar ungefär 70 procent hela eller delar av sin öppna verksamhet till särskilda grupper, främst boende i områden med socioekonomiska utmaningar, boende i glesbygd och barn och unga med funktionsnedsättning. Utbudet i den öppna verksamheten har flera likheter med vad kulturskolorna erbjuder i terminskurser. För att locka nya deltagare till kulturskolan är det viktigt att verksamheten är tillgänglig på flera olika sätt.
- Det är vanligast att den öppna verksamheten utförs av pedagoger som både är verksamma inom kulturskolans terminskurser och i den öppna verksamheten. Samtidigt anser respondenterna att det utöver en konstnärlig, pedagogisk utbildning även krävs egenskaper som god social förmåga, tålmod, empati, flexibilitet och socialt engagemang för att vara pedagog i den öppna verksamheten.
- Nästan 4 av 10 kommuner anger att de arbetar med deltagarinflytande som ett sätt att bredda deltagandet. Både pedagoger och deltagare upplever att deltagarinflytandet i den öppna verksamheten är ganska utvecklat, men att inflytandet inte alltid bygger på genomtänkta strategier. Deltagarna går på den öppna verksamheten främst för att det är roligt och lägger stor vikt vid det sociala sammanhanget. En annan viktig orsak är själva utövandet av en konstform. Deltagarna ser i regel mycket positivt på sitt deltagande i den öppna verksamheten och lyfter pedagogerna och deras sätt att vara som en viktig anledning till det.
- Det är vanligt att den öppna kulturskoleverksamheten samverkar med andra aktörer, endast 12 procent i enkäten anger att de inte har ett sådant samarbete. Samverkan sker främst med grundskolan och med fritidsgårdar, medan samverkan med andra aktörer är ovanligare. Det finns alltså potential för att samverka med fler aktörer, inom olika samhällssektorer.
- En dryg tredjedel av kommunerna erbjuder deltagare i den öppna verksamheten en lättare väg att komma in i den ordinarie verksamheten med terminskurser. Respondenterna har delvis olika bilder av relationen mellan den öppna verksamheten och terminskurserna. I de besökta kommunerna är det samlade intrycket att övergångar från den öppna verksamheten till terminskurser mer handlar om ad hoc-lösningar än resultatet av en tydlig strategi.
- Det är vanligast att kulturskolornas öppna verksamhet finansieras med tillfälliga, externa medel. Samtliga besökta kommuner har helt eller delvis finansierat sin öppna verksamhet med Kulturrådets utvecklingsbidrag. I enkät- och intervju svar uttrycker kommunerna oro för vilka konsekvenser ett minskat eller helt indraget utvecklingsbidrag skulle få för den öppna verksamheten och arbetet med breddat deltagande, inte minst då kommunernas ekonomiska situation är pressad.
- Kulturrådet identifierar i sina slutsatser fyra utvecklingsområden för kommunledningar och kulturskolechefer som vill utveckla sitt arbete med breddat deltagande, medan ett utvecklingsområde lyfter betydelsen av en statlig finansiering för att stärka alla barns och ungas möjlighet till en meningsfull fritid och deltagande i kulturlivet. Utvecklingsområdena är: 1) Tydliggör mål för det breddade deltagandet och den öppna verksamheten på nämnd- och förvaltningsnivå; 2) Stärk uppföljningen av öppen verksamhet genom metodutveckling; 3) Utveckla det strategiska arbetet med deltagarinflytande i kulturskolan; 4) Stärk samverkan på nationell, regional och kommunal nivå; 5) Statlig finansiering kan bidra till utveckling av verksamhet och breddat deltagande i kulturskolan.



Innehåll

1. Inledning	7
2. Deltagande i kulturskolan	11
3. Styrning	15
4. Mål, syfte och uppföljning	19
5. Målgruppen	25
6. Metod – När? Var? Hur?	29
7. Pedagoger i den öppna verksamheten	43
8. Deltagarinflytande	47
9. Samverkan	51
10. Öppen verksamhet – en väg till terminskurser?	55
11. Finansiering – projekt eller långsiktighet?	61
12. Slutsatser och utvecklingsområden	65
Litteraturlista	71



1. Inledning

Bakgrund

Kulturrådet fick år 2018 i uppdrag att inrätta ett nationellt Kulturskolecentrum som en del av myndigheten.¹ I Kulturskolecentrums uppdrag ingår att stödja den kommunala kulturskolan genom bland annat framtagande av statistik och uppföljning. Under 2022 och 2023 har Kulturrådet breddat deltagande som särskilt tema för Kulturskolecentrums verksamhet. Ett viktigt fokus för den statliga kulturskolestrategin är att kulturskolan ska nå fler barn och unga samt att bredda målgruppen utifrån bakgrund och förutsättningar.²

Enligt den statistik som Kulturskolecentrum samlar in når kulturskolan cirka 11 procent av målgruppen i den kursverksamhet som man anmäler sig till, i regel terminskurser.³ Andelen deltagare har legat stabil under de senaste åren. Det innebär att andelen som tar del av kulturskolans terminskurser är ungefär densamma som innan de statliga bidragen och de stödjande åtgärderna infördes. Genom deltagarlistornas personnummer kan Kulturskolecentrum även visa på att vissa grupper är överrepresenterade, som deltagare med högutbildade föräldrar, medan andra grupper är underrepresenterade, som deltagare med utländsk bakgrund och deltagare som bor i områdestyper med socioekonomiska utmaningar.

Samtidigt vet vi att kulturskolorna lockar fler deltagare än de som går i terminskurser. Även om långa och korta ämneskurser dominerar, visar *Kulturskolan i siffror 2021* att öppen verksamhet och övrig verksamhet i den frivilliga kulturskolan omfattade cirka 500 000 deltagartillfällen⁴ under 2021. Eftersom kulturskolor i regel inte samlar in personnummer på deltagare i sådana kurser är dock kunskapen om antalet deltagare och vilka dessa är i den här typen av verksamhet begränsad.

Arbetet med att bredda deltagandet i kulturskolan kan ske på olika sätt. I den här rapporten fokuserar vi särskilt på metoden öppen verksamhet. Det finns ingen fastställd definition på vad öppen verksamhet i kulturskolan är, men i Kulturskolecentrums tidigare enkätundersökningar har vi använt oss av definitionen *verksamhet som deltagarna inte behöver anmäla sig till, till exempel drop-in, öppet hus, prova på och motsvarande*. Ett annat vanligt kännetecken är också att den öppna verksamheten, till skillnad från terminskurserna, är avgiftsfri i majoriteten av kommunerna. Den öppna verksamhetens karakteristika innebär att barn och unga som av olika anledningar inte tar del av terminskurserna kan få en väg in i kulturskolans verksamhet. På så sätt kan den öppna verksamheten utgöra en viktig del av att bredda deltagandet i kulturskolan.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna rapport är att ge en bild av hur kulturskolor arbetar med breddat deltagande, främst genom öppen kulturskoleverksamhet, samt hur styrningen av detta arbete ser ut. Den öppna verksamheten kan variera i form och uttryck, men i rapporten utgår vi från att verksamheten i regel är avgiftsfri, öppen för alla och att deltagarna inte behöver anmäla sig i förväg. Det kan dock förekomma andra tolkningar i de kommuner vi redovisar resultat för.

1. Prop. 2017/18:164. En kommunal kulturskola för framtiden – en strategi för de statliga insatserna.

2. Ibid.

3. Kulturrådet (2022a).

4. Med deltagartillfällen avses summan av antalet deltagare multiplicerat med antal verksamhetstillfällen under ett år.

Studiens övergripande frågeställningar är:

- Hur arbetar kulturskolor för att bredda deltagandet och vilken roll spelar den kommunala styrningen i arbetet?
- I vilken utsträckning och hur bedriver kulturskolor öppen verksamhet?
- Hur finansieras den öppna verksamheten och hur följs den upp?
- Vilka aktörer samverkar kulturskolan med i den öppna verksamheten?
- Vilka deltar i den öppna verksamheten och hur upplever deltagarna denna?

Metod

Studien bygger framför allt på två delar, en enkätundersökning och intervjuer med representanter för kommuner. Vi gjorde även platsbesök på den öppna verksamheten i de aktuella kommunerna.

Enkäten skickades ut till landets samtliga kommuner och omfattade frågor som rör kommunernas arbete med breddat deltagande generellt och öppen verksamhet specifikt. Enkäten genomfördes under september och oktober 2022 och hade en svarsfrekvens på 82 procent. Svaren om verksamheten 2022 avsåg verksamhet under vårterminen och sommaren fram till höstens terminsstart.

För att få en djupare förståelse för kommunernas arbete med den öppna verksamheten genomförde vi även intervjuer och besök i fem kommuner. De kommuner som vi besökte var Huddinge, Katrineholm, Lindesberg, Tjörn och Örnsköldsvik. I urvalet togs bland annat hänsyn till att få en spridning utifrån kommunens storlek, socioekonomiska förutsättningar, geografiska placering samt inriktningen på den öppna verksamhet som bedrevs i kommunen.

I kommunerna intervjuade vi följande:

- Förvaltningschef för den förvaltning som inhyser kulturskolan⁵
- Kulturskolechef
- Pedagoger
- Samverkanspartner till den öppna verksamheten
- Deltagare i den öppna verksamheten.

Deltagarna i den öppna verksamheten intervjuade vi genom fokusgrupper. Pedagogerna intervjuade vi i vissa fall parvis. I de fall det inte var praktiskt möjligt att genomföra intervjuer på plats gjorde vi dem digitalt via Teams. Det gällde framför allt förvaltnings- och kulturskolecheferna. Totalt intervjuades 29 vuxna i sin yrkesroll och 37 barn och unga som var deltagare. I rapporten illustreras intervjuerna med citat där intervjupersonens roll anges. Konsultfirman Ramboll Management Consulting har anlåtats för delar av intervjuerna och insamlingen av enkäten.

Rapporten bygger även på dokumentstudier. Studiens utformning och innehåll har diskuterats i Kulturskolecentrums sakkunniggrupp och i nätverket av regionala samordnare inom kulturskolan.

Avgränsningar

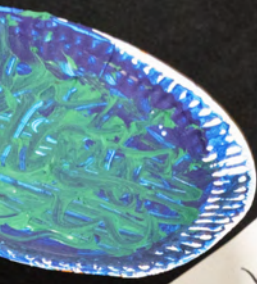
Den här studien har som syfte att beskriva hur kulturskolan arbetar med breddat deltagande och särskilt med öppen kulturskoleverksamhet. Det innebär att det finns delar av kulturskolornas arbete med breddat deltagande som inte tas upp i lika stor utsträckning. I rapporten för vi dock ett resonemang om kulturskolornas syn på och arbete med breddat deltagande i stort.

5. Intervju med förvaltningschef utfördes i fyra av fem kommuner.

I intervjuerna har representanter för ett mindre antal kommuner fått komma till tals om arbetet med breddat deltagande och den öppna verksamheten. Det innebär att det kan finnas förutsättningar och omständigheter kring den öppna verksamheten i andra kulturskolor som inte kommer fram i den här rapporten. Eftersom dessa skildringar har karaktären av fallstudier bör svaren därför ses som exempel på kommunernas arbete, snarare än att vara en heltäckande beskrivning av hur arbetet med öppen verksamhet går till i landets kulturskolor. Den tillhörande enkäten har dock gett alla kommuner möjlighet att besvara frågor om sitt arbete, vilket ger en mer kvantitativ lägesbeskrivning. Under våra kommunbesök har vi av resursmässiga skäl valt att särskilt uppmärksamma vissa öppna verksamheter. Även om resultaten delvis beskriver hela bilden av breddat deltagande och öppen verksamhet i respektive kommun, finns det alltså delar av den öppna verksamheten i de besökta kommunerna som belyses i mindre utsträckning.

Disposition

Efter denna inledning ges en kortare sammanfattning av kunskapsläget av deltagare i kulturskolan i kapitel 2. Kapitel 3 redogör för den kommunala styrningen och kulturskolornas förvaltningstillhörighet. I kapitel 4 beskrivs hur kulturskolorna arbetar med mål, strategier och uppföljning kring breddat deltagande och öppen verksamhet. Kapitel 5 redogör för vilka som går i den öppna verksamheten och kommunernas kunskap om dem. Därefter belyser vi vilka metoder som används i kapitel 6, med särskilt fokus på den öppna verksamheten. Vi redogör bland annat för riktad verksamhet, hur målgruppen nås, vilka ämnen som erbjuds, var verksamheten sker och när. I kapitel 7 ger vi en bild av pedagogerna och deras roll i den öppna verksamheten, och kapitel 8 handlar om deltagarinflytande. I kapitel 9 tar vi upp den öppna verksamhetens samverkanspartner, medan kapitel 10 belyser frågan om den öppna verksamheten ses som en väg till deltagande i ordinarie terminskurser. I kapitel 11 beskrivs hur den öppna verksamheten finansieras. Rapporten avslutas med kapitel 12 där Kulturrådets slutsatser och identifierade utvecklingsområden presenteras.



2. Deltagande i kulturskolan

Små förändringar i andelen deltagare

Kulturskolecentrum har sedan övertagandet av kulturskolestatistiken från Kulturskolerådet 2018 redovisat deltagande i kulturskolan på två sätt: genom insamling av deltagarlistor med personnummer och genom en fråga i den årliga kulturskoleenkäten. Kommunernas personnummerlistor lämnas till SCB som samkör dem med registeruppgifter. Syftet med insamlingen av personnummer är att kunna ge en bild av vilka det är som går i kulturskolan utifrån antal, ålder, kön, socioekonomisk bakgrund, härkomst samt geografiska registervariabler i form av socioekonomiska områdestyper och områden med olika befolkningstäthet.

Under 2021 hade 286 av landets kommuner kommunal kulturskola. Av dessa lämnade 183 kommuner (64 procent) in deltagarlistor som innehöll personnummer. Kulturskolor registrerar dock i regel inte personnummer för deltagare i alla delar av sin verksamhet. Framför allt saknas uppgifter om deltagare som går i mer öppen verksamhet där anmälan inte krävs. Det innebär troligen att antalet unika individer kan vara något underskattat och att uppgifterna främst speglar de deltagare som går i långa eller korta ämneskurser. För att komplettera insamlingen av personnummerlistor ställer vi även en fråga om antalet unika deltagare i enkäten. Av förklarliga skäl går det inte att använda enkätfrågan för att få reda på mer om individerna med hjälp av bakgrundsvariabler från registerdata på samma sätt som för personnummerlistorna. Svaren på enkätfrågan kan dock komplettera bilden av unika deltagare, eftersom ett större antal kommuner brukar besvara enkätfrågan än som skickar in personnummerlistor.

Beräknat på andelen kulturskoledeltagare i förhållande till hela befolkningen i motsvarande åldersgrupp har andelen barn och unga i åldern 6–19 år som deltagit i kulturskolan legat relativt stabilt under perioden 2015–2021. År 2021 var andelen deltagare i kulturskolan 10,6 procent. Efter en uppräknings för att kompensera för bortfall tyder våra siffror på att ungefär 180 000 individer i åldern 6–19 år går i kulturskolans ämneskurser och att kulturskolan når ytterligare 15 000–20 000 individer i annan frivillig verksamhet.

Vilka går i kulturskolan?

Med hjälp av de deltagarlistor som kommunerna årligen lämnar in till Kulturskolecentrum kan vi alltså få en bild av deltagarna utifrån ett antal bakgrundsvariabler. Som tidigare nämnts bygger dock listorna främst på deltagare i terminskurser, eftersom det är i den typen av verksamhet som deltagarna registreras med hjälp av personnummer.

Tjejer dominerar i alla åldersgrupper

Av det totala antalet deltagare i kulturskolan i åldern 6–19 år utgjorde tjejer 62 procent under 2021. Andelen har legat ganska stabil sedan 2018. I samtliga åldersgrupper är det en större andel flickor och kvinnor än pojkar och män som går i kulturskolan.

Vanligast att gå i kulturskolan i mellanstadiet

Ser vi till ålder är 9–11-åringar den grupp med störst andel kulturskoledeltagare, 18 procent av den gruppen deltog i kulturskolan under 2021. Gruppen med 12–15-åringar följer sedan, med 12 procent kulturskoledeltagare. Åldersgrupper under och över skolåldern deltar i kulturskolan i mycket liten utsträckning. Deltagarna är särskilt koncentrerade till grundskoleåldern. I gymnasieåldern (16–19 år) är andelen kulturskoledeltagare betydligt mindre än i högstadieåldern (12–15 år).

Deltagare med högutbildade föräldrar är överrepresenterade

Kulturskolecentrums statistik visar att barn och unga med föräldrar med högre utbildning är överrepresenterade i kulturskolan. Under verksamhetsåret 2021 hade 82 procent av alla 6–19-åringar i kulturskolan minst en förälder eller vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning. Motsvarande andel i riket var 61 procent. Det är små skillnader mellan pojkar och flickor. Vid en jämförelse med föregående år (2018–2020) är det små skillnader. Barn med högutbildade föräldrar har alltså varit överrepresenterade i kulturskolan under samtliga studerade år.

Deltagare med utländsk bakgrund är underrepresenterade

Barn och unga med utländsk bakgrund, som är utlandsfödda och som är nyinvandrade (upp till 4 år i landet) är däremot underrepresenterade i kulturskolan i förhållande till deras andel i riket. Skillnaderna minskar med den tid som personerna har varit i landet. Bland 6–19-åringar med utländsk bakgrund, det vill säga som är födda utomlands eller som är födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands, var andelen i kulturskolan 19 procent, jämfört med 27 procent totalt i riket under 2021. Bland utrikes födda är motsvarande andelar 9 respektive 14 procent. Jämför vi graden av deltagande i dessa grupper utifrån kön är det små skillnader mellan pojkar och flickor. Det är även mycket små skillnader när vi jämför resultaten från verksamhetsåren 2018–2020 och 2021. Grupperna barn med utländsk bakgrund, som är utrikes födda och som är nyinvandrade, har alltså under samtliga studerade år varit underrepresenterade i kulturskolan i förhållande till i befolkningen i stort.

Vissa skillnader utifrån boendeområden

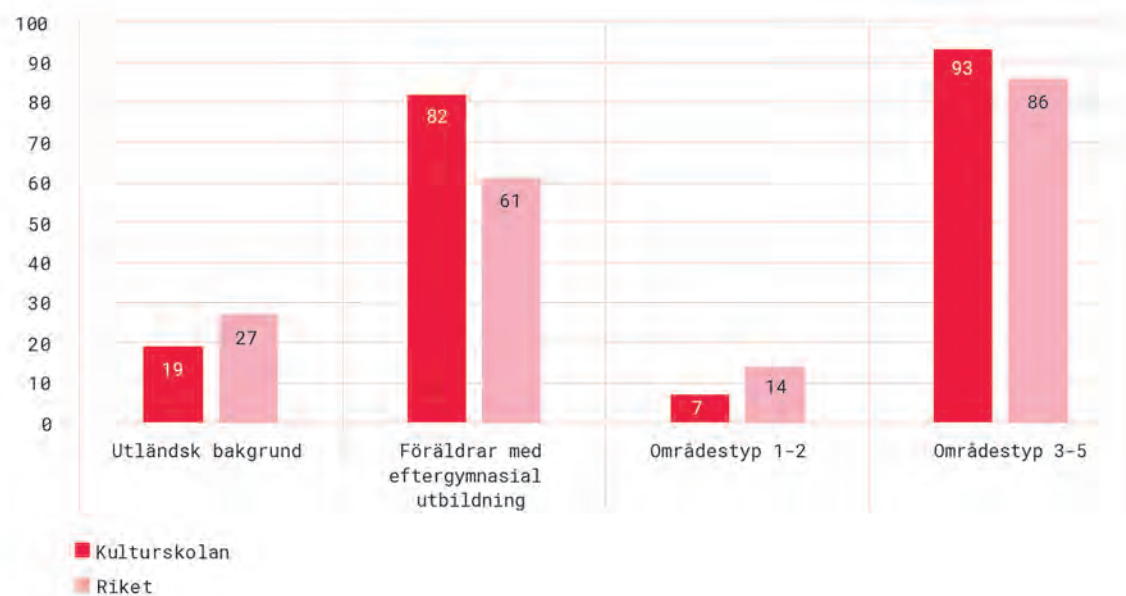
Statistiken visar även att graden av deltagande i kulturskolan har koppling till vilken socioekonomisk områdestyp man bor i. Kulturrådet har använt de fem områdestyper som Delegationen mot segregation och SCB tagit fram utifrån ett socioekonomiskt index⁶ som registervariabel på deltagarlistorna. Med hjälp av dessa typer kan vi se att 6–19-åringar som bor i områden med socioekonomiska utmaningar (typ 1 och 2) är underrepresenterade i kulturskolan jämfört med i befolkningen. Andelen bland kulturskoledeltagare som bor i den typen av områden är 7 procent, medan motsvarande andel i riket är 14 procent. På motsvarande sätt är barn och unga som bor i områden med högre socioekonomisk nivå (typ 3–5) överrepresenterade bland kulturskoledeltagarna jämfört med i befolkningen i stort. Av kulturskoledeltagarna bor 93 procent i sådana områden, medan andelen i riket är 86 procent.

Ett annat sätt att få en bild över deltagarna i kulturskolan utifrån geografisk hemvist är att koppla deltagarlistorna till demografiska statistikområden, så kallade DeSO-områden.⁷ I det här fallet har vi delat in områdena i tre kategorier efter befolkningstäthet. Analysen visar att 6–19-åringar som bor i kategori A, det vill säga i glesbygd, är något underrepresenterade i kulturskolan. För de som bor i tätort (kategori B) respektive centralort (kategori C) är det en liten överrepresentation i kulturskolan i jämförelse med motsvarande andel i befolkningen. Skillnaderna mellan andelen deltagare i kulturskolan och andelen 6–19-åringar i befolkningen i stort är dock generellt små. Jämför vi deltagandet i SKR:s tre kommuntyper⁸ finns det inte någon tydlig koppling mellan kommunstorlek och deltagande i kulturskolan.

6. Se vidare <https://segregationsbarometern.boverket.se/analys/nu-kan-du-mata-segregationens-grad-och-uttryck/>.

7. DeSO, eller Demografiska statistikområden, delar in landet i knappt 6 000 områden. Se vidare www.scb.se/hitta-statistik/regional-statistik-och-kartor/regionala-indelningar/deso---demografiska-statistikomraden.

8. SKR har delat in landets kommuner i grupperna Storstäder och storstadsnära kommuner, Större städer och kommuner nära större stad samt Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner.



Figur 1. Andel barn och unga 6–19 år med utländsk bakgrund, med föräldrar med eftergymnasial utbildning, respektive som bor i olika socioekonomiska områdestyper, i kulturskolan respektive i befolkningen. 2021. Procent.

Ger statistiken hela bilden?

Kulturskolecentrums statistik visar alltså att det genomgående har funnits en överrepresentation i kulturskolan av barn och unga med högutbildade föräldrar och individer som bor i områdestyper med högre socioekonomisk nivå, och en underrepresentation av barn och unga med olika former av utländsk bakgrund och individer som bor i områdestyper med lägre socioekonomisk standard. Detsamma gäller dominansen av tjejer i samtliga åldersspann och barn i mellanstadieåldern i kulturskolan. Dessa tendenser gäller inte bara deltagande i kulturskolan. Andra studier visar på liknande mönster avseende barn och ungas deltagande i kultur-, idrotts- och andra fritidsaktiviteter utifrån föräldrars inkomster, typ av boendeområden och, i vissa fall, härkomst.⁹

Under de år som Kulturrådet har samlat in statistik har vi även delat ut statliga utvecklingsbidrag till kommuner. Ett av syftena med bidraget är att främja den kommunala kulturskolans möjligheter att erbjuda såväl fördjupning som bredd i undervisningen med utgångspunkt i varje deltagares särskilda förutsättningar. Bidraget har särskilt prioriterat satsningar som riktar sig till grupper av barn och unga som deltar i kulturskolan i förhållandevis liten utsträckning. Enligt Kulturskolecentrums uppföljning av utvecklingsbidraget för verksamhetsåret 2021–2022 nådde kulturskolorna med bidraget 58 000 nya deltagare, och 58 procent av kommunerna använde bidraget till öppen verksamhet.¹⁰ Vi vet alltså att kulturskolan når andra, nya grupper, bland annat genom utvecklingsbidraget, och att en av dessa metoder är den öppna verksamheten. I den resterande delen av rapporten kommer vi att belysa hur kommuner ser på och arbetar med breddat deltagande generellt och särskilt rikta våra blickar mot den öppna kulturskoleverksamheten.

9. Se till exempel Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2018, 2020).

10. Kulturrådet (2023a).



3. Styrning

Kulturskolan i den kommunala förvaltningen

Kulturskolor är i regel placerade under en av två kommunala nämnder: *Kultur och fritid* eller motsvarande och *Barn och utbildning* eller motsvarande. I *Kulturskolan i siffror 2021* angav drygt 8 av 10 kommuner någon av dessa två nämnder, och en ungefär lika stor andel kulturskolor låg under vardera nämnd.¹¹ Kulturskolans nämnd- och förvaltningstillhörighet varierar i de fem kommuner vi har besökt, och intervjupersonerna har också olika åsikter om vad placeringen får för konsekvenser och vilken placering som är eftersträfvansvärd.

Kulturskolan och skolan under samma förvaltning

I Katrineholm, Lindesberg och Örnsköldsvik är kulturskolan placerad under utbildningsförvaltningen eller motsvarande. Chefen för bildningsförvaltningen i Katrineholm menar att placeringen kan göra det svårare att förklara just kulturens roll för att åstadkomma ett rikt fritidsliv för politikerna, jämfört med om kulturskolan legat under en kultur- och fritidsförvaltning. Samtidigt skapar kulturskolans placering i utbildningsförvaltningen större kontaktytor mellan kulturskolan och andra skolor, vilket ökar möjligheterna att hitta samarbetsformer. Även om det finns vissa utmaningar ser förvaltningschefen främst positivt på lösningen i Katrineholm. Vid behov kan bildningsförvaltningen backa upp kulturskolan:

Om bildningsförvaltningen kliver fram och föreslår att man ska jobba så här med kultur, barn och unga så måste folk lyssna. Det finns strategiska fördelar med att ha det under bildning även om risken finns att det blir styvmoderligt behandlat ibland. (Förvaltningschef)

Kulturskolechefen i kommunen är lite mer tveksam till placeringen och ser en viss risk att den icke-obligatoriska kulturskolan kan drabbas av ekonomiska neddragningar snabbare än den obligatoriska skolan. Samtidigt är kulturskolechefen inte säker på att en placering under kulturförvaltningen vore att föredra.

Förvaltningschefen i Lindesberg anser också att kulturskolan sticker ut en del i barn- och utbildningsnämnden, i alla fall den del som rör den frivilliga verksamheten. Samtidigt är kulturskolan kopplad till obligatoriska delar av undervisningen genom skolans musikämne, där kulturskolepedagoger fungerar som lärare. Genom organisationen får kulturskolepedagogerna möjlighet att umgås och utbyta erfarenheter med andra lärare, något som enligt förvaltningschefen inte skulle kunna ske på samma sätt om kulturskolan låg under kultur och fritid.

Annars skulle det kunna vara så som i andra kommuner, att kulturskolan ligger ihop med fritid, så att när de har verksamhetsdagar så träffar kulturskolan exempelvis vaktmästare eller liknande yrkeskategorier. Tack vare att man tillhör oss så de har en naturlig kontext att vara med och prata pedagogik och utvecklingsfrågor gällande barn och ungdomar, med pedagoger. (Förvaltningschef)

11. Kulturrådet (2022a).

Öppen verksamhet i kulturskolan

Kulturskolechefen upplever att det i förvaltningssammanhang blir mycket fokus på grundskola och gymnasium inom förvaltningen, utan att kulturskolan för den skull blir marginaliserad. Han har heller ingen tydlig uppfattning om det är bättre eller sämre att ligga under en bildningsförvaltning än under en motsvarande kulturförvaltning.

Kulturskolechefen i Örnsköldsvik upplever att kulturskolan är en tydlig och integrerad del av bildningsförvaltningen, där det finns ett bra samarbete med skolverksamheterna och rektorerna. Samverkan bygger dock främst på att kulturskolan initierar och driver frågorna. Kulturskolan samverkar också med andra förvaltningar, främst avdelningen kultur och fritid (se vidare avsnittet om samverkanspartner). Enhetschefen på avdelningen som ansvarar för kultur och ungdom menar att de två olika förvaltningarna skiljer sig åt på flera sätt. På förvaltningen för kultur och fritid är det enklare att få kontakt med nämnd och politiker. Samtidigt har kulturskolan under bildningsförvaltningen en lättare väg direkt in i skolan under skoltid, vilket enligt enhetschefen är den enskilt bästa ingången för att uppnå jämlik tillgång på kultur. Enhetschefen ser utmaningar med att kulturskolan och avdelningen kultur och fritid inte tillhör samma förvaltning, eftersom arbetet nu riskerar att bli beroende av vilken person som styr de olika verksamheterna.

Kulturskolan under kultur och fritidsförvaltning

I Huddinge och på Tjörn ligger kulturskolan under kultur- och fritidsförvaltningen. Förvaltningschefen på Tjörn ser denna placering som en framgångsfaktor i arbetet, främst för att kulturskolan inte behöver "trängas" med den lagstadgade skolverksamheten i en utbildningsnämnd. Förvaltningen styr verksamheten genom budget och målformuleringar, men kulturskolan anses ha fritt spelrum avseende hur verksamheten ska utformas. Kulturskolechefen delar förvaltningschefens bild av det positiva att ligga under kultur- och fritidsförvaltningen. Kulturskolan upplevs också som prioriterad, eftersom det satsas särskilt på barn och unga och att kultur ses som en viktig del i samhällsbygget på Tjörn.

Det finns både fördelar och potentiella nackdelar med självständighet

I intervjuerna framkommer att kulturskolan generellt är ganska självständig i förhållande till förvaltningen och i många stycken sköter sin verksamhet på egen hand. Så är fallet i Huddinge, där kulturskolan beskrivs som tämligen fristående från förvaltningen och dess styrande. Förvaltningschefen ser dock ett behov av att förvaltningen kan behöva förtydliga styrningen kring frågor om ökat och breddat deltagande. Hon uppfattar även att det finns ett begynnande politiskt intresse för det. Ett sådant engagemang kan till exempel handla om att förändra arbetssättet i kulturskolan, där en tydligare styrning kan komma att påverka medarbetarna.

Vi har en jättefin kulturskola, men den har kanske inte fått förutsättningar i styrning för att få till breddning och ta de strategiska greppen.
(Förvaltningschef)

Kulturskolechefen i Huddinge upplever att kulturskolan har en stor frihet att utveckla verksamheten på olika sätt. Samtidigt finns det en viss utmaning internt i den befintliga traditionen i kulturskolan, där musiken fortfarande är väldigt stark jämfört med andra ämnen, och där det traditionellt inte har funnits verksamhet på helger och lov.

I Lindesberg är kulturskolan verksam både i kommunens frivilliga fritidsverksamhet och i skolans obligatoriska del. Förvaltningschefen menar att förvaltningen inte styr kulturskolans frivilliga del i så stor utsträckning. Den frivilliga delens inriktning styrs istället mer av behov och önskemål från kommuninvånare. Kulturskolechefen har generellt en positiv bild av förvaltningens styrning och hur kopplingen mellan förvaltningen och kulturskolan fungerar. Hans intryck är också att förvaltningen

främst styr genom den del av kulturskolan som är kopplad till kultur i förskolan och grundskolan, medan den frivilliga delen är mindre styrd. Ibland kan kulturskolechefen sakna ett större politiskt engagemang, men samtidigt ser han positivt på att nämnd och förvaltning inte har så starka åsikter om verksamheten.

I Katrineholm upplever förvaltningschefen att kulturskolan skiljer sig från en i övrigt styrd och reglerad verksamhet i förvaltningen. Avsaknaden av formella krav på styrning kan enligt förvaltningschefen ibland försvåra kulturskolans legitimitet. Liksom i de andra kommunerna upplevs kulturskolan i Örnsköldsvik som ganska autonom, med stor frihet att forma verksamheten. Detta ser kulturskolechefen som positivt. Det finns dock vissa utmaningar, som att arbetet med kvalitetsutveckling och mål blir mer otydligt. På Tjörn anser kulturskolechefen att förvaltningen inte inverkar på kulturskolans verksamhet mer än nödvändigt. Det finns en upparbetad kommunikation mellan nämnd och förvaltning, bland annat genom att kulturskolan återkommande presenterar sin verksamhet för förvaltningen. Kulturskolechefen menar att utvecklingen av styrningen varit positiv, och att en viktig del i detta är att kulturskolan utifrån strategier fått möjlighet att utveckla verksamheten på eget sätt under tillit.

Utifrån strategier och idéer får man inspiration till att måla tavlan, men den ska målas själv. (Kulturskolechef)

Kapitelsammanfattning

Kulturskolor är i regel placerade under två olika typer av kommunala nämnder med tillhörande förvaltningar: *Kultur och fritid* eller motsvarande och *Barn och utbildning* eller motsvarande. I de fem besökta kommunerna varierar kulturskolornas förvaltningstillhörighet. Oavsett tillhörighet är intervjupersonerna i regel nöjda med kulturskolans placering. I intervjuerna beskrivs hur kulturskolan generellt är ganska självständig i förhållande till förvaltningen och i många stycken sköter sin verksamhet på egen hand. Kulturskolans relativa självständighet i förhållande till förvaltningar och nämnder upplevs av flera intervjupersoner som positiv, samtidigt som vissa önskar ett större intresse från politikerna. Ett starkt politiskt engagemang och en styrning som tas fram i dialog med kulturskolan kan vara ett stöd i kulturskolornas strategiska arbete med att till exempel bredda deltagandet.



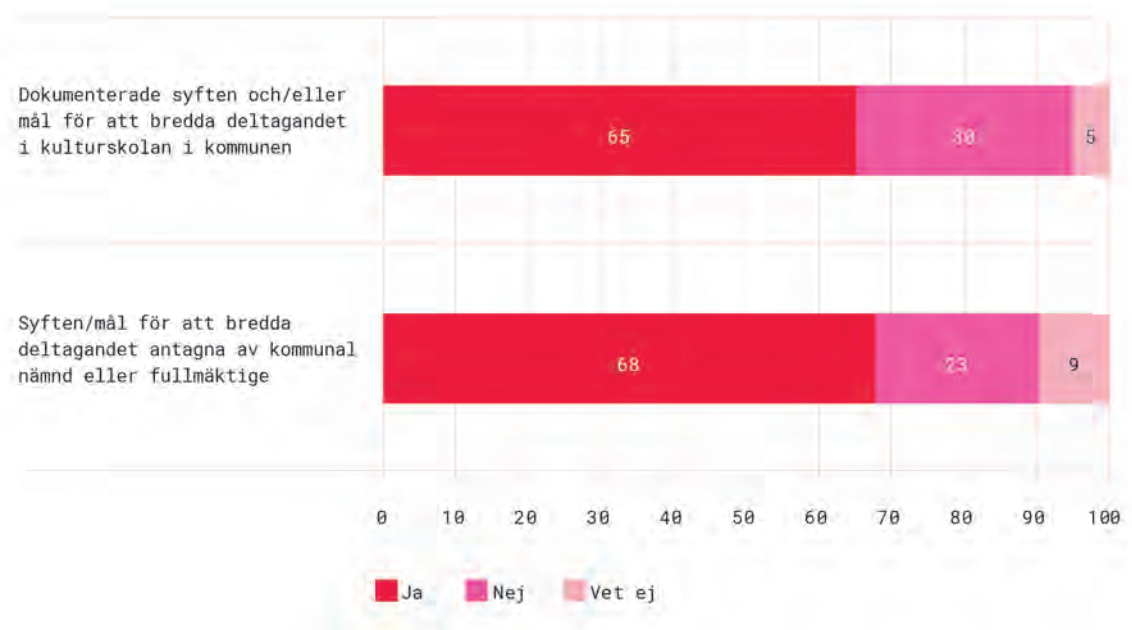
4. Mål, syfte och uppföljning

Vikten av mål

En grundläggande fråga avseende kulturskolans arbete med breddat deltagande är att det överhuvudtaget finns ett mål om att målgruppen ska breddas. Även om det uttrycks i den statliga strategin behöver det inte innebära att alla kommuner, genom sitt kommunala självstyre, prioriterar att bredda deltagandet i sin kulturskoleverksamhet. Ett strategiskt arbete för ett breddat deltagande kan underlättas om det finns tydliga, uppsatta mål för en sådan verksamhet, och för kulturskolan generellt. I *Kulturskolan i siffror 2021* framkommer att nästan nio av tio av de svarande kommunerna (88 procent) hade dokumenterade syften och/eller mål formulerade för kulturskolan generellt under 2021. Bland dessa var 87 procent av målen antagna av kommunal nämnd eller fullmäktige.¹²

Antagna mål för att bredda deltagandet

I vår enkät om breddat deltagande svarade 65 procent av kommunerna att det finns dokumenterade syften och/eller mål just för att bredda deltagandet i kulturskolan. Bland dessa är 68 procent antagna av en kommunal nämnd eller kommunfullmäktige (figur 2). Det tyder på att det finns en medvetenhet och en politisk vilja att kulturskolan ska nå bredare grupper i merparten av kommunerna. Samtidigt är det alltså 30 procent av kommunerna där ett sådant mål inte finns, och 5 procent av de svarande känner inte till om kommunen har den typen av mål.



Figur 2. Andel kommuner med dokumenterade syften och/eller mål för att bredda deltagandet i kulturskolan, samt andelen med sådana mål som är antagna av en kommunal nämnd eller kommunfullmäktige. Procent.

12. Kulturrådet (2022a).

Kulturskolans egna mål är tydligare än förvaltningens

De fem besökta kommunerna har i olika utsträckning dokumenterade förvaltnings- och nämndmål för att bredda deltagandet i kulturskolan. I Huddinge är andelen deltagare i kulturskolan förhållandevis låg, men förvaltningschefen saknar ett tydligt politiskt mål att öka andelen eller att bredda målgruppen. Kulturskolan har däremot antagit egna mål i form av en arbetsplan, där det bland annat ingår att öka deltagarantalet. Kulturskolechefen uttrycker också en önskan om tydligare riktlinjer från politikerna.

Kulturskolan i Katrineholm har enligt kulturskolechefen i uppdrag att bedriva verksamhet med spets och bredd, med utgångspunkt i att alla barn och unga ska ha god tillgång till kultur, och att verksamheten ska spegla hur samhället ser ut. Målsättningen är antagen av kommunfullmäktige och följs upp i kommunens systematiska kvalitetsarbete. Samtidigt upplever förvaltningschefen att det saknas tydliga målformuleringar om kulturskolans verksamhet i förvaltningen, även om en del mål i läroplansuppdraget har koppling till kulturskolan.

Tjörns kulturskola utgår från flera styrdokument. Det finns dels en handlingsplan för stärkt och samordnad barn- och ungdomskultur, dels en barn- och ungdomsplan med målet att förhindra utanförskap. Kulturskolans kursverksamhet är en del i det målet. Kopplat till de politiska målen finns årliga nyckeltal, bland annat ett mått för hur stor andel av kommunens barn och unga som kulturskolan ska nå varje år. Kulturskolan har även egna ettåriga och fyraåriga mål i förvaltningens verksamhetsplan som är antagen av kommunfullmäktige. Förvaltningschefen tolkar breddat deltagande som att ingen ska vara exkluderad och att den verksamhet som byggs ska vara tillgänglig för alla. För Tjörn, som beskrivs som en homogen kommun, innebär det breddade deltagandet därför snarare ett fokus på att nå fler barn och unga än att nå särskilda underrepresenterade grupper.

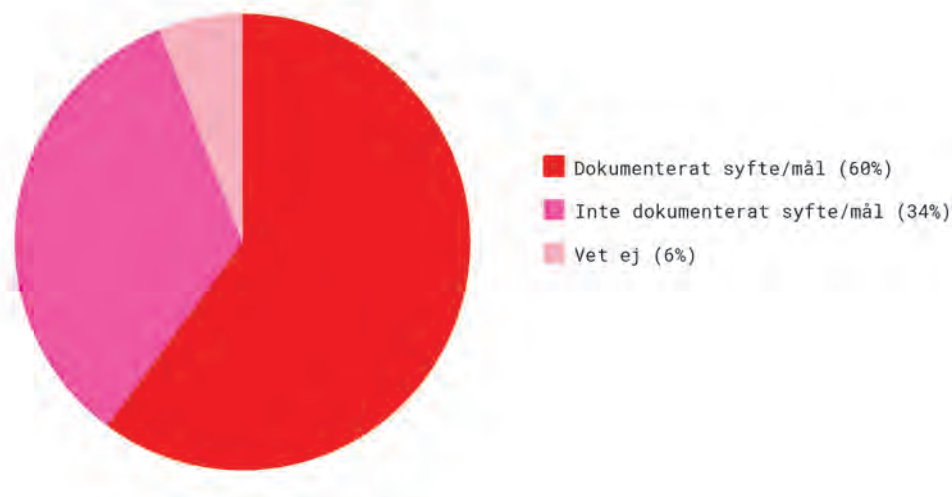
Lindesberg saknar ett uttalat, politiskt beslutat mål för att bredda deltagandet i kulturskolan. Det finns dock ett mer allmänt mål som bygger på att verksamhetens utbud ska vara så brett som möjligt. Kulturskolan själv har satt upp mål i sin verksamhetsplan, som tagits fram gemensamt av skolläda och personal. I målen framgår bland annat att kulturskolan ska göra "kultur tillgänglig för alla oavsett socioekonomisk och kulturell bakgrund eller eventuella funktionsnedsättningar". Arbetet mot målen redovisas årligen på nämndens kvalitetsdag.

I Örnsköldsvik har kulturskolan egna dokumenterade målsättningar som arbetats fram i verksamheten. Det är dock inte antagna i någon politisk nämnd. Enligt kulturskolechefen finns ett uppdrag att skapa likvärdiga förutsättningar för kommunens barn och unga att delta i verksamheten, men det är inte uttalat som ett mål att bredda deltagandet. Kulturskolechefen ser dock att ett breddat deltagande är en förutsättning för att uppnå målet.

Det uppdraget är inte fullföljt innan vi också ser ett breddat deltagande som kvitto på våra insatser. (Kulturskolechef)

Syften, mål och uppföljning i öppen verksamhet

I enkäten angav 60 procent av de kommuner som bedriver öppen kulturskoleverksamhet att de hade dokumenterade syften eller mål med den öppna verksamheten. Ungefär en tredjedel (34 procent) svarade att de inte hade några uppsatta mål, medan 6 procent inte visste om sådana mål fanns (figur 3). Det är något mindre vanligt att ha dokumenterade mål eller syften för öppen verksamhet än för att bredda deltagandet mer generellt.



Figur 3. Andel kommuner med dokumenterat respektive inte dokumenterat syfte eller mål med den öppna verksamheten. Procent.

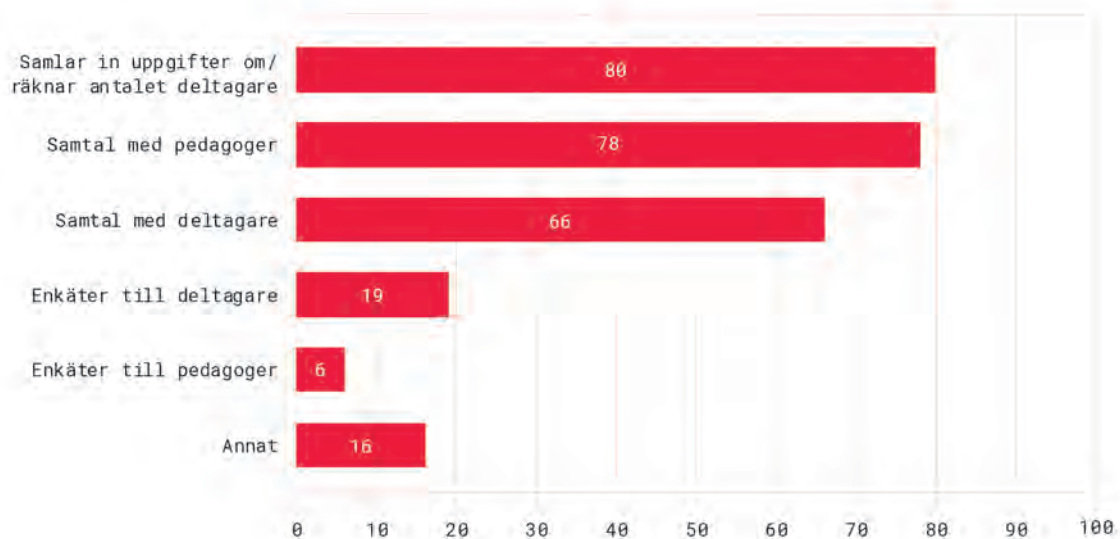
Vad är det då för mål som sätts upp? När kommunerna i enkäten specifikt anger mål och syften med den öppna verksamheten handlar det främst om att bredda målgruppen utifrån antal och genom att nå grupper som annars inte går i kulturskolan. Men flera mål tar också upp den sociala aspekten och vikten av att skapa en trygg mötesplats med deltagarinflytande. Ett annat tema som lyfts i målen, men inte lika ofta, är den konstnärliga utvecklingen i verksamheten, som naturligtvis är ett mycket viktigt tema men som inte är i centrum för den här undersökningen.

I de besökta kommunerna beskriver intervjupersonerna hur målformuleringar med koppling till öppen verksamhet snarare ingår i mer allmänna mål för breddat deltagande eller kulturskolan i stort. I flera kommuner består målen för den öppna verksamheten främst av det som formulerats i ansökningsningar till Kulturrådet för att få utvecklingsbidrag för kulturskolan. Det är fallet i Huddinge, där det kommunala ramanslaget går till kärnverksamhet, medan utvecklingsarbete som öppen verksamhet, finansieras med externa medel. Förvaltningschefen ser en problematik i detta eftersom hon menar att kulturskolan bör bedriva öppen verksamhet, oavsett om det finns externa medel eller inte. En av pedagogerna i den öppna verksamheten menar att de själva identifierat vissa mål i verksamheten, som bygger på de mer generella mål som kommunen satt upp. Det handlar dock inte om kvantitativa mål, utan mer om ett allmänt syfte att ge barn "en god fritid". Pedagogerna upplever heller inte att det i nuläget behövs specifika mål för att nå ett visst antal deltagare, eftersom den öppna verksamheten lockar såpass många deltagare. Pedagogerna i Huddinge beskriver hur den öppna verksamheten snarare vuxit fram organiskt än att utgå från särskilda strategier och mål.

Lindesbergs mål med den öppna verksamheten handlar om att nå nya målgrupper, främst ungdomar i glesbygd eftersom de har särskilt svårt att få tillgång till kulturskolan. I Örnsköldsvik är syftet med den öppna verksamheten att erbjuda en mindre styrd och planerad verksamhet för de elever som av olika anledningar inte trivs eller inte är intresserade av traditionell kursverksamhet. Kulturskolan har noterat att deltagare med föräldrar i olika typer av utanförskap ofta har lättare att delta i den öppna verksamheten än i den ordinarie terminsverksamheten. En pedagog i den öppna verksamheten beskriver hur målen som fanns i den tidigare mer kurslika bandverksamheten – att deltagarna ska vara självgående, närvarande och utvecklas – är svårare att översätta till den nya öppna verksamheten. Nu handlar det mer om att få dit alla sorters deltagare.

Uppföljning av den öppna verksamheten

Av de kommuner som har mål för den öppna verksamheten följer nästa alla, 94 procent, upp arbetet med den öppna verksamheten. Det är vanligast att följa upp den öppna verksamheten genom att samla in uppgifter om eller räkna antalet deltagare, något som 80 procent gjorde (figur 4). Nästan lika vanligt är det att samtala med pedagoger om verksamheten (78 procent). Två tredjedelar av kommunerna följer upp verksamheten genom att samtala med deltagare. Kategorin annat angavs av 16 procent. Bland dessa svar kan nämnas besök hos verksamheter, följeforskning, samtal med föräldrar, återkoppling för att se hur många som efter den öppna verksamheten anmält sig till kursverksamhet och utvärderingar tillsammans med samverkanspartner.



Figur 4. Andel kommuner som följer upp arbetet med den öppna kulturskoleverksamheten på olika sätt. Procent.

I de besökta kommunerna varierar metoderna för att följa upp den öppna verksamheten. I Huddinge för pedagogerna statistik på hur många deltagarna är. På Tjörn och i Lindesberg följs verksamheten upp genom olika enkäter, såsom elevenkäter, och i Tjörns fall en mötesplatsenkät som görs via nätverket för öppen kultur- och fritidsverksamhet, Keks (Kvalitet och kompetens i samverkan). Lindesberg gör även muntliga kontinuerliga utvärderingar med deltagarna. Verksamheten redovisas årligen på nämndens kvalitetsdag. Örnsköldsvik följer upp den öppna verksamheten i en SKA-mall (systematiskt kvalitetsarbete) som en del i ämnesverksamheten. Kulturskolan rapporterar övergripande till kommunen, men inte specifikt hur den öppna verksamheten går.

Vi gör alltid utvärderingar av hela kulturskolans verksamhet varje år, men eftersom det kan vara många verksamheter som ska utvärderas så kan det vara svårt att få tid till att utvärdera den öppna verksamheten. Vi gör löpande reflektioner under läsåret men vi får sällan tid till en riktig utvärdering. (Pedagog)

Kapitelsammanfattning

Enligt vår enkät har 65 procent av kommunerna dokumenterade mål för att bredda deltagandet, och av dessa är 68 procent antagna av en kommunal nämnd eller kommunfullmäktige. Resultatet tyder på att det finns en politisk vilja att kulturskolan ska nå fler och bredare målgrupper i merparten av kommunerna. Samtidigt saknar cirka 30 procent av kommunerna ett sådant mål och 5 procent av de svarande känner inte till om kommunen har den typen av mål. I flera av de besökta kommunerna är det kulturskolorna själva som sätter upp mer specifika mål om breddat deltagande.

Det är ungefär lika vanligt att ha dokumenterade mål specifikt för den öppna verksamheten som för breddat deltagande i stort. Bland de kommuner som bedriver öppen kulturskoleverksamhet angav 60 procent att de hade sådana mål, medan 34 procent svarade att de inte hade några uppsatta mål och 6 procent inte visste om sådana mål fanns. En viktig del i arbetet i arbetet med mål och styrning är att kunna följa upp och utvärdera verksamheten. Av de kommuner som har mål för den öppna verksamheten följer nästa alla kommuner, 94 procent, upp det arbetet i någon form. Det är vanligast att följa upp den öppna verksamheten genom att samla in uppgifter om eller räkna antalet deltagare och att samtala med pedagoger om verksamheten. I de besökta kommunerna varierar metoderna för att följa upp den öppna verksamheten.



5. Målgruppen

Deltagare i den öppna verksamheten

Antal deltagare och deltagartillfällen

En nyckelfaktor i arbetet med breddat deltagande är deltagarna själva, alltså målgruppen. Vi har tidigare framhållit vikten av att ha kunskap om vilka som går och inte går i kulturskolan i arbetet med breddat deltagande. Det gäller deltagare i kulturskolan i stort, men också specifikt i den öppna verksamheten. Att få kunskap om deltagare i den öppna verksamheten är dock en större utmaning jämfört med terminskurserna, eftersom verksamhetens art försvårar för kulturskolorna att få tillförlitlig kunskap om exempelvis antal deltagare, hur ofta de deltar samt vilka bakgrundsfaktorer som utmärker deltagarna.

I vår enkät angav de 119 kommunerna som besvarade frågan att uppskattningsvis ungefär 35 000 individer gick i den öppna verksamheten under 2022, fram till höstens terminsstart. Resterande 47 kommuner (28 procent) svarade "vet ej". Ett annat sätt att mäta omfattningen av den öppna verksamheten är måttet deltagartillfällen. Detta mått beräknas genom att multiplicera antalet deltagare med antalet verksamhetstillfällen under året. I enkäten om breddat deltagande angav de 109 kommunerna som svarade på enkätfrågan totalt cirka 400 000 deltagartillfällen i den öppna verksamheten. Med tanke på att 28 procent inte kunde ange antalet individer och att ytterligare knappt 20 procent av kommunerna inte besvarade enkäten alls, kan vi konstatera att antalet deltagare och deltagartillfällen i den öppna verksamheten troligen är betydligt större än de 35 000 individer som anges. Det gäller även antalet deltagartillfällen.

Ålder

I enkäten fick kommunerna uppskatta hur stor andel av olika åldersgrupper som utgjorde deltagarna i den öppna verksamheten. Figur 5 visar att den vanligaste åldersgruppen i öppen verksamhet är kategorin 7–12 år, alltså barn i låg- och mellanstadiet. Därefter följer barn i högstadieåldern, 13–15 år. Det var ungefär lika vanligt att ha deltagare i åldern 0–6 år som 16–18 år. En betydligt mindre andel av kommunerna hade deltagare över 19 år. Ser vi till åldersspann är det vanligast att verksamheten riktar sig till barn och unga från åldern 6 eller 7 år. Den vanligast förekommande övre åldersgränsen är 19 år. Vissa kulturskolor har ett betydligt bredare åldersspann än så. Det finns också kulturskolor som erbjuder sin öppna verksamhet till barn 0–12 år.



Figur 5. Deltagare i den öppna verksamheten, fördelat på åldersgrupper. Andel i procent.

Tjejer dominerar även i den öppna verksamheten

I enkäten uppskattade de svarande att tjejer totalt utgjorde 59 procent av deltagarna i den öppna verksamheten under 2022. Jämfört med andelen tjejer i terminskurser under 2021 från kulturskolestatistiken (62 procent) är skillnaderna små. Tjejer dominerar i ungefär samma utsträckning i såväl terminskurser som i den öppna verksamheten.

Kommunernas kunskap om målgruppen

Vilken kunskap har då kommunerna om deltagarna i kulturskolan och i den öppna verksamheten specifikt? Kulturskolecentrum samlar som nämnts årligen in kunskap om deltagare i kulturskolan, både genom deltagarlistor och genom en enkät. Kommunerna tar ofta fram den kunskapen genom olika administrationsverktyg, men verktygen har i regel begränsningar vad gäller att samla information om andra deltagare än de som går terminskurser. I vår enkät om breddat deltagande svarade 72 procent av kommunerna på frågan om hur många barn och unga som deltog i den öppna verksamheten och 28 procent svarade "vet ej". Att få en samlad, god bild av antalet deltagare är alltså svårt för en förhållandevis stor andel av landets kommuner.

Även i de besökta kommunerna bygger kunskapen om deltagarna i regel på deltagarlistor för terminskurserna eller andra administrativa verktyg. Kunskapen om andra deltagare i kulturskolan är mer begränsad. I Lindesberg känner förvaltningschefen till att kommunen arbetar med att nå barn från socioekonomiska utsatta områden som sällan deltar i fritidsaktiviteter, men det har inte gjorts någon större undersökning om vilka det är. På Tjörn används flera källor, men förvaltningschefen menar att det är svårt att identifiera någon särskilt underrepresenterad grupp i kulturskolan. Kommunen beskrivs som relativt homogen sett till befolkningen, vilket också speglar av sig i kulturskolans deltagare.

Visst är det få med annat än svensk bakgrund, eller med olika funktionsvariationer, men de är representerade och det speglar öarnas befolkning.
(Förvaltningschef)

I Örnsköldsvik baserar kulturskolan sin kunskap om vilka målgrupper som nås utifrån deltagarantal på de skolor som kulturskolan samverkar med, enligt kulturskolechefen. Eftersom Örnsköldsviks skolor är relativt segregerade anses det ge en ganska tydlig bild av deltagarna. Kulturskolans elevregister bidrar till kunskap om ålder och kön på deltagarna, men kommunen har som princip att inte registrera besökare i den öppna verksamheten, vilket innebär att de inte har någon bild av den gruppens sammansättning. I Katrineholm får kulturskolan information om deltagare från förvaltningen, men det görs också kvalificerade gissningar om deltagares bakgrund utifrån namn på elevlistor, enligt kulturskolechefen.

Kunskap om deltagare i den öppna verksamheten

I den öppna verksamheten, som i regel bygger på möjligheten för alla att delta utan anmäla sig, blir det svårt att göra en sammanställning som omfattar mer än antalet deltagare. Bland de besökta kommunerna grundar sig i vissa fall avsaknaden av uppgifter om deltagare i den öppna verksamheten på ett medvetet beslut från kommunen att inte samla in uppgifter om deltagarna. Pedagoger kan känna igen återkommande deltagare, men några andra bakgrundsvariabler än möjligen kön och ålder är av naturliga skäl svåra att fånga in och noteras därför inte heller. Kunskapen handlar alltså mer om att pedagogerna helt enkelt känner igen och lär känna deltagarna och får mer och mer kunskap om dem ju fler gånger deltagarna besöker verksamheten. Denna kunskap stannar dock mer internt hos pedagogerna än är en del av ett systematiskt uppföljnings- och redovisningsarbete om vilka de når. I regel räknar pedagogerna antalet deltagare vid varje tillfälle och sammanställer sedan den informationen.

Det finns dock undantag. I Huddinge samlar en pedagog in mer utförlig statistik över antalet deltagare och hur många gånger enskilda individer kommer till verksamheten. Enligt pedagogerna varierar deltagarfrekvensen i den öppna verksamheten. En del barn kommer varje gång, andra dyker upp och testar någon gång och försvinner sedan, medan en tredje kategori kommer ett mindre antal gånger per år, men under flera år. Det är främst deltagare i åldern 7–13 år som kommer på den öppna verksamheten i Huddinge.

I Katrineholm har pedagogerna viss förkunskap om deltagarna som kommer på den öppna verksamheten, även om gruppen kan variera från gång till gång. Det finns en generell kunskap om barnen, eftersom den öppna verksamheten som vi besökte är kopplad till en grundskola, och att barnen som går på den öppna verksamheten i regel kommer från skolans upptagningsområde. Efter de tre prova-på-tillfällena som startade verksamheten har det nu utkristalliserats en grupp av barn som återkommer. På Tjörn är merparten av deltagarna också återkommande. Enligt pedagogen är det inte ovanligt att de börjar i fler aktiviteter, och samtidigt är med i den öppna verksamheten.

I Lindesberg riktar sig den öppna verksamheten till barn och unga från årskurs 5 och uppåt. De senaste åren har verksamheten främst lockat elever i högstadiet. Eftersom många av pedagogerna på Lindesbergs kulturskola även är anställda av grundskolan, så har de genom skolan en ganska bra bild av deltagarna. En pedagog menar dock att informationen om deltagarna från skolan kan vara knapphändig. Det enda sättet att få mer information om deltagarnas bakgrund är om barnen eller föräldrarna själva berättar något. Pedagogerna för dock närvarolistor och eftersom det är en liten kommun har de en viss förkunskap om deltagarna. Ungefär hälften av deltagarna i den öppna verksamheten är återkommande.

Enligt kulturskolechefen i Örnsköldsvik har kulturskolan relativt lite kunskap om deltagarna, men gör uppskattningar i samband med statistikredovisningen varje år. Enligt pedagogerna i den öppna verksamheten går de flesta deltagare där i gymnasiet. Eleverna i grundskolan får de möjlighet att möta på skoltid, men de säger inte nej till grundskoleelever på den öppna verksamheten. De har ingen övre åldersgräns, och så länge det inte innebär att några måste sluta ser de inget problem med det stora åldersspannet.

Nya deltagare i öppen verksamhet

Den öppna verksamheten ses av kommunerna som ett sätt att nå nya deltagare och bredda målgruppen. Men eftersom den öppna verksamheten är just öppen kan även barn och unga som redan går i annan kulturskoleverksamhet, som exempelvis terminskurser, delta.

Majoriteten går inte i kulturskolan annars...

I enkäten om breddat deltagande uppskattar de svarande kommunerna att i genomsnitt 30 procent av deltagarna i den öppna verksamheten även går i någon form av terminskurs i kulturskolan. Intervjupersonerna i de besökta kommunerna har i regel svårt att uttala sig med säkerhet om i vilken utsträckning barn och unga deltar i både den öppna verksamheten och i terminskurser. Anledningen är den tidigare beskrivna avsaknaden av mer strukturerade registreringar av deltagarna i den öppna verksamheten. Informanternas intryck är dock att det inte är så vanligt att delta i båda verksamhetsformerna.

Det blir olika delvis på grund av den som kommer till öppna mötesplatserna har inte alltid hittat till kulturskolans kursverksamhet. Den öppna mötesplatsen är mer "kom och gå, prova på". Sedan anmäler sig några till en kurs. (Kulturskolechef)

...men de som deltar i terminskurser är också välkomna

Enligt en pedagog på Tjörn har flera av deltagarna i terminskurserna börjat i den öppna verksamheten, där oftast unga med annorlunda bakgrund än den "vanliga kulturskoleeleven" går. Även om det är en bredare målgrupp i den öppna verksamheten än i terminskurserna önskar pedagogerna att målgruppen i den öppna verksamheten var ännu bredare. För kulturskolechefen är huvudsyftet med den öppna verksamheten att nå nya deltagare, men andra deltagare är också välkomna:

Att det sedan kommer deltagare som redan går på andra kurser men som i den öppna verksamheten kommer för att vara med i sammanhanget, det hindrar vi ju ingen till. (Kulturskolechef)

I Lindesberg menar kulturskolechefen att majoriteten av deltagarna i den öppna verksamheten inte går i vanliga terminskurser. Endast ett tiotal deltagare är med i båda typerna av verksamheter. För chefen spelar det inte så stor roll vilka som deltar i den öppna verksamheten:

Det viktiga är att våra elever får komma och ägna sig åt skapande av olika slag, att få prova olika kulturyttringar och att få finnas med och delta i ett sammanhang. Det sociala perspektivet är viktigt oavsett terminskurser eller öppen verksamhet. (Kulturskolchef)

I Örnsköldsvik anser kulturskolechefen inte heller att frågan har någon större betydelse, men ser gärna att deltagarna deltar i flera olika sammanhang, inklusive den öppna verksamheten. Bland de intervjuade deltagarna i Örnsköldsvik deltar flera även i terminskurser. Dessa deltagare använder den öppna verksamheten främst till att öva och fördjupa sig i sina instrument, utan större inblandning av pedagoger.

Kapitelsammanfattning

För att kunna följa upp och utvärdera arbetet med breddat deltagande och den öppna verksamheten är det viktigt att veta hur många och vilka som deltar. I enkäten om breddat deltagande angav de 119 kommunerna som besvarade frågan att uppskattningsvis ungefär 35 000 individer gick i den öppna verksamheten under 2022. Under samma period omfattade den öppna verksamheten i de svarande kommunerna totalt cirka 400 000 deltagartillfällen. Med tanke på att cirka 30 procent av de svarande kommunerna angav "vet ej" på frågorna om unika deltagare och deltagartillfällen och att ytterligare knappt 20 procent av kommuner med kulturskolor inte besvarade enkäten alls, bör alltså antalet individer och deltagartillfällen totalt i den öppna kulturskoleverksamheten vara betydligt större än så.

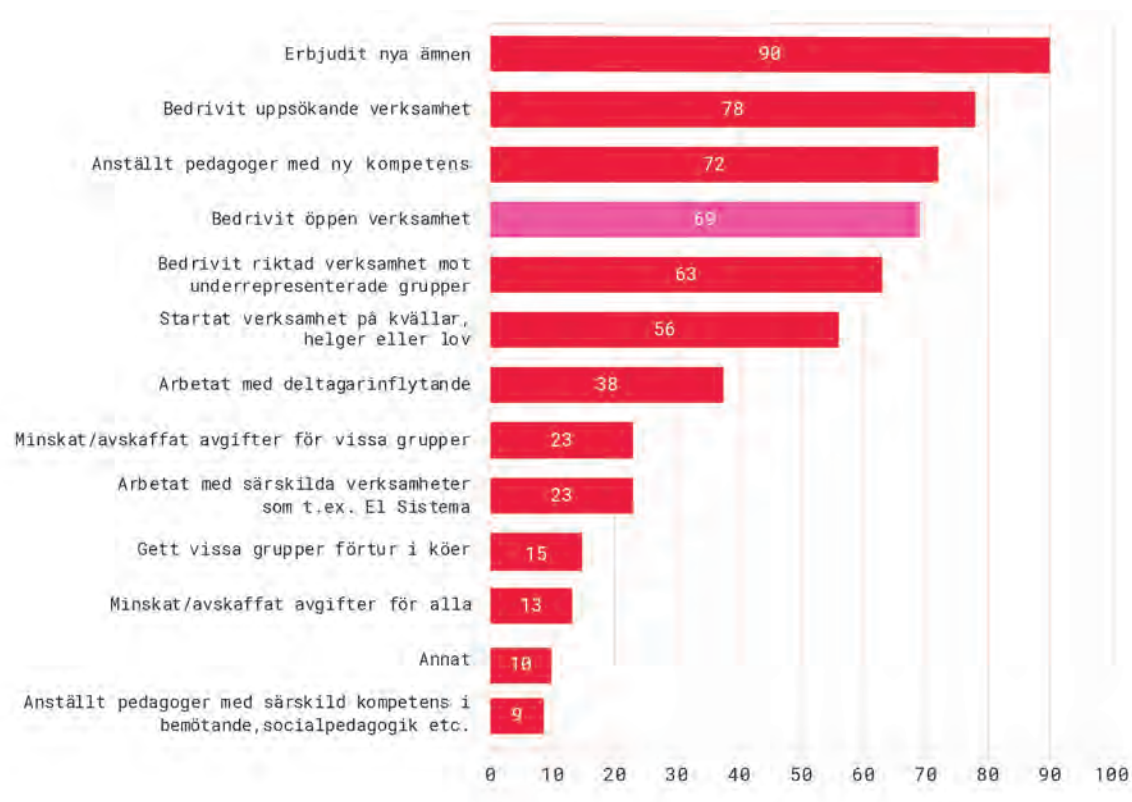
Enligt enkäten är den vanligaste åldersgruppen i öppen verksamhet barn i åldern 7–12 år, följt av gruppen 13–15-åringar. Det är samma grupper som är mest aktiva i kulturskolans terminskurser. Tjejer utgjorde uppskattningsvis 59 procent av deltagarna i den öppna verksamheten under 2022, vilket också liknar fördelningen mellan tjejer och killar i terminskurserna. I enkäten uppskattar de svarande kommunerna att i genomsnitt 30 procent av deltagarna i den öppna verksamheten även går i någon form av terminskurs i kulturskolan.

Kommunerna tar ofta fram kunskap om deltagare i kulturskolan genom olika administrationsverktyg, men verktygen har i regel begränsningar vad gäller att samla information om deltagare i öppen verksamhet. I vår enkät om breddat deltagande svarade 72 procent av kommunerna på frågan om hur många barn och unga som deltog i den öppna verksamheten, och 28 procent svarade "vet ej". Att få en samlad, god bild av antalet deltagare är alltså svårt för en förhållandevis stor andel av landets kommuner. Även i de besökta kommunerna bygger kunskapen om deltagarna i regel på deltagarlistor för terminskurserna eller andra administrativa verktyg. Kunskapen om deltagare i andra verksamheter i kulturskolan, såsom den öppna verksamheten, är inte lika detaljerad. I vissa fall bygger avsaknaden av uppgifter om deltagare i den öppna verksamheten på ett medvetet beslut från kommunen att inte samla in uppgifter om deltagarna.

6. Metod – När? Var? Hur?

Metoder för att bredda deltagandet

Arbetet med att bredda deltagandet i kulturskolan kan ta sig många olika uttryck. När kommunerna i enkäten får ange vilken sorts insatser de genomfört för att bredda deltagandet i kulturskolan under de tre senaste åren är den vanligaste metoden att *erbjuda nya ämnen*, som 90 procent anger (figur 6). Att bedriva *uppsökande verksamhet* har 78 procent gjort och 72 procent har anställt *pedagoger med kompetens i ämnen som kommunen inte tidigare har erbjudit*. Öppen verksamhet bedrivs i 69 procent av kommunerna, 63 procent av kommunerna har haft *riktade verksamheter mot underrepresenterade grupper* och 56 procent av kommunerna har startat *verksamhet på kvällar, helger eller lov*. Arbete med *deltagarinflytande* har skett i 38 procent av kommunerna. Resterande alternativ är det mindre än en fjärdedel av kommunerna som angett. I kategorin *Annat* nämns bland annat vidareutbildning bland befintliga pedagoger inom inkludering och specialpedagogik, utveckling av nya arbetssätt, samarbete med kommunala bostadsbolag och regionala samarbeten.



Figur 6. Metoder för att bredda deltagandet i kulturskolan, genomförda under de tre senaste åren. Andel i procent.

I de följande avsnitten kommer vi att fördjupa oss i hur kommunerna arbetar med flera av dessa metoder, med särskild tyngdpunkt på den öppna verksamheten.

Förtur i köer

Köer till kulturskolan kan vara ett hinder för att bredda deltagandet, eftersom efterfrågan helt enkelt överstiger utbudet generellt eller i vissa ämnen. I *Kulturskolan i siffror 2021* angav ungefär tre fjärdedelar av de svarande kommunerna att de hade kö till kulturskolan, medan en fjärdedel inte hade någon kö.¹³ Av de barn och unga som stod i kö var det 61 procent som inte gick någon kurs i kulturskolan och 39 procent var sådana som redan gick en eller flera kurser i kulturskolan. Kommunerna kan ha olika sorters lösningar för att hantera om efterfrågan på platser i kulturskolan är större än tillgången. I enkäten om breddat deltagande angav 15 procent att de har låtit vissa grupper få förtur i köerna som ett sätt att bredda deltagandet. Detta kan till exempel underlätta för familjer som inte har så stor kunskap om kulturskolan och hur anmälningsystem till verksamheten fungerar. I de fem besökta kommunerna varierar söktrycket. Vissa kommuner har kö på en del instrument, medan det finns utrymme på andra platser.

Lägre avgifter

Ett annat hinder är att de allra flesta kommuner tar ut avgifter för att delta i kulturskolans terminskurser. År 2021 var den genomsnittliga årliga deltagaravgiften i kulturskolan 1 313 kronor, men avgiften har minskat kontinuerligt sedan 2011. En trolig förklaring är att allt fler kommuner har helt avgiftsfri kulturskola och/eller sänkt sina deltagaravgifter.¹⁴ I *Kulturskolan i siffror* redovisas antalet kommuner med avgiftsfri kulturskola genom dels SCB:s räkenskapsammandrag, dels som en fråga i kulturskoleenkäten. Under 2021 var det enligt källorna cirka 20 kommuner som hade kostnadsfri kulturskoleverksamhet.¹⁵

Ett sätt att möta svårigheter för vissa grupper att betala en terminsavgift och därigenom kunna gå i kulturskolan är att sänka eller helt ta bort avgiften för specifika grupper. I vår enkätundersökning om breddat deltagande angav 13 procent att de hade sänkt eller slutat med avgifter för att delta i kulturskolan för alla deltagare under de senaste tre åren, medan 23 procent hade sänkt eller slutat med avgiften för vissa grupper. Metoden att behovspröva kulturskoleavgiften har använts i flera kommuner.¹⁶

I de besökta kommunerna ses avgiftsfrågan i regel som en viktig aspekt av möjligheten att kunna nå fler deltagare och en bredare grupp av deltagare. Samtliga kommuner tar ut avgifter för terminskurserna, men har en öppen verksamhet som är gratis. I Lindesberg menar kulturskolechefen att det faktum att den öppna verksamheten är kostnadsfri är avgörande. Dels hade flera av de nuvarande deltagarna i den öppna verksamheten inte kommit om det kostat pengar, dels hade verksamheten blivit på ett annat sätt, med större tvång än vad som är fallet idag. Kulturskolechefen vill med det breddade deltagandet främst nå de barn och unga som normalt sätt inte hittar till dem. Det är barn som inte har råd att betala avgift, och som ser deltagandet i kulturskolan främst som en social samvaro, där "det andra" kommer på köpet. För barn som kommer från familjer med ekonomiska svårigheter finns det en möjlighet att från den ideella föreningen Kulturskolans vänner söka pengar för att kunna betala terminsavgifter och instrumenthyra.

I frågan om slopade avgifter ser förvaltningschefen i Katrineholm en skillnad mellan kulturskolans olika sorters verksamheter och vad förvaltningen har möjlighet att påverka. I förvaltningen kan de verka för att den öppna verksamheten, som ska nå alla, bör vara gratis. Att minska avgiften för enskilda individer i terminskurser ser chefen mer som en politisk fråga, och frågan diskuteras i Katrineholm. Redan nu görs det vissa behovsprövningar, till exempel för instrumentköp, där

13. Kulturrådet (2022a).

14. Ibid.

15. Ibid.

16. Se bland annat Stockholms stad (2021).

kommunen går in och subventionerar sådana kostnader. Samtidigt menar förvaltningschefen att behovsprövning utifrån exempelvis föräldrars ekonomiska situation också innebär en administrativ börda för kommunen.

Förekomst av öppen verksamhet

I enkäten anger nästan 7 av 10 kommuner att de bedrev någon form av öppen verksamhet enligt vår definition under 2022 (figur 6). Vad som räknas som öppen kulturskoleverksamhet kan dock som tidigare nämnts skilja sig åt mellan kommuner. I enkätundersökningen använde vi oss av definitionen *verksamhet som deltagarna inte behöver anmäla sig till, t.ex. drop-in, öppet hus, prova på och motsvarande*. Sett till de åren som Kulturskolecentrum har ställt frågor om förekomsten av öppen verksamhet i sin årliga statistikinsamling innebär pandemiåret 2020 att andelen kommuner med öppen verksamhet minskade kraftigt jämfört med åren 2018 och 2019. År 2021 ökade andelen kommuner med öppen verksamhet igen, utan att nå upp till åren innan pandemin.¹⁷ Enkäten om breddat deltagande avser verksamhetsåret 2022, och resultatet tyder på att andelen kulturskolor med öppen verksamhet nu verkar ha återhämtat sig efter pandemin.

Riktad öppen verksamhet

Vi har tidigare visat att vissa grupper är underrepresenterade i kulturskolan. Ett sätt att bredda deltagandet i kulturskolan är att rikta insatser mot just sådana underrepresenterade grupper för att på så sätt få dem att delta i större utsträckning. Enligt *Kulturskolan i siffror 2021* erbjöd 78 procent av kommunerna någon form av riktade insatser i sin verksamhet. Det var vanligast att rikta insatserna mot barn och unga med funktionsnedsättning, 46 procent av de svarande kommunerna gjorde det. Därefter följde kurser till barn och unga på landsbygd eller i glesbygd, som 38 procent av kommunerna angav, och 35 procent hade kurser till socioekonomiskt utsatta barn och unga. Mer ovanligt var det att ha särskilt riktade kurser till nyinvandrade (13 procent). Jämfört med 2019 och 2020 var det vanligare att kommuner erbjöd riktad verksamhet 2021.¹⁸

I enkäten om breddat deltagande riktar ungefär 70 procent av de svarande kommunerna hela eller delar av sin öppna verksamhet till särskilda grupper (figur 7). Till skillnad från resultaten i *Kulturskolan i siffror* är det i den öppna verksamheten vanligast att rikta sin verksamhet till de som bor i områden med socioekonomiska utmaningar, 48 procent anger det. Öppen verksamhet som riktas mot barn och unga som bor i glesbygd sker i 39 procent av kommunerna, medan 30 procent av kommunerna har öppen verksamhet riktad mot barn och unga med funktionsnedsättning. Ingen av de svarande kommunerna har öppen verksamhet som är särskilt riktad mot hbtqi-personer. I kategorin "andra", som 14 procent anger, kan nämnas högstadieungdomar, öppen förskola med föräldrar, skolklasser, tjejer, nyanlända, barn och unga som står i kö till kulturskolan, barn och unga med psykisk ohälsa, fritidshem och fritidsgårdar samt elever inom gymnasiets IM-program.

Riktad verksamhet mot socioekonomiska utmaningar vanligast

Satsningar mot de som bor i områden med socioekonomiska utmaningar är alltså vanligast bland de svarande i enkäten. I de besökta kommunerna är den öppna verksamheten öppen för alla, men de demografiska förutsättningarna har fått flera kommuner att placera den öppna verksamheten på specifika platser, bland annat utifrån den socioekonomiska nivån i det aktuella området. I flera av de besökta områdena där den öppna verksamheten sker, överlappar flera sorters faktorer för lågt

17. Kulturrådet (2019, 2020, 2021, 2022a).

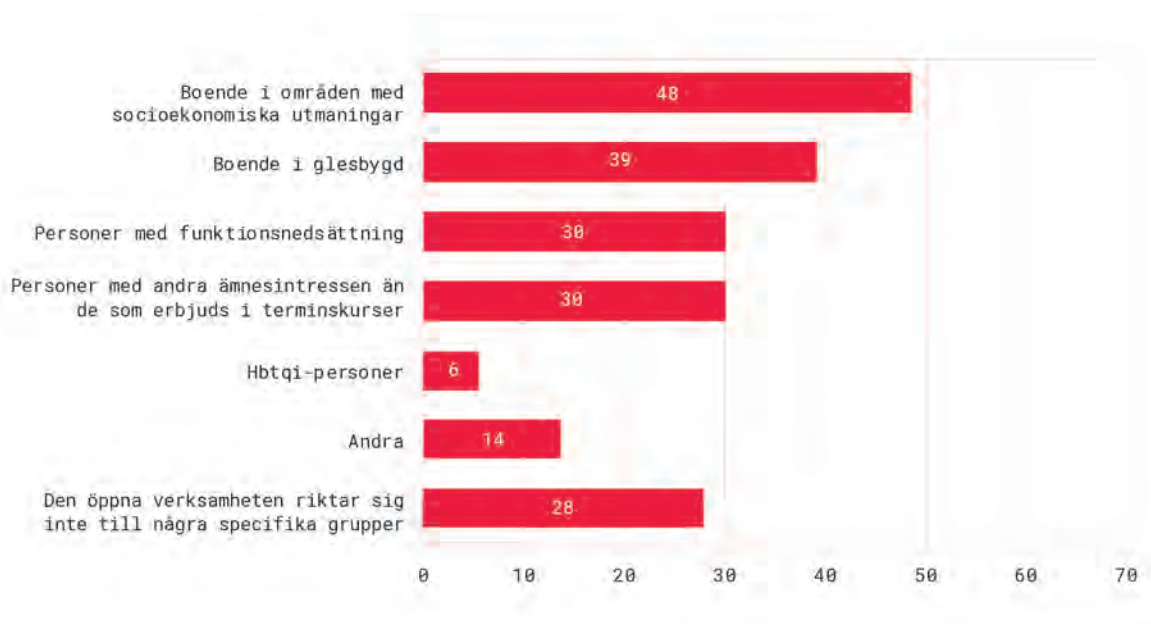
18. Kulturrådet (2022a).

Öppen verksamhet i kulturskolan

deltagande i kulturskolan varandra. I Huddinge har den öppna verksamheten placerats strategiskt i två områden med socioekonomiska utmaningar. I Katrineholm beskrivs hela kommunen ha vissa socioekonomiska utmaningar. Den öppna verksamheten Musikmåndag bedrivs på en skola som beskrivs ha haft vissa problem. Det finns även öppen verksamhet på en annan skola i kommunen.

Deltagare med utländsk bakgrund

Ofta överlappar grupper med socioekonomiska utmaningar och barn med utländsk bakgrund varandra. På samma sätt som föräldrars socioekonomiska förutsättningar kan göra det svårt att betala terminsavgifter, kan kulturella och språkliga skillnader innebära hinder för barnen att delta. I Örnsköldsvik har den öppna verksamheten haft satsningar på nyanlända och ensamkommande barn. En pedagog beskriver hur nyanlända i regel inte har en chans att ta sig in på kulturskolan. Lösningen har varit att gå runt på boenden och på introduktionsprogrammet och informera om kulturskolan. I Lindesberg ser kulturskolechefen främst en utmaning att nå nyanlända bland annat på grund av språkförbistringar. Kommunen har tagit emot många nyanlända de senaste åren, men ännu inte hittat en bra metod för att få in barn och unga från den gruppen i kulturskolan.



Figur 7. Andel kommuner som riktar någon del av den öppna verksamheten specifikt till vissa grupper. Procent.

Integrationspedagog en tillgång...

I Katrineholm finns sedan ett år en integrationspedagog, som arbetar som kulturproducent, administratör för Skapande skola och musiklärare. Den kunskap som hon för med sig från sitt tidigare arbete på arbetsmarknadsenheten har gett henne bra ingångar till målgruppen. Eftersom hon dessutom sjunger somaliska sånger i allmänna sammanhang har det ökat förtroendet bland föräldrar i en grupp som, enligt pedagogen, i regel inte har så stor kunskap om vare sig barns fritid, kultur eller den svenska kulturskolan. Pedagogen menar att frågan om utländsk bakgrund snarare är viktigare än frågor kopplade till socioekonomisk bakgrund som brukar lyftas fram när underrepresenterade grupper i kulturskolan diskuteras. Enligt pedagogen handlar det lika mycket om språk och förståelse för den svenska kulturen som om socioekonomiska förutsättningar.

Samtidigt som den öppna verksamheten i Katrineholm har en inriktning på barn och unga som inte annars deltar i verksamheten, poängterar pedagogen vikten av att inte hitta särlösningar, utan att arbeta med integration. Det görs bland annat i Musikmåndag, som riktar sig till både "de som behöver och de som inte behöver". Skulle verksamheten enbart rikta sig till mer utsatta grupper skulle det riskera att spä på segregationen, enligt pedagogen.

För hur ska man gå ut till dem? "Ni som är socialt utsatta anmäler er bara!" Jag vägrar samla dem som vet att de är i underläge. (Pedagog)

Synpunkten har även stöd av forskning, som pekar på risken att kulturskolan ser den öppna verksamheten som den enda del de underrepresenterade grupperna får möjlighet att gå på, och att dessa grupper ges mindre möjlighet att delta i kulturskolans terminskurser. Det kan leda till en dubbel exkludering. Jepson visar hur projekt med syfte att nå barn och unga som vanligtvis inte deltar i kulturskolan präglas av kortsiktighet och lågt ställda förväntningar på barnens prestationer, vilket kan leda till en uppdelning i ett A-lag och ett B-lag av kulturskoledeltagare. Detta riskerar att få en sämre integrerande effekt.¹⁹

...liksom kulturskoleambassadörer

En viktig del i att bygga upp ett förtroende och öka kunskapen om kulturskolan i invandrargruppen har varit att inrätta så kallade kulturskoleambassadörer. I Katrineholm finns fem ambassadörer, alla med särskilda kunskaper inom olika språk och kulturer i de största invandrargrupperna i kommunen. Ambassadörerna deltar bland annat i aktiviteter som prova på, öppet hus, gatufester med verksamheten Lyckliga gatorna och föräldramöten. För att bli kulturskoleambassadör krävs en viss kompetens i kulturskolans administrationsverktyg, tillräcklig kunskap i svenska språket samt en god ingång till vissa invandrargrupper. Eftersom ambassadörerna i regel är föräldrar till barn som går i kulturskolan känner de till kulturskolan och dess system. Ambassadörens främsta roll är att fungera som en informationskanal och som en garant för att kulturskoleverksamheten är en bra verksamhet.

Utän honom så går det inte. De (ambassadörerna) har den språkliga och kulturella kompetensen, och fungerar som informella ledare. (Pedagog)

Kulturskoleambassadören är timanställd och beskriver att han arbetar i mellanrummet mellan kulturskola och föräldrar, och där binder ihop föräldrar som inte kan svenska och inte är så bekanta med den svenska kulturen och kulturskolan. Arbetet handlar ibland om att övertyga vissa skeptiska föräldrar och förklara vad kulturskolan är för något. Han vidareförmedlar information från kulturskolan till föräldrarna och hjälper föräldrarna med att fylla i lappar som kulturskolan vill få in. Ambassadörens verksamhet handlar om att både arbeta uppsökande och att vara tillgänglig när föräldrar har frågor om verksamheten. En kulturskolepedagog med bakgrund i Syrien anses också spela en viktig roll i arbetet med att nå nya grupper till kulturskolan.

Glesbygdsutmaningar

Även om de besökta kommunerna främst har bedrivit sin riktade verksamhet utifrån socioekonomiska förutsättningar, beskriver flera att det även finns utmaningar när det gäller att nå de som bor i kommunernas glesbygd. På Tjörn finns det enligt kulturskolechefen inga områden med större socioekonomiska utmaningar, utan verksamheten vänder sig till tjörnbarnen i stort. För kulturskolan handlar det snarare om att nå ut till barn som bor långt från kulturskolans lokaler, eftersom hela kommunen har karaktären av landsbygdskommun. Genom att erbjuda ett brett utbud av ämnen i den öppna verksamheten hoppas kulturskolan nå olika typer av målgrupper.

19. Jepson, C. (2020).

Kulturskolechefen i Örnsköldsvik ser utmaningar att skapa likvärdiga möjligheter till deltagande utifrån de geografiska förutsättningarna i kommunen. Örnsköldsvik är stort till ytan och 40 procent av befolkningen bor utspridd, på landsbygden. En nyckel till lösning är enligt kulturskolechefen möjligheten att få spela på skoltid, eftersom barn utanför stadskärnan inte har samma möjlighet att medverka i verksamheten efter skoltid. Skolan ses som den enda demokratiskt tillgängliga ytan, och är därför den största faktorn för jämlik tillgänglighet. Lindsberg delar Örnsköldsviks utmaningar, med en utspridd befolkning och en stor del landsbygd. Kulturskolechefen i Katrineholm beskriver att det även finns utmaningar att nå de barn och unga som bor i kommunens glesbygdsområden, där många föräldrar arbetar inom jordbruket eller småindustrin och kan ha svårt att skjutsa sitt barn till kulturskoleverksamheten. Därför bedriver kulturskolan verksamhet genom terminskurser i alla landsbygdsskolor utom en. Det planeras även öppen prova på-verksamhet i en av landsbygdsskolorna med syfte att kunna slussa in deltagare i de ämneskurser som kommer att finnas på skolan. Huddinge, som gränsar till Stockholm och som räknas som en storstadskommun, har trots det en hel del barn med stora avstånd till kommunens olika centrum. Lösningen har blivit att placera ut vissa delar av kulturskolan i olika områden i kommunen, men det finns enligt intervjupersonerna utvecklingspotential inom detta område.

Riktad verksamhet mot funktionsnedsatta och barn med psykisk ohälsa

Tidigare studier visar hur barn och unga med funktionsnedsättning avstår från fritidsaktiviteter i högre grad än andra på grund av rädsla för att bli dåligt bemötta. De har också färre sociala nätverk och deltar i mindre utsträckning i föreningslivet.²⁰ Kulturskolorna i Sverige har under flera år haft olika satsningar för barn och unga i behov av särskilt stöd.²¹ Di Lorenzo Tillborg visar i en studie hur större delen av kulturskolorna erbjuder någon form av verksamhet för barn och unga i behov av särskilt stöd, men att det finns skolor där dessa barn och unga varken inkluderas i ordinarie eller i särskilt anpassad verksamhet.²²

Enligt vår enkät riktar 30 procent av de svarande delar av sin öppna verksamhet särskilt mot barn och unga med funktionsnedsättning. På Tjörn saknas det en sådan specifik öppen verksamhet för tillfället, främst på grund av att den lokal som den öppna verksamheten håller till i är svår att tillgänglighetsanpassa. Kulturskolan har dock en särskild verksamhet riktad till barn och unga med funktionsnedsättning: Stolt. Det är en verksamhet som görs i samverkan med kommunerna Stenungsund, Orust och Lilla Edet.

I Örnsköldsvik arbetar kulturskolan med uppsökande verksamhet under dagtid i skolorna i klassrummen. Då riktar de sig särskilt till elever som de upplever särskilt skulle må bra av deras verksamhet. Kulturskolan har även samarbete med elevhälsan, aktiviteten dans för hälsa, där tjejer 13–18 år som är i riskzon för psykisk ohälsa erbjuds danslektioner. En pedagog beskriver hur den öppna verksamheten tar emot en bredd av barn och unga med funktionsnedsättning:

Allt ifrån de med en liten variation, till de som nästan behöver assistans, som kommer och sätter sig och spelar tre toner i tre timmar, och gör samma nästa vecka. Det är fantastiskt, hur de lyser upp och tycker det är det bästa som finns. Men återigen, om man inte är van vid det kan man bli frustrerad, men det är inte att lära sig som är grejen. (Pedagog)

20. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2020).

21. Se till exempel Passalen, En kulturskola för alla, Pascal, och Funktionsinriktad musikterapi.

22. Di Lorenzo Tillborg, A. (2017).

I Katrineholm ser kulturskolechefen utmaningar med att nå barn och unga med funktionsnedsättning, eftersom de är beroende av föräldrar och färdtjänst. Kulturskolan genomför dock verksamhet i musik och rytmik för elever i en träningskola direkt efter skoltid och kulturskolan bedriver även annan verksamhet på Resursskolan.

Information

En förutsättning för att locka nya deltagare till kulturskolan är att de får reda på att kulturskolan finns och vad verksamheten innebär. Därför är det viktigt att kulturskolan har tillgänglig information om verksamheten på flera språk än svenska och att informationen går att ta till sig för personer med olika funktionsnedsättningar. Kulturskolorna använder olika metoder för att komma i kontakt med och informera om kulturskolan och den öppna verksamheten.

Syskon, kompisar och skolan vanliga kontaktvägar

I de besökta kommunerna beskriver deltagare som vi intervjuade hur de på olika sätt kom i kontakt med den öppna verksamheten. För många kom informationen från syskon eller kompisar som redan gick på verksamheten. En annan väg var via skolan, där lärare eller kulturskolepedagoger informerade om verksamheten. De kunde också få information via informationslappar som delades ut till eleverna. I Örnsköldsvik går några av de intervjuade deltagarna i kulturskolans terminskurser och använder den öppna verksamheten för att kunna öva och förkovra sig ytterligare. I deras fall berättade deras pedagoger om möjligheten till ytterligare repetitionstid. I Huddinge, där den öppna verksamheten sker i ett bibliotek, beskriver vissa barn hur de helt enkelt hörde musiken och såg deltagare med instrument.

Vi var i biblioteket och hörde musik härifrån och smög och kollade och då såg hon oss och sa "vill ni vara med på fiol?". Vi bara "okej!". (Deltagare)

En viktig del i arbetet med att locka deltagare är alltså platsen som verksamheten hålls på, i det här fallet biblioteket i Vårby gård. Den öppna verksamheten pågår 3–4 dagar i veckan, vilket bidrar till en slags daglig verksamhet. "Det låter musik i biblioteket", som en pedagog uttrycker det. Hon menar också att det faktum att den öppna verksamheten har varit på samma ställe så pass länge har gjort att barnen nu känner till att den öppna verksamheten finns, dels via hörsågen, dels via syskon och kompisar som kommer och spelar. Bibliotekschefen i Vårby gård beskriver hur biblioteket och kulturskolan ibland arbetar uppsökande, bland annat genom att "reclama" en bro där det förekommit vissa oroligheter och att under sommaren skapa ett sommartorg med olika aktiviteter för att locka nya deltagare.

I Lindesberg står den öppna verksamheten inför ett generationsskifte, vilket innebär att det behövs ett nytag för att rekrytera nya deltagare, enligt pedagogerna. Kulturskolan har bland annat besökt en samlingspunkt för högstadiet där pedagogerna informerade om kulturskolan med "en green screen, padda och lite godis". En pedagog menar dock att den allra bästa rekryteringen sker genom att ungdomar från samma ålder deltar, och visar att verksamheten är rolig. I Örnsköldsvik beskriver pedagogerna vissa svårigheter att nå nya deltagare. Det blir ofta de redan "frälsta" som kommer till verksamheten. I vilken utsträckning kulturskolan lyckas med sina rekryteringar beror också på vad som efterfrågas, till exempel vilken musikgenre som är populär för tillfället. En pedagog beskriver hur han tidigare gjort en studie över hur man når nya målgrupper med fokus på barn som inte klarat grundskolan. På frågan om hur barnen skulle göra om de ville börja med musik svarade barnen följande enligt pedagogen:

Alla sa, jag skulle gå till min musiklärare, som de kände. Den personliga kontakten är avgörande om du vill ha bredden. Barn i svårigheter, de går inte in på en hemsida och anmäler sig. När jag är ute på grundskolor så är jag väldigt mycket ute i korridorerna, och skapar relation och kontakter. Eller går ner på stan, vilket jag gör 1–2 gånger i veckan. Och hör om de vill spela, då erbjuder jag detta. Och jag får napp. De som är här nu, de kom förra veckan. Det är en elev jag känner sen tidigare. (Pedagog)

Föräldrar kan vara en nyckel

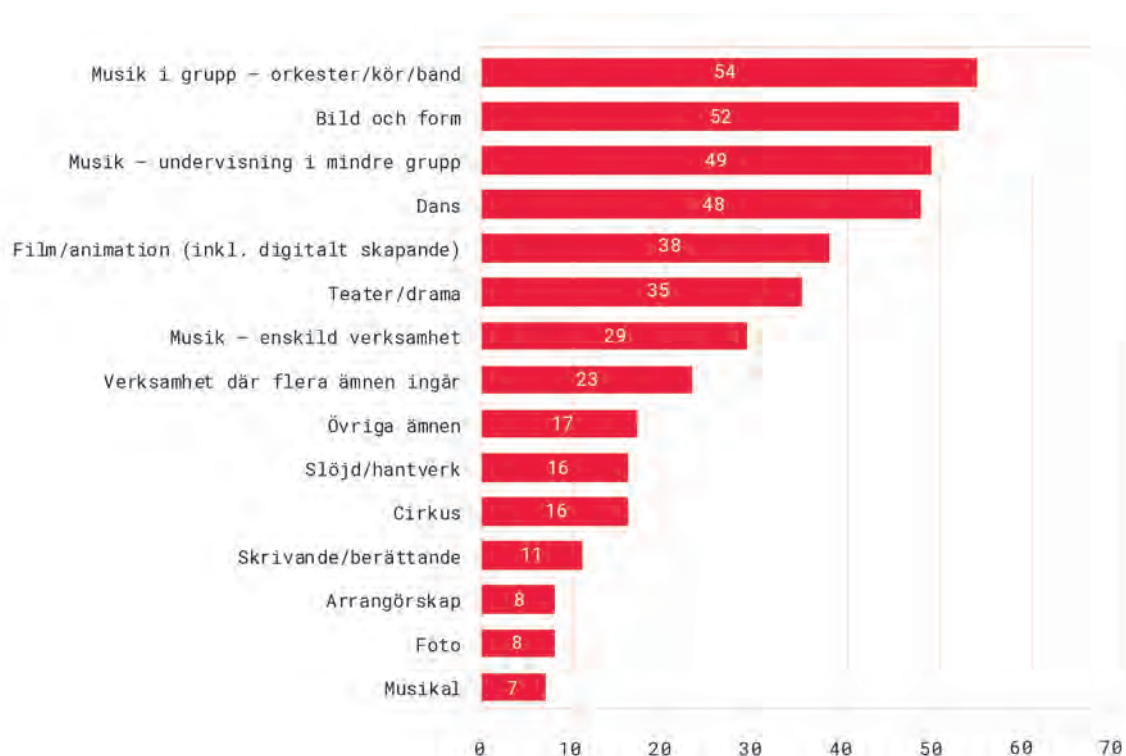
Integrationspedagogen i Katrineholm lyfter fram vikten av att nå ut till föräldrarna, som hon menar generellt underskattas i kulturskolans utåtriktade arbete. I Katrineholm är det i regel svårt att upprätta en kontakt med föräldrar till just de barn man särskilt vill nå med kulturskolans aktiviteter. Det finns flera anledningar till det. Föräldrarna känner ofta inte till vad kulturskolan är, och vissa kan inte läsa och förstå de anmälningsblanketter som finns till verksamheten. Katrineholm arbetar med att komma i kontakt med föräldrar med utländsk bakgrund på flera olika sätt, såsom den tidigare nämnda kulturskoleambassadören, och att både ambassadörerna och integrationspedagogen deltar i verksamheten Lyckliga gatorna. Där kan de möta både barn, unga och föräldrar på ett personligt plan.

I Huddinge spelar föräldrarna en mindre roll i arbetet med att locka deltagare. Föräldern får främst en roll i samband med att deltagarna lånar instrument. Då kommer föräldrarna till verksamheten och får skriva under lånet. Vid det tillfället berättar pedagogerna om verksamheten och får på så sätt kontakt med föräldrarna. Utifrån det kan pedagogerna skicka information och bjuda in till familjeträffar, som i regel är välbesökta. Det finns också deltagare som inte vill berätta så mycket om sin familj. Graden av föräldrakontakt är bland annat avhängig vilken förkunskap de har om kulturskolans verksamhet och om de kan prata svenska. Samtidigt menar en pedagog att det är positivt att föräldrars förutsättningar inte påverkar själva deltagandet i den öppna verksamheten i någon större utsträckning.

Den öppna verksamheten på Tjörn har inte heller så mycket kontakt med föräldrarna. En anledning är att uppskattningsvis 80 procent av deltagarna är från högstadiet. Enligt kulturskolechefen är det en tid i livet då föräldrainsyn på en öppen mötesplats inte är så populärt. Kulturskolan kommer dock i kontakt med föräldrar generellt genom administrativa verktyg samt genom sociala medier, där kulturskolorna beskriver vad de har gjort men aldrig vad de kommer att göra. Dessutom finns en föräldraförening med representanter för varje område. Föreningen används som bollplank och kan komma med nya idéer. Kulturskolechefen är dock noga med att föräldrarna inte ska få en motsvarande roll som exempelvis i en fotbollsförening, utifrån devisen att tonåringar ska få vara lite ifred från föräldrar.

Ämnen

Ett sätt att locka en bredare grupp av deltagare är att erbjuda en bredd av ämnen. I den öppna verksamheten är det vanligaste ämnet musik i grupp som drygt hälften, 54 procent, av de svarande i enkäten anger (figur 8). Musik i mindre konstellationer erbjuds i 49 procent av kommunerna, bild och form finns i 52 procent och dans i 48 procent av kommunerna. Därefter följer film och animation (38 procent) och teater och drama som erbjuds i 35 procent av kommunerna. Det är mindre vanligt med skrivande och berättande, foto och musikal. Inom kategorin övriga ämnen, som totalt erbjuds i 17 procent av kommunerna, nämns bland annat graffitti, musikproduktion, odling, improvisation, keramik, rollspel, poddar, spelprogrammering och teknik.



Figur 8. Andel kommuner som har erbjudit olika ämnen i den öppna kulturskoleverksamheten. Procent.

Liknande mönster jämfört med terminskurser

Utbudet i den öppna verksamheten har flera likheter med vad kulturskolorna erbjuder i långa och korta terminskurser. Bland terminskurserna dominerar musik, följt av dans, teater/drama och bild och form. Dessa ämnen erbjuds enligt *Kulturskolan i siffror* som terminskurser i över hälften av de svarande kommunerna.²³ Musikens dominans i terminskurserna är dock inte lika tydlig i den öppna verksamheten, och den enskilda musikundervisningen som bedrivs i stort sett i samtliga kommuner som lång kurs är betydligt ovanligare i den öppna verksamheten. Ämnen som bild och form och slöjd är förhållandevis mer dominanta i den öppna verksamheten jämfört med terminskurserna.

I de besökta kommunerna erbjuds en ganska stor bredd av ämnen i den öppna verksamheten, även om musiken dominerar på flera håll. I Örnsköldsvik ses en variation i själva utbudet som en nyckel till att nå en bredare grupp av barn och unga. Ju fler grenar av de fem ämnen som de erbjuder, desto fler barn och unga kan de nå och tilltala, menar kulturskolechefen. Den öppna verksamhet som besöktes för intervjuer har sitt fokus på musik och att spela i band, men kulturskolan bedriver även öppen verksamhet i ett kulturhus där ämnen som film, slöjd och bild erbjuds. På Tjörn erbjuds en mängd olika aktiviteter i den öppna verksamheten, såsom spela i rockband, modern musikproduktion, kreativt skrivande, akvarellmålning, teatergrupp, graffitti, poddstudio och DJ-verksamhet. I Huddinge omfattar den öppna verksamheten främst musik, men det finns även cirkusverksamhet. I verksamheten som vi besökte erbjuds utöver fiol och flöjt även instrument som härstammar från andra länder än den västerländska konsttraditionen. Katrineholms verksamhet är också främst inriktad på musik men erbjuder även dans, medan Lindesbergs öppna verksamhet erbjuder dans, drama, bild och form, film och musik.

23. Kulturrådet (2022a).

Metoder i den öppna verksamheten

Den öppna verksamheten kan också variera utifrån *hur* man bedriver verksamheten. De verksamheter som vi besökte använder sig delvis av olika metoder. På Tjörn och i Lindesberg har den öppna verksamheten mer karaktären av att deltagarna kommer och provar på och gör det som passar för stunden. Delar av den öppna verksamheten i Örnköldsvik, Huddinge och Katrineholm är mer styrd utifrån redan bestämda instrument, i olika former. I Örnköldsvik utmärks den öppna verksamheten som vi besökte av att de flesta banden redan är fasta i formen och repar återkommande. I Huddinge befästs valet av instrument genom att deltagarna har möjlighet att låna hem instrumenten mellan tillfällena, efter att ha gått ett tag.

Deltagare lär varandra

I Huddinge lockar fiolgruppen barn i åldern 7–13 år. Åldersspridningen och det faktum att deltagarna befinner sig på olika nivå spelmässigt fungerar enligt pedagogerna jättebra. De som varit med längre blir förebilder för de yngre, mer oerfarna och kan på olika sätt visa de andra genom att fungera som en slags assisterande pedagog. En pedagog ser en viktig skillnad mot verksamheter som exempelvis El sistema, där deltagarna grupperas efter sin kompetens. Där handlade det enligt pedagogen om att "hela tiden navigera skeppet framåt och blanda in roliga låtar så att de som inte tycker det är roligt tycker det är okej", i en form av anpassning. I den öppna verksamheten är det snarare tvärtom; utgångspunkten är en heterogen grupp med både nybörjare och deltagare som varit med i flera år:

Det är häftigt, det här sättet att jobba på tillåter barnen att ha sin egen progressionstakt, ganska mycket. Det skulle man inte kunna tro, med gruppundervisning, men det blir individanpassat i metoden. (Pedagog)

Organisk framväxt av metod

Flera pedagoger i kommunerna beskriver hur metoden i den öppna verksamheten har fått växa fram organiskt, utan någon större styrning. I Örnköldsvik utvecklades den öppna verksamhet som vi besöker från en mer återkommande, styrd bandverksamhet. När banden som repade blev alltmer frigående och skötte sig själva fick pedagogerna mer tid att utveckla en öppen verksamhet. I takt med att den mer styrda bandverksamheten har minskat har den öppna verksamheten utvecklats. I Katrineholm beskriver en pedagog de lösa ramar som den öppna verksamheten tog sin form i.

Det (uppdraget) var knappt formulerat. Slutmålet är ju att vi ska få fler barn med annan bakgrund än den traditionella kulturskoleeleven att komma och spela regelbundet hos oss. Det är slutmålet och att vi skulle använda orkesterinstrumenten, [...] men mer än så var inte, det var väldigt löst. (Pedagog)

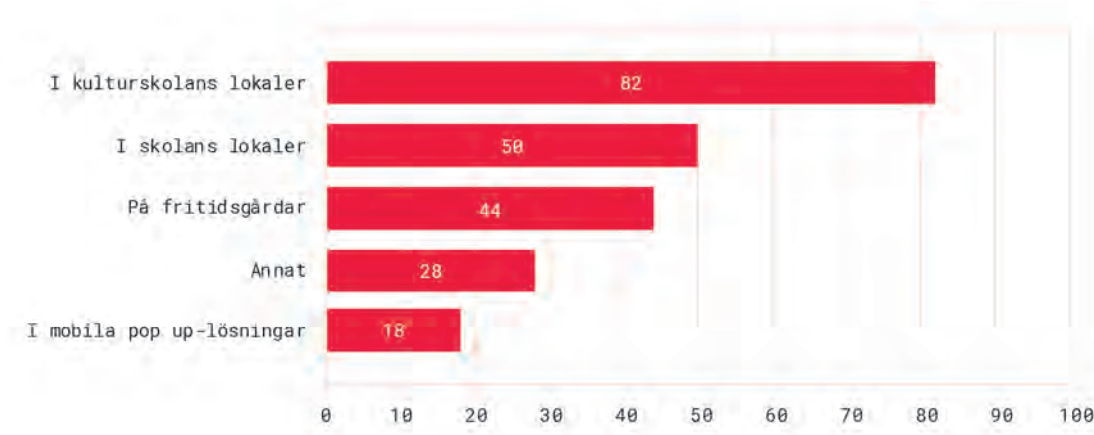
Enligt pedagogen handlade verksamheten i början om att pröva sig fram, både vad gäller att nå barnen och deras föräldrar, men också hur själva verksamheten skulle bedrivas. Under de första prova-på-tillfällena sattes logistiken på prov, men efter ett par gånger blev det en bättre struktur på verksamheten och den har vid intervjutillfället börjat hitta en lämplig form, enligt pedagogen.

Verksamhetens placering

Var den öppna verksamheten placeras kan påverka möjligheterna att locka deltagare som vanligtvis inte går i kulturskolan. Det kan handla om att verksamheten är placerad på ett ställe där barn och unga vistas i vanliga fall. För att även barn som inte bor i närheten av verksamheten ska kunna delta krävs även tillgänglighet till och från själva lokalen i form av kollektivtrafik eller trygga gång- och cykelvägar. Utöver en geografisk tillgänglighet utifrån avstånd och kommunikationer kan även själva lokalens utformning påverka känslan av tillgänglighet för deltagare. Kulturskolor som ligger centralt i kommunen och som har en arkitektonisk tyngd kan för vissa barn innebära trösklar för deltagande. Tillgängligheten berör också själva lokalen, som behöver vara tillgänglighetsanpassad men även ha en utformning och inredning som känns lockade för att barn och unga ska vilja visats där.²⁴

Vanligast med verksamhet i kulturskolans egna lokaler

Svaren i vår enkätundersökning visar att det är klart vanligast att den öppna verksamheten sker i kulturskolans befintliga lokaler, det gäller 82 procent av kommunerna (figur 9). I hälften av kommunerna bedrivs den öppna verksamheten i skollokaler, medan 44 procent av kommunerna bedriver öppen verksamhet på fritidsgårdar. Mobila pop up-lösningar är mindre vanligt. Det görs i 18 procent av kommunerna. Bland de 28 procent som svarat "annan sorts lokalisering" anges bland annat bibliotek, utomhus i bostadsområden, ideella föreningslokaler, hembygdsparker, shoppingcenter, idrottshallar och digitala lösningar.



Figur 9. Andel kommuner som angett olika svar på frågan "Var sker den öppna verksamheten?". Procent.

24. För inspiration av hur kommuner kan arbeta med tillgänglighet, se bland annat Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2021) och Myndigheten för delaktighet (2020).

Öppen verksamhet i kulturskolan

I de besökta kommunerna bedrivs den öppna verksamheten på olika platser. I Huddinge har den verksamhet som vi besöker lokaler på biblioteket i området Vårby gård, ett område med socioekonomiska utmaningar i den nordvästra delen av kommunen. En utmaning med att bredda deltagandet i Huddinge är enligt intervjupersonerna att det är en så pass vidsträckt kommun med förhållandevis dåligt utbyggda tvärkommunikationer, inte minst vad gäller lokaltrafik. Det innebär att många barn, till exempel de som bor i Vårby gård, har långt till Huddinge centrum där kulturskolans största lokal ligger. Det geografiska avståndet ses av en pedagog som den största utmaningen för att få deltagare i den öppna verksamheten att ta steget till ordinarie terminskurser. Därför blir den öppna verksamheten också en förhållandevis lokal företeelse.

Vi kan inte förvänta oss att någon åker från Vårby till Skogås (i ytterkanten av kommunen). Det tar en timme med buss. (Förvaltningschef)

I Huddinge har bostadsområdena i ytterkanten av kommunen ofta en närmare koppling till omkringliggande områden som tillhör grannkommunerna Stockholm stad eller Botkyrka, vilket är fallet i Vårby gård. Trots det så beskrivs samverkan mellan Huddinge och de andra kommunerna som begränsad.

Att den öppna verksamheten placerats på ett bibliotek ses som en framgångsfaktor av flera intervjupersoner. Eftersom dörren till musikverksamheten står lite på glänt när musiken ut till övriga biblioteket och kan därigenom locka fler nyfikna till verksamheten. I Vårby gårds bibliotek finns även en konstverkstad där deltagarna kan varva att spela i kulturskolan med att rita eller måla i verkstaden under pauser eller före och efter kulturskoleaktiviteten.

Så fort det är i skolan är det slutet. Det är en plats där barn måste vara. De kan tycka att det är kul, eller jobbigt, oavsett måste de vara där. Biblioteket är nästan symboliskt en öppen famn för medborgarna, man kan alltid gå till ett bibliotek. (Pedagog)

Enligt Huddinges kulturskolechef är det svårt att få tag på bra lokaler att bedriva öppen verksamhet i. En tidigare verksamhet i en annan del av kommunen fick ställas in på grund av lokalproblem och nu bedrivs en annan verksamhet i ett område som snarare ses som välbärgat än socioekonomiskt utsatt. Att verksamheterna ligger nära andra kommuner kan även innebära att deltagare från grannkommuner deltar i den öppna verksamheten. Kulturskolechefen ser det positivt att verksamheten är öppen för alla, oavsett kommun, men det är en utmaning att de inte riktigt vet vilka deltagarna är.

I Katrineholm är det kortare avstånd mellan Nyhemsskolan som inhyser den öppna verksamhet som vi besökte och kulturskolans ordinarie lokaler i centrum. Samtidigt menar intervjupersoner att det är tillräckligt långt för att avskräcka en del och försvåra för föräldrar att skjutsa barnen in till ordinarie verksamhet. Den öppna verksamheten är placerad på en skola vars upptagningsområde innefattar både ett villaområde och hyreslägenheter, men barnen i villaområdet byter i regel skola i årskurs fyra. Till skillnad från Huddinge ser intervjupersonerna i Katrineholm positivt på att verksamheten sker på skolan, direkt efter skoldagens slut. Det gör det lätt för barnen att gå direkt till en paus med mellanmål och sedan fortsätta till lektionssalar där de får möjlighet att spela sina instrument.

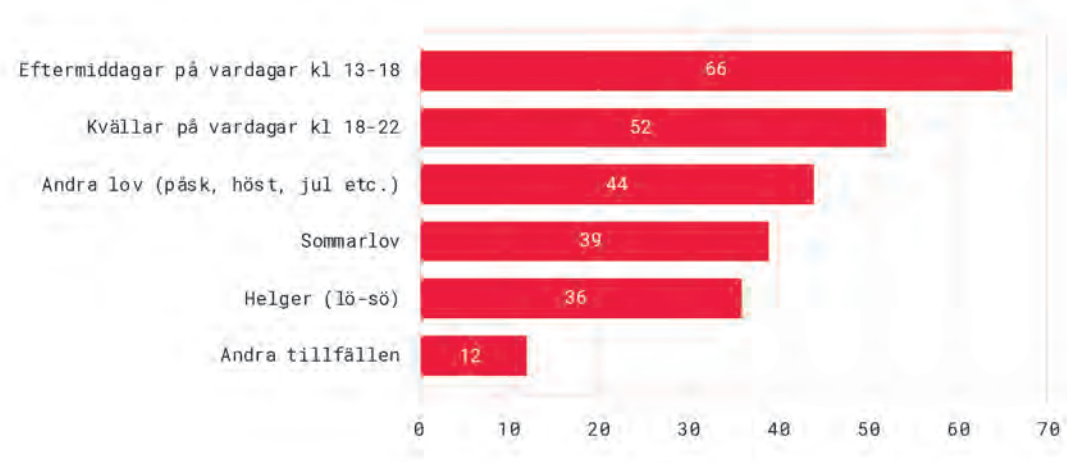
Tjörns öppna verksamhet bedrivs på flera ställen men har två huvudarenor: kultur- och fritidscenrummet Delta och Häggvallsskolan. Kulturskolans pedagoger finns på båda arenorna. På skolan är pedagogerna aktiva under både raster och lektioner och kan informera om kulturskolan. Flera intervjupersoner lyfter dock problemet med lokalbrist på ön. Varje år får kulturskolan improvisera fram lösningar på lokaler, och skolorna är trångbodda och behöver sina lokaler.

Lindesbergs kulturskola bedriver den öppna verksamheten Art Camp i kulturskolans bildsal inne i Lindesberg samt på fritidsgårdar ute i kommunen, bland annat på en fritidsgård i det mindre samhället Frövi. Flera av dessa satsningar har fokus just på att nå barn och unga i glesbygd. I Örnsköldsvik erbjuder kulturskolan öppen verksamhet på en av de större gymnasieskolorna. Det finns även en annan öppen verksamhet som vi inte har besökt, som den i kulturhuset Sliperiet och i den mindre orten Bredbyn.

Tidpunkt

Aktivitet direkt efter skolan är vanligast

Enligt vår enkät är det vanligast att bedriva öppen verksamhet under eftermiddagar på veckodagar mellan klockan 13–18 (figur 10). Två tredjedelar av kommunerna bedrev sin öppna verksamhet under den tiden. Näst vanligast var att ha kvällsaktiviteter klockan 18–22, som drygt hälften av kommunerna angav. Helger används i en dryg tredjedel av kommunerna, medan runt fyra av tio kommuner bedriver öppen verksamhet på sommarlov och andra lov. Bland de "andra tillfällen" som anges av 12 procent märks främst aktiviteter under skoldagen, såsom förmiddagar, raster och håltimmar.



Figur 10. Andel kommuner som anger olika tillfällen då den öppna kulturskoleverksamheten bedrivs. Procent.

I Örnsköldsvik har pedagogerna ferietjänster, vilket innebär att kulturskolan har stängt under lov och helger. En pedagog tror dock inte att en förändring i avtal med ökade öppettider skulle få så stor effekt på deltagandet:

Skulle vi ha öppet på loven tror jag att ytterst få skulle komma eftersom vår kommun är så utspridd. De som kommer är till cirka 90 procent de som kommer direkt efter skolan. Vi riktar ju oss främst till gymnasieelever, även om alla är välkomna, och gymnasieskolorna ligger ju centralt. Få grundskoleelever vill eller kan ta sig in. (Pedagog)

Pedagogen menar vidare att många av kommunens samhällen ligger flera mil bort från centralorten och har dåliga bussförbindelser, vilket i sig försvårar möjligheten att delta under andra tider än direkt efter skoldagen.

Antalet tillfällen och längden på verksamheten påverkar

En annan tidsaspekt är hur *ofta* kulturskolan bedriver öppen verksamhet. I vår enkätundersökning bedrev kulturskolorna öppen verksamhet i genomsnitt 2,3 dagar i veckan. Antalet dagar som kommunerna erbjuder öppen verksamhet varierade mellan 1 dag i veckan till samtliga 7 dagar.

Att den öppna verksamheten i Huddinge finns i Vårby gårds bibliotek under fyra veckodagar ser pedagogerna som en framgångsfaktor i arbetet, eftersom deltagarna vet att kulturskolan "alltid"

Öppen verksamhet i kulturskolan

finns där och kan göra spontanbesök. Pedagogerna i Huddinge lyfter också fram vikten av att den öppna verksamheten pågår så pass länge som tre timmar vid varje tillfälle. Tiden ger både möjlighet att reda ut saker som dyker upp, samtala om andra ämnen och utveckla deltagarna spelmässigt:

Det jag slås av är att det är så fin stämning bland eleverna och att det är ett lugn, att man har tre timmar. Det finns ju inte på kulturskolan (terminskurser). Det är sån stress att hinna med saker på den lilla tiden man har. Vi har det här lugnet, där vi hinner prata med eleverna, och bygga upp relationer. De hinner lära sig så mycket på de här tre timmarna. Så det är just tid, de har på sig. (Pedagog)

Kapitelsammanfattning

De vanligaste metoderna för att bredda deltagandet i kulturskolan är enligt enkäten att erbjuda nya ämnen, att bedriva uppsökande verksamhet och att anställa pedagoger med kompetens i ämnen som kommunen inte tidigare har erbjudit. Därefter följer att erbjuda öppen verksamhet, som nästan 7 av 10 kommuner gör. Bland kommuner med öppen verksamhet riktar ungefär 70 procent av de svarande kommunerna hela eller delar av sin öppna verksamhet till särskilda grupper. Det är vanligast att rikta verksamheten mot till de som bor i områden med socioekonomiska utmaningar, därefter följer riktade insatser mot de som bor i glesbygd och barn och unga med funktionsnedsättning.

I intervjuerna beskrivs hur grupper med socioekonomiska utmaningar och barn med utländsk bakgrund överlappar varandra. På samma sätt som föräldrars socioekonomiska förutsättningar kan försvåra att betala terminsavgifter, kan kulturella och språkliga skillnader innebära hinder för barnen att delta. Intervjuerna ger exempel på hur så kallade kulturskoleambassadörer kan vara en väg för att bygga upp ett förtroende och öka kunskapen om kulturskolan bland deltagare med utländsk bakgrund.

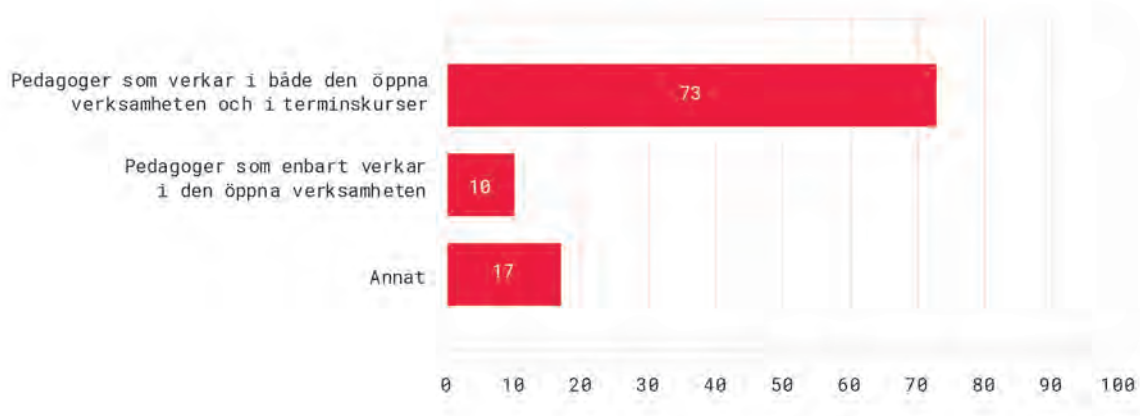
Utbudet i den öppna verksamheten har flera likheter med vad kulturskolorna erbjuder i långa och korta terminskurser. I den öppna verksamheten är det vanligaste ämnet musik i grupp, som drygt hälften av de svarande i enkäten anger. Därefter följer bild och form, musik i mindre konstellationer och dans, som alla erbjuds i ungefär hälften av kommunerna.

I kapitlet beskrivs olika sätt att nå och locka deltagare till den öppna verksamheten. Flera av dessa aspekter har koppling till olika former av tillgänglighet, såsom information, lokalers placering och utformning samt tidpunkt för verksamheten. Deltagare i den öppna verksamheten har oftast kommit i kontakt med kulturskolans öppna verksamhet via syskon eller kompisar som redan går på verksamheten samt via skolan, där lärare eller kulturskolepedagoger informerade om verksamheten. Det är vanligast att den öppna verksamheten bedrivs i kulturskolans egna lokaler, därefter följer verksamhet i skollokaler och på fritidsgårdar. De allra flesta öppna verksamheter sker på eftermiddagen i anslutning till skoldagens slut, vilket är en förutsättning för många barn och unga som bor en bit bort från kulturskolans verksamhet att kunna delta.

7. Pedagoger i den öppna verksamheten

Vanligast att verka i både terminskurser och öppen verksamhet

I den öppna verksamheten spelar pedagogerna en nyckelroll. I vår enkät framkommer att det är klart vanligast att den öppna verksamheten utförs av pedagoger som både är verksamma inom kulturskolans terminskurser och i den öppna verksamheten. Nästan tre fjärdedelar av kommunerna anger det (figur 11). I 10 procent av kommunerna finns det pedagoger som enbart verkar i den öppna verksamheten och 17 procent av kommunerna anger en annan lösning. Bland kommunerna som angett "annat" var det vanligaste svaret att kulturskolan använder både pedagoger som verkar i terminskurser och i öppen verksamhet och sådana som enbart verkar i den öppna verksamheten.



Figur 11. Andel kommuner som anger olika svar på frågan "Vem utför den öppna verksamheten?". Procent.

I de besökta kommunerna är pedagogerna oftast både verksamma i den öppna verksamheten och undervisar på terminskurser. Det finns också pedagoger som är lärare i den ordinarie skolan. På så sätt kommer de i kontakt med många elever, vilket kan ge öppningar till att berätta om kulturskolan och locka deltagare till den öppna verksamheten. En anledning till att pedagogerna arbetar såväl med terminskurser som med ordinarie terminskurser är enligt kulturskolechefen i Katrineholm att det är svårt att få pedagoger att arbeta en så pass liten procent som den öppna verksamheten i nuläget omfattar. Pedagogerna i den öppna verksamheten utgörs, med något enstaka undantag, således av personer som inte har fulla kulturskoletjänster annars.

Vilka egenskaper behöver pedagogerna ha?

Det finns alltså ingen större skillnad i utbildningsnivå mellan pedagoger i den öppna verksamheten och i terminskurser i de kommuner som vi besökt. Men såväl chefer som pedagoger uttrycker att pedagoger i den öppna verksamheten, utöver den mer konstnärliga och pedagogiska utbildningen, även behöver ha en annan sorts kompetens. Den öppna verksamhetens mer oreglerade pedagogik, som ofta utmärks av längre undervisningstid, möjligheter att ta paus när deltagarna behöver det och möjlighet att byta instrument eller ämnen, gör den öppna verksamheten annorlunda mot de mer styrda terminskurserna. Dessa förutsättningar passar inte heller alla kulturskolepedagoger, enligt vissa intervjupersoner. I en sådan verksamhet är bemötandet ett nyckelord. Den öppna verksamheten beskrivs ha ett annat fokus och en annan målsättning än terminskurserna.

Öppen verksamhet i kulturskolan

Det handlar inte så mycket om att spela fiol. De (deltagarna) ska få växa, känna att de får lära sig, få växa som människor, och att vi har en trygg varm miljö som de är välkomna till. [...] Det blir så himla skilt från "vanlig" kulturskola. Där är det mer uppstyrt, de betalar, de ska få lära sig saker, fort. Här vi ska bara växa ihop som grupp, det blir ett lugn. (Pedagog)

Andra återkommande nyckelord bland de intervjuade är flexibilitet, tålmod, tydlighet och möjligheten att kunna hantera oförutsedda händelser på ett bra sätt.

Man måste nog ha någon som har [...] ett väldigt socialt perspektiv, man måste verkligen brinna för att vi tror att det här är jättebra för barnen och det bästa vi kan ge ska vi ge åt de här barnen som inte kommer till oss annars, [...] och så måste man kunna flyga raketen medan man bygger den. Och man måste kunna anpassa sig efter omständigheterna. [...] Man måste vara flexibel, fatta, gilla läget och man måste fatta vad det är man pysslar med, vilken skola man är på, vilka barn man möter, vad de kan ha med sig i ryggsäcken när de kommer, vad deras föräldrar kan ha med sig i ryggsäcken. (Kulturskolechef)

Verksamheten kräver en viss struktur

Även om pedagogerna genomgående lyfter fram behovet av att kunna agera flexibelt försöker de ändå att planera verksamheten. Vissa pedagoger ser att det behövs en viss balans i den mer lösa strukturen, annars finns det risker att verksamheten blir lidande och otryggheten ökar. Att vissa deltagare i den öppna verksamheten ibland kan upplevas som stökiga innebär att såväl verksamheten som pedagogernas lyhördhet och flexibilitet ställs på prov.

Man kan förbereda men sen kan det bli lite vad som helst. Vi har nått unga med ganska stökig bakgrund, som vi inte når annars. De hade skitkul och trivdes jättebra, men det händer grejer hela tiden. Det blir stök, några som inte får mat hemma, som har bott på fosterhem. Det var inte jag van eller förberedd på, man ställs inte inför det på samma sätt som i kulturskolan (terminskurser). (Pedagog)

Förutsättningar för att bedriva verksamheten

I Intervjuerna framkommer några aspekter som pedagogerna upplever underlättar arbetet i den öppna verksamheten.

I Huddinge arbetar pedagogerna i par, två och två, vilket ses som mycket positivt av intervjupersonerna. Att arbeta ensam upplevs som slitigt och det finns även en trygghet i att man är två, eftersom det kan uppstå oförutsedda händelser. I den öppna verksamheten lägger pedagogerna under en arbetsdag även mindre tid på aktiv undervisning jämfört med i terminskurser, vilket pedagogerna uppskattar. En pedagog ser det som en slags kompensation för att de aldrig riktigt vet vilka förutsättningar det kommer att vara när det är dags för den öppna verksamheten. Samtidigt ser pedagogerna den tidigare nämnda längden på undervisningstillfällena som en hjälp att minska den stress som kan uppstå med oförutsedda händelser och deltagare.

Vi har aldrig varit stressade på jobbet. Man kan vara trött, mycket som en "våg in your face", men jag har aldrig varit stressad. Det är coolt faktiskt, lyxigt, men då gäller det att man är sån som person. Vi har kollegor som inte blivit så långvariga. (Pedagog)

Den grupp pedagoger som arbetar i den öppna verksamheten i Vårby gård har olika bakgrund, såväl kulturellt som i hur de arbetar, men de uppger att de delar värdegrund. En pedagog menar att deras olikheter också är deras rikedom, eftersom de kan utbyta erfarenheter om hur de arbetar och på så sätt lära av varandra.

Kapitelsammanfattning

Det är vanligast att den öppna verksamheten utförs av pedagoger som både är verksamma inom kulturskolans terminskurser och i den öppna verksamheten. Nästan tre fjärdedelar av kommunerna i enkäten anger det, medan endast 10 procent av kulturskolorna har pedagoger som enbart verkar i den öppna verksamheten. Det innebär att det i regel inte är någon större skillnad i utbildningsnivå mellan pedagoger i de två verksamhetstyperna. Samtidigt är såväl chefer som pedagoger överens om att det utöver en konstnärlig, pedagogisk utbildning även krävs en annan sorts kompetens i den öppna verksamheten. Den öppna verksamhetens mer oreglerade pedagogik innebär att egenskaper som god social förmåga, tålmod, empati och flexibilitet är viktiga. I intervjuerna framkommer att detta är karaktärsdrag som inte alla kulturskolepedagoger har. Flera av pedagogerna uttrycker också ett starkt socialt engagemang.

Även om pedagogerna genomgående lyfter fram behovet av att kunna agera flexibelt försöker de ändå att planera verksamheten så det finns en struktur att utgå från. Vissa pedagoger lyfter också vikten av att de har olika bakgrund, såväl kulturellt som i hur de arbetar.



8. Deltagarinflytande

Barnkonventionen ratificerades av Sverige 1990 och är sedan den 1 januari 2020 svensk lag. Statliga myndigheter, regioner och kommuner har tillsammans ansvar för att tillämpa barnkonventionen och att realisera barns och ungas rättigheter. Ett barnrättsbaserat synsätt innebär att varje barn ska ses som bärare av rättigheter. Det innebär också att barnets rätt att bli hört och få sina åsikter beaktade måste tillgodoses systematiskt i alla processer och att barnets egenmakt och deltagande ska vara centralt i alla beslut som berör barn.²⁵ Unga är också en prioriterad målgrupp i kommunernas kulturverksamhet. Som offentligt finansierad verksamhet ställs särskilda krav på ungas inflytande i verksamheten. Enligt enkäten om breddat deltagande anger nästan 4 av 10 kommuner att de arbetar med deltagarinflytande som ett sätt att bredda deltagandet, och två tredjedelar av kommunerna följer upp verksamheten genom att samtala med deltagare.

I den öppna kulturskoleverksamheten kan barn få en större möjlighet att kunna vara med och påverka innehåll och utformning av verksamheten, jämfört med i de i regel mer styrda terminskurserna, som har mer karaktären av lektion. Hur ser då deltagarinflytandet ut i de besökta kommunerna?

Deltagarinflytandet varierar

Intervjupersonerna i de besökta kommunerna beskriver olika grad av och olika sorters deltagarinflytande i sina öppna verksamheter. I Huddinge anser pedagogerna att deltagarna har ganska mycket inflytande över verksamheten. Det gäller främst repertoaren, eftersom de enligt en pedagog utgår från vilka låtar barnen tycker är roliga. Pedagogerna nämner också att barnen själva kan signalera en önskan om att det ska bli tyst, genom att sätta fiolstråken på huvudet. Detta följs då av gruppen. Pedagogerna menar vidare att det ständigt sker ett lyhört inkännande i vad barnen vill och inte vill, utan att det alltid uttalas i verksamheten. Det kan till exempel handla om att det är mer öppet att komma och gå från verksamheten. Hon ser en tydlig skillnad i den öppna verksamhetens metoder och relationer mellan pedagog och deltagare, jämfört med i både den vanliga skolan och verksamheten El sistema.

Skolan skapar en så tydligt vuxen-barn-dikotomi. "Jag är vuxen, du är barn – då får jag säga till dig." Det är så tydliga roller, jag tycker det är trist. [...] Jag tycker att den här verksamheten handlar om relation mellan individer. Klart vi är vuxna och har ansvar, men det behöver inte prägla hela relationen. Det kan finnas, det tror jag att de flesta pedagoger, oavsett arbetsuppgift, håller med om, men det är jätteviktigt här.
(Pedagog)

I Katrineholm anser en av pedagogerna att deltagarinflytandet främst utgörs av att pedagogerna anpassar verksamheten utifrån vad som fungerar eller inte fungerar för barnen. Deltagarna har själva fått välja instrument, men pedagogerna menar att det kan vara svårt för barnen att ha alltför många åsikter om verksamheten. På Tjörns utgår verksamheten tydligt från barnens önskemål enligt kulturskolechefen. En pedagog menar att barnen utifrån ett särskilt ämne, som bestäms av pedagogerna, kan vara med och påverka innehållet. Kulturskolechefen ser dock en viss risk att fastna i en delaktighetsfälla i den öppna verksamheten.

25. Kulturrådet (2022b).

Öppen verksamhet i kulturskolan

Vi ska också vara modiga att låta dem prova saker som de inte visste om, att ge dem möjlighet att välja fler saker, öppna fönster. Pedagoger ska våga utmana och säga att "nu ska vi måla detta, har ni hört talas om den här konstnären?". Om barnen alltid får välja kanske det alltid blir samma sak. I den grej man gör kan man ge val. Delaktighetsperspektivet måste man prata om, annars blir det flumskola där man får göra vad man vill. Men innanför ramen. (Kulturskolechef)

I Lindesberg utgår den öppna verksamheten från deltagarnas idéer. Pedagogerna lyssnar in vad deltagarna önskar och bygger sedan innehållet i verksamheten efter det, samt föreslår även nya ingångar och arbetssätt när det råder stiltje i verksamheten.

Det är de (deltagarna) som styr vad vi ska göra. Vi ska bara finnas där som bollplank, och lämna så minimalt fotspår som möjligt i idéerna. Men finnas där när de vill och behöver. (Pedagog)

Deltagarinflytandet behöver dock ha vissa ramar.

Vi försöker alltid säga vad vi ska göra nästa gång. Släpper vi det helt fritt, då blir inget gjort. Ramar och förutsättningar, då kan vi släppa fritt. Om någon vägrar, då skickar vi inte hem den. Istället hittar vi alternativ. Men det kan vara råddigt med grejer, rent praktiskt måste det fungera. Vi kan inte ha tio som gör olika saker. Vi pratar med dem, vad de vill och inte vill göra. (Pedagog)

Bredden av ämnen som erbjuds på den öppna verksamheten och det stora deltagarinflytandet innebär dock vissa utmaningar för pedagogerna. Pedagogen beskriver hur de försöker vara "så allmänna vi kan utan att det blir flummigt, det är en svår balansgång".

I Örnsköldsvik har deltagarna enligt kulturskolechefen ett "extremt" inflytande. De får göra vad de vill, inom praktiska ramar. I teaterverksamheten är till exempel deltagarna med och skriver manus och arbetar fram karaktärer. För att få reda på vad deltagarna vill ha för verksamhet har kulturskolan utvecklat en enkät som alla deltagare ska besvara. Kulturskolechefen menar dock att det är svårt att få reda på vad andra ungdomar i kommunen, som inte redan går i kulturskolan, efterfrågar. Kommunen har en ungdomsreferensgrupp som kommunala institutioner kan göra beställningar till och som kulturskolan använder sig av i form av workshops. Dessutom genomförs en större enkätundersökning bland årskurs 5 och 8.

Deltagarnas upplevelse av verksamheten

Den grupp av barn och unga som vi har intervjuat sträcker sig från elever i årskurs 1 som har hunnit gå i den öppna verksamheten ett par gånger och precis provat ett helt nytt instrument, till gymnasieelever som använder sig av den öppna verksamheten på egen hand eller i grupp för att förkovra sig i en konstform som de redan har kunskap i. De skilda förutsättningarna innebär att deltagarna ser på den öppna verksamheten på delvis olika sätt, men det finns också flera tydliga gemensamma drag i deras upplevelse av den öppna verksamheten och varför de går dit. De intervjuade deltagarna utför aktiviteter inom en rad olika ämnen. För vissa varierar ämnet från gång till gång och vad de för stunden är intresserade av, men för de flesta är den öppna verksamheten förknippad med en återkommande aktivitet inom ett specifikt ämnesområde, oftast musik.

Det sociala sammanhanget är viktigt

När deltagarna ska beskriva varför de går på den öppna kulturskolan handlar det framför allt om att det är roligt. Det sociala sammanhanget, att få träffa kompisar, umgås och få göra något roligt tillsammans ses som en viktig del. På den öppna verksamheten kan deltagarna skapa vänskapsband med andra som har liknande intressen. Det handlar både om att vänskapen stärks med tidigare kompisar och att verksamheten ger möjlighet att knyta nya kontakter. I Örnsköldsvik beskriver intervjupersonerna som spelar i band att det sociala handlar om den inre gruppen som möts enskilt i respektive replokal, snarare än att de lär känna andra.

En annan återkommande orsak till att deltagarna går på verksamheten är själva utövandet av en konstform. Att få spela, måla eller filma ses som ett stort värde i sig. På verksamheten kan deltagarna också få tillgång till instrument eller teknik som inte är möjlig någon annanstans, och de får möjlighet att förkovra sig och lära sig nya saker. Att spela tillsammans med andra, som de flesta av intervjupersonerna gör, stärker den positiva känslan ytterligare. För många blir den öppna verksamheten ett alternativ till att bara sitta hemma och inte ha något särskilt att göra.

De hjälper oss att vilja göra något istället för att göra allt så tråkigt. Har man inget att göra på fritids kan man anmäla sig till Musikmåndag och då har man något att göra. (Deltagare)

De intervjuade deltagarna känner i de flesta fall till att den öppna verksamheten är en del av kulturskolan. Vissa av dem har även gått eller går på terminskurser. En deltagare i Örnsköldsvik som deltar i både i den öppna verksamheten och terminskurser upplever vissa skillnader mellan verksamheterna.

Här (på den öppna verksamheten) finns det mycket mer tid, och vi kan prata om mycket annat. På lektionen är det bara 30 minuter, så det är mer fokuserat då. [...] Sen har (pedagogen) andra elever innan och efter så då måste man hinna klart. På sånglektionerna är man där för att lära sig nya grejer, här är det mer "lall", mer för att ha kul. Sen blir det fokus här också ibland, för nu ska vi spela in om ett par veckor så nu fokuserar vi mycket. (Deltagare)

Deltagarnas syn på pedagogerna

Deltagarna ser i regel mycket positivt på sitt deltagande i den öppna verksamheten. En återkommande anledning till att barnen trivs är pedagogerna och deras sätt att vara. I regel beskrivs pedagogerna med ord som "snälla, schyssta, duktiga och idérika". Deltagarna upplever att pedagogerna ser alla deltagare, utan att favorisera någon. Förmågan att kunna prata med deltagarna "så att det inte blir sådär stelt" uppskattas av deltagare i Lindesberg. Att pedagogerna på ett lugnt sätt kan lära ut och visa hur deltagarna kan göra om något "blir fel" nämns som en annan viktig egenskap.

De (pedagogerna) har mycket personlighet, och ser det inte som ett jobb. De peppar mycket. De har känslan och själen i sig. (Deltagare)

För många bidrar pedagogerna till en känsla av samhörighet i gruppen och att deltagarna känner sig hemma. Miljön upplevs som trygg, tillåtande och rolig. Det finns också utrymme att prata om andra saker än just utövandet i verksamheten, såsom saker som hänt i privatlivet eller i skolan.

Istället för att vara hemma och kolla på sin telefon och ha det tråkigt kan man komma hit och spela och umgås med kompisar. Det blir en gemenskap här. Ingen behöver vara rädd. Och det kostar inget. Händer något i skolan kan man prata om det här. (Deltagare)

En deltagare i Örnsköldsvik påpekar att de har möjlighet att få hjälp, samtidigt som pedagogerna inte lägger sig i för mycket. Att alla är välkomna, oavsett nivå, lyfts också fram av deltagarna.

Vad kan bli bättre?

Deltagarna har i regel svårt att nämna saker som inte är så bra eller kan bli bättre med den öppna verksamheten. I Lindsberg nämner någon att det bitvis har varit stökigt, på grund av vissa besökare, men att det blivit bättre nu. I Huddinge, där deltagarna varierar i ålder och nivå och där äldre lär ut vissa saker till yngre nybörjare, upplever vissa att en för stor del av tiden går åt att hjälpa andra, och att de får göra nybörjarsaker om för många nya deltagare börjar samtidigt. De vill kunna lära sig lite mer och utvecklas snabbare, något som upplevs vara svårare i det här sammanhanget.

Deltagarnas upplevelse av eget inflytande

De intervjuade deltagarna upplever generellt att de har mycket att säga till om i den öppna verksamheten. I Lindsberg beskriver deltagarna sig som frigående och att de bestämmer "typ allting", inklusive vad som ska serveras till mellanmål.

Det finns inget "du måste göra det här nu", utan "vi har det här som fokus idag, men om du inte vill göra det så behöver du inte göra det".
(Deltagare)

I Örnsköldsvik upplever deltagarna i bandverksamheten att de bestämmer allt, från upplägg på verksamheten till repertoar. Pedagogerna kommer in om något fattas eller om banden behöver teknisk hjälp.

Intervjusvaren visar att graden av inflytande ofta hänger ihop med den typ av öppen verksamhet som erbjuds och till vilken målgrupp som verksamheten riktar sig. Det finns naturliga skillnader i typ av inflytande mellan rockbandsrepetitioner för redan insatta högstadiungdomar, jämfört med nybörjarverksamhet på instrument för långstadiungdomar.

Kapitelsammanfattning

Enligt enkäten anger nästan 4 av 10 kommuner att de arbetar med deltagarinflytande som ett sätt att bredda deltagandet. Två tredjedelar av kommunerna följer upp verksamheten genom att samtala med deltagare.

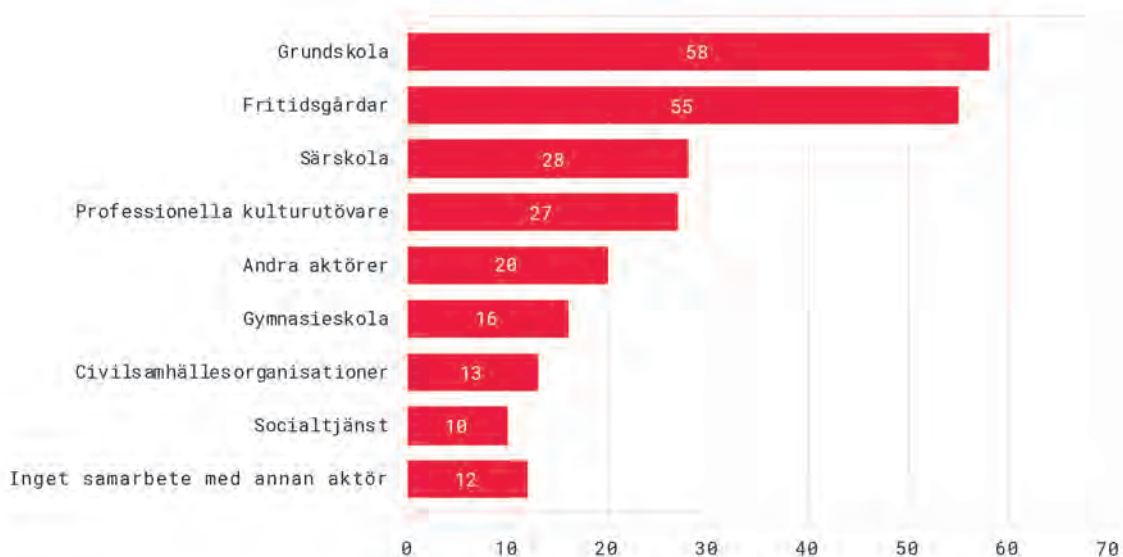
I intervjuerna menar både pedagoger och deltagare att deltagarinflytandet i den öppna verksamheten är ganska utvecklat. Deltagarna har i regel inflytande över repertoar och upplägg och pedagogerna känner in vad deltagarna vill och inte vill göra. Samtidigt beskrivs hur verksamheten också behöver ha vissa ramar som deltagarinflytandet kan utgå från. Deltagarinflytandet i den öppna verksamheten har dock mer karaktären av att ske automatiskt, snarare än att bygga på genomtänkta strategier, förankrade hos pedagoger och kulturskoleledning.

När deltagarna ska beskriva varför de går på den öppna kulturskolan handlar det framför allt om att det är roligt. Det sociala perspektivet, att få träffa kompisar, umgås och få göra något roligt tillsammans ses som en viktig del. En annan återkommande orsak till att deltagarna går på verksamheten är själva utövandet av en konstform. Att få spela, måla eller filma ses som ett stort värde i sig. Deltagarna ser i regel mycket positivt på sitt deltagande i den öppna verksamheten. En återkommande anledning till att barnen trivs är pedagogerna och deras sätt att vara.

9. Samverkan

Samverkan med grundskola och fritidsgård vanligast

Att samverka med en annan aktör i den öppna verksamheten är vanligt, endast 12 procent i vår enkät anger att de inte samarbetar med någon annan aktör (figur 12). Det är framförallt vanligt att samverka med grundskolan, 58 procent av de svarande anger sådan samverkan. Nästan lika vanligt är det att samverka med fritidsgårdar, som 55 procent gör. Därefter är det ett relativt stort glapp ner till andelen som samarbetar med särskolor (28 procent), professionella kulturutövare (27 procent), gymnasieskolor (16 procent) och civilsamhällesorganisationer (13 procent). Av de svarande anger 20 procent samverkan med "andra aktörer". I denna grupp nämns bland annat bibliotek, kommunala bostadsbolag, studieförbund och elevhälsa.



Figur 12. Andel kommuner som samarbetar olika aktörer i den öppna verksamheten. Procent.

I de besökta kommunerna samverkar kulturskolans öppna verksamhet med en rad aktörer. I regel upplevs samverkan fungera väl, även om det finns vissa utmaningar.

Lyckad samverkan med biblioteket i Huddinge

I Huddinge samverkar som nämnts den öppna verksamheten med biblioteket i Vårby gård. Samverkan innebär att kulturskolan använder sig av bibliotekets lokaler. En viktig del spelar även den konstverkstad som ligger bredvid kulturskolans rum på biblioteket. Deltagarna kan varva mellan kulturskolans verksamhet och att gå in i konstverkstaden under pauser eller när de behöver miljöombyte. Detta ses som en viktig del i arbetet, eftersom det bidrar till låga trösklar för att delta och fler konstformer att välja på. Intervjupersonerna har överlag en positiv bild av samverkan, både från kulturskolans och bibliotekets sida. Enligt bibliotekschefen i Vårby gård kändes en samverkan med kulturskolan naturlig, eftersom biblioteket har i uppdrag att samverka med verksamhetsområden inom kultur och fritid i kommunen.

Öppen verksamhet i kulturskolan

Till en början fanns det enligt både pedagoger och bibliotekschef en del utmaningar vad gäller praktiska lösningar och i kommunikationen mellan kulturskola och bibliotek, men efter hand har kulturskolan "vuxit in" i biblioteket. Det rum som används för den öppna verksamheten har gått från att delas med biblioteket till att bli kulturskolans eget, och bibliotekspersonalen har gradvis blivit mer engagerade i kulturskolans verksamhet.

Det är jättelyft och det är ett lyft för oss också att ha det samarbetet.
[...] Det genererar väldigt mycket andra saker, till en helhet. Vi jobbar ju för människor i Vårby. (Samverkanspartner)

Den öppna verksamheten i Vårby gård har inte någon annan kontinuerlig samverkan med andra aktörer. Men i gemensamma projekt, såsom en lokal karneval och Vårbydagen, deltar kulturskolan tillsammans med aktörer som ABF och lokala fastighetsägare. Kulturskolans samverkan med andra aktörer i kommunen beskrivs generellt som ganska sparsmakad.

Rektor är en nyckelperson i Katrineholm

I Katrineholm samverkar kulturskolan främst med de skolor som inhyser den öppna verksamheten. Detta sker i två skolor i kommunen. Kulturskolan har haft svårt att hitta samverkanspartner på högstadieskolorna, eftersom de har som policy att inte ta in några externa verksamheter i skollokalerna.

En viktig anledning till att kulturskolan samverkar med just Nyhemsskolan är skolans rektor. Hon har själv bakgrund inom kulturskolan och var positiv till att starta upp verksamheten. Det hela började med ett brainstorm-möte med representanter från skolan och pedagoger från kulturskolan, där de satte gemensamma ramar för verksamheten. Alla elever fick en inbjudan till den öppna kulturskoleverksamheten via lärare i klassrummet, vilket ledde till att 120 barn kom på första prova-på-tillfället. Rektorn beskriver samarbetet som väl fungerande, fränsett en del ifrågasättande från skolpersonalen avseende kulturskolans tillgång till skolsalar. Hon upplever vidare att barnen som deltar är nöjda och glada över att få vara med, och att de berättar för henne om kulturskoleverksamheten på ett annat sätt än de brukar när det gäller vanliga skolfrågor. Även om barnen är i skolans lokaler upplever rektorn att de gör en tydlig distinktion mellan vanlig skola och kulturskoleverksamheten.

Det sker även samverkan mellan skolan och kulturskolan under skoltid genom Kulturfredag, då elever åker till kulturskolan och utövar kultur, samt Skapande skola. Kulturskolan kommer även till Nyhemsskolan för att ha enskilda lektioner och låna danssal. Kulturskolan i Katrineholm samverkar även en del med Lyckliga gatorna, en kommunal, kostnadsfri fritidsverksamhet som ambulerar på olika skolor och YallaCreate, en verksamhet för ungdomar i åldern 13–19 år i kommunerna Katrineholm, Flen och Vingåker.

Bred samverkan men utmaningar kring lokaler på Tjörn

Den öppna verksamheten på Tjörn sker på Delta och på Häggvallsskolan, vilket innebär att kulturskolan samverkar med flera aktörer. Enligt kulturskolechefen krävs ett nära samarbete med ungdomssamordnare, ungdomskonsulenter och skolan för att uppnå en bra öppen verksamhet. Genom dessa kontakter kan man bolla frågor i en nära dialog och på så sätt fånga upp vad som är på gång. Att verksamheterna sker på samma mötesplats gör arbetet enklare.

Det finns dock vissa utmaningar i samverkan med skolan. Samverkan utgörs av att kulturskolan delvis är i skolans lokaler. Eftersom ett kommunalt bolag äger skollokalerna och skolorna hyr lokalerna på dagen medan förvaltningen hyr lokalerna efter skoltid, innebär det vissa oklarheter kring vilket utrymme man får tillgång till och när. Samverkanspartnern är positiv till kulturskolans verksamhet, men ser förbättringspotential i samverkan genom ökad flexibilitet och förbättrad logistik.

Kulturskolan samverkar vidare med Nordiska akvarellmuseet, vissa civilsamhällsföreningar och Egnahemsfabriken, där bland annat husbyggare får möjlighet att genomföra byggprojekt. En

representant för Egnahemsfabriken upplever att det finns en bra kontakt med kulturskolan, som haft bild och form som öppen verksamhet i Egnahemsfabriken. Intervjupersonen lyfter fram platsens betydelse för att nå barn och unga och lyckas med samverkan. Genom platsen uppstår kontaktytor som kan leda till många olika verksamheter, till exempel har kulturverksamheter kopplats ihop med integrationsarbete. En utmaning med samverkan enligt intervjupersonen är skillnaden i organisation. Där Egnahemsfabrikens organisation är platt och kan ta snabba beslut, är den kommunala organisationen mer byråkratisk och det tar längre tid till beslut. Kulturskolan på Tjörn ingår även i andra kommunala samverkansgrupper, som BIS-gruppen med aktörer som socialtjänst, skola, polis och fritidsgårdar.

Fritidsgården är viktig i Lindesberg

I Lindesberg samverkar kulturskolan med den vanliga skolan. Samverkan ses som positiv av intervjupersonerna eftersom skolan är en arena som når alla. Kulturskolechefen menar dock att det finns potential att utveckla mer strukturerade planer för samverkan samt att involvera fritidsledare som har hand om rastaktiviteter i samverkan.

Den öppna verksamheten Art Camp finns både i kulturskolans egna lokaler och på olika skolor och fritidsgårdar, som i Frövi. Kulturskolan samarbetar inte direkt ihop med fritidsgårdens personal vad gäller metoder och verksamhet. Samverkan sker istället genom att fritidsgårdens personal informerar om kulturskolans verksamhet. Det kan handla om att använda sociala medier, men också genom dialog med fritidsgårdsbesökare, där fritidsledaren hjälper till med att ta upp anmälningar till kulturskoleverksamheten. Ungdomsledaren på fritidsgården beskrivs av en kulturskolepedagog som bryggan in till deltagarna, då hon kan identifiera och nå ut till målgruppen.

Fritidsledaren beskriver att vissa besökare på fritidsgården troligen inte skulle komma om det inte var för just kulturskolans verksamhet Art Camp. Samtidigt har kulturskolan möjlighet att locka till sig nya deltagare i gruppen som besöker fritidsgården. Genom att den öppna verksamheten befinner sig i fritidsgårdens lokaler kan också besökarna växla mellan att delta i Art camp och att vara på fritidsgården. Det finns dock upplevda stuprör mellan de båda verksamheterna. En pedagog berättar som exempel att fritidsgården hade engagerat en spoken word-poet från Stockholm samtidigt som Kulturskolan hade verksamhet, något de inte kände till i förväg.

Kulturskolan i Lindesberg har tidigare samverkat med bokbussen, där kulturskolepedagoger följde med bussen och visade upp verksamheten på olika ställen. Det har även förekommit en samverkan med en somalisk förening för att hitta nya deltagare i den målgruppen.

Samverkan över förvaltningsgränserna i Örnsköldsvik

I Örnsköldsvik sker också en samverkan med skolan. Liksom på Tjörn innebär dock samverkan vissa utmaningar kring användningen av lokalerna. Eftersom den öppna verksamheten måste ha kapacitet för att kunna ta emot många deltagare men det inte alltid kommer så många deltagare, upplever en pedagog att de behöver försvara rätten till att ha tillgång till lokalerna. I längden handlar det om att kunna ge möjlighet till de deltagare som behöver lokalerna.

Min åsikt är att en kväll i veckan kan man upplåta lokalerna för de unga som normalt inte har tillgången, och respektera det. Jag är ibland här på loven till och med, ifall det kommer en elev som inte förstått att det är stängt. [...] Ska man ha öppet så måste man säga att det har vi, punkt slut - inga undantag. (Pedagog)

Den öppna verksamheten i Örnsköldsvik har även ett nära internt samarbete med kommunens kultur- och ungdomsenhet. Samverkan innebär att de delar personal och lokaler, främst kulturhuset Sliperiet där kulturskolan och kultur- och ungdomsenheten tillsammans formar en öppen

Öppen verksamhet i kulturskolan

verksamhet. Samverkan sker även genom att båda parter sitter med i samverkansråd som bland annat utformar strategier tillsammans. Enhetschefen är nöjd med den samverkan som sker med kulturskolan och ser möjligheter att tillsammans med olika aktörer i kommunen kunna bygga en kultrutrippa för såväl konsumtion som skapande av kultur. En identifierad utmaning är som nämnts tidigare att kulturskolan och kultur- och ungdomsenheten inte ligger under samma förvaltning, vilket kan försvåra samarbetet.

Kapitelsammanfattning

Det är vanligt att den öppna kulturskoleverksamheten samverkar med andra aktörer, endast 12 procent i enkäten anger att de inte har ett sådant samarbete. Samverkan sker främst med grundskolan och med fritidsgårdar, över hälften av kommunerna har den typen av samarbete. Samverkan med andra aktörer, som särskolor, professionella kulturutövare, gymnasieskolor och civilsamhällesorganisationer, är dock ovanligare. Det är också situationen i de besökta kommunerna, där samverkan finns med aktörer som bibliotek, fritidsgård och skola men där samverkan med andra aktörer är mindre utvecklad.

I regel upplevs samverkan i de besökta kommunerna fungera väl. Som förutsättningar för en god samverkan nämns bland annat att det finns ett tydligt uppdrag att samverka och att samverkansparterna har en nära, naturlig koppling mellan varandra. Samverkan avser bland annat att aktörerna delar lokaler och personal. Kulturskolorna får även hjälp med att sprida information om den öppna verksamheten. I de besökta kommunerna finns det även exempel på att samverkan inneburit vissa meningsskiljaktigheter, främst angående användningen av lokaler.

10. Öppen verksamhet – en väg till terminskurser?

En viktig fråga för den öppna verksamheten är själva syftet med verksamheten. Står den öppna verksamheten på egna ben och har ett värde i sig, eller ska den fungera som en ingång till kulturskolans ordinarie verksamhet, med terminskurser?

Minoritet erbjuder lättare väg till terminskurser

I vår enkät angav en dryg tredjedel, 37 procent, av kommunerna att de erbjuder deltagare i den öppna verksamheten en lättare väg att komma in i den ordinarie verksamheten med terminskurser (figur 13). Den övervägande majoriteten av kommunerna har alltså inte den ingången från öppen verksamhet till terminskurser. Bland de kommuner som angett att de erbjuder en lättare väg in i terminskurser anges främst att deltagarna i den öppna verksamheten får information om kulturskolan från pedagoger, förtur i kön, praktisk hjälp med anmälan till terminskurser och att lediga platser erbjuds i samband med öppet hus-aktiviteter. Vissa kulturskolor skapar också nya kurser vid behov medan andra har avgiftsfria prova-på-kurser.



Figur 13. Andel kommuner som erbjuder respektive inte erbjuder deltagare i den öppna verksamheten en lättare väg att komma in i den ordinarie verksamheten med terminskurser. Procent.

Övergång sker, men det är inget huvudsyfte

De besökta kommunerna använder sig av slussning mellan den öppna verksamheten och terminskurser i olika utsträckning. På Tjörn kan pedagoger "pin pointa" vissa deltagare och fråga deltagarna och deras föräldrar om de även vill delta i terminskurser. Det finns också möjligheter att snabbt få en insats, till exempel en genväg till terminskurserna, genom en så kallad "guldbiljett", om kulturskolan ser att en sådan behövs. Enligt kulturskolechefen fungerar denna del bra, bland annat för att Tjörn är en liten kommun, med korta beslutsvägar.

Förvaltningschefen i Lindsberg ser den öppna verksamheten som en plattform för att visa upp kulturskoleverksamheten, vilket kan leda deltagarna in till terminskurserna. Även om det finns möjligheter att gå vidare till terminskurser från den öppna verksamheten ser dock kulturskolechefen

Öppen verksamhet i kulturskolan

inte övergången som ett självändamål. Kulturskolechefen upplever vidare en viss skillnad mellan deltagarna i de olika verksamheterna. Medan deltagarna i terminskurserna ofta har byggt upp ett intresse för exempelvis ett instrument under lång tid innan de börjar, utgår den öppna verksamheten mer från ett socialt perspektiv och kan vara en ingång för barn och unga som inte har andra saker att göra på fritiden. Att kunna komma och vara med en stund utan att det krävs en motprestation kan i det fallet vara en väg in i deltagande och en meningsfull fritid.

I Katrineholm finns det heller inget uttalat mål att det ska ske en övergång från öppen verksamhet till terminskurser. Integrationspedagogen ser en eventuell övergång från öppen verksamhet till terminskurs mer som en bonus, och menar att det är viktigast att den öppna verksamheten är en bra verksamhet i sig och att barnen får spela och känna sig uppskattade. Samtidigt menar hon att det är viktigt att alla barn ska få samma möjligheter att utvecklas i sitt spelande. En tydligare övergång från den öppna verksamheten och terminskurser ses som något som kan utvecklas framöver på längre sikt.

Kulturskolechefen i Örnsköldsvik ser på öppen verksamhet och terminskurser som två kompletterande delar där det ska finnas en överlappning emellan de två. Enligt chefen fungerar denna överlappning bra. Verksamheterna lockar i regel olika sorters individer och kulturskolan når på så sätt fler deltagare. Kulturskolan har som målsättning att de som går i den öppna verksamheten ska bli bekanta med terminskurserna, och vice versa. Det finns dock ingen uttalad genväg från den öppna verksamheten till terminskurserna och kulturskolechefen ser frågan snarare som ett teoretiskt problem än ett praktiskt. Kulturskolan har kö inom en del ämnen, till exempel dans och teater, men har mindre kö till undervisning på musikinstrument, vilket gör att det sällan bildas kö från den öppna verksamheten, som är mer musikorienterad. Denna bild delas av de intervjuade pedagogerna.

Orkesterverksamhet är en ingång

Kulturskolechefen i Huddinge menar att kulturskolan har en kärnverksamhet, och det är undervisning i estetiska konstämnen. I detta finns olika typer av verksamheter, såsom avgiftsbelagda terminskurser, kulturlyft för de som behöver extra stöd, kortkurser och öppen verksamhet. Han beskriver hur kommunen och vissa pedagoger tidigare enbart sett terminskurserna som kärnverksamheten. Nu börjar den bilden luckras upp. Bland annat finns det exempel på hur deltagare från den öppna verksamheten deltar i ensembler tillsammans med andra deltagare från avgiftsbelagda terminskurser. Huddinge är en av tre kommuner som tillsammans har satt upp en symfoniorkester och som får stöd av Kulturrådet. I orkestern ingår deltagare från den öppna verksamheten i Vårby gård.

Hinder för övergång

Vi har tidigare visat på olika hinder för att bredda deltagandet i kulturskolan. Dessa hinder kan även påverka övergången från den öppna verksamheten till terminskurser. Det kan till exempel handla om att kommunerna har köer till terminskurserna, antingen generellt eller till vissa kurser inom särskilda konstformer, som gör att en övergång blir svår. I Lindesberg finns det ingen kö till kulturskolan, istället använder de sig av intresseanmälan. Finns det elever i den öppna verksamheten som vill gå terminskurser i ett ämne försöker kulturskolan enligt kulturskolechefen tillgodose det. I nuläget ser han dock inget behov av att göra den här processen mer strukturerad.

Ett annat hinder är att kostnaderna för att gå terminskurser är så pass höga att deltagarna i den kostnadsfria öppna verksamheten inte har råd att gå. Ett sätt att minska tröskeln kring kostnaderna är att använda sig av differentierade avgifter. Kulturskolechefen i Huddinge ser dock risker med den lösningen eftersom det kan innebära mycket administrativt arbete och att det kan vara stigmatiserande för barn och deras familjer som får en sådan subvention.

Det kan också handla om svårigheter för dem som går en öppen verksamhet i ett specifikt område, en bit från centrum och kulturskola, att ta sig in till centrum om terminskurserna endast erbjuds där. I Katrineholm har kulturskolechefen som idé att en buss skulle plocka upp deltagare på skolan som den öppna verksamheten bedrivs i och sedan köra in dem till den centrala kulturskolan

så att de kan ha lektioner i terminskurser där. Utöver svårigheten att få föräldrar att skjutsa barnen till kulturskolan kan den tidigare nämnda okunskapen om kulturskolan hos vissa föräldrar också försvåra övergången. Jämfört med att behöva skjutsa barnen till Huddinge centrum och betala deltagaravgifter för terminskurser kräver den öppna verksamheten i Vårby gård inte lika stor insats från föräldrarnas sida.

Här behöver de knappt fråga föräldrarna om lov. [...] Ibland vet inte föräldrarna att barnen spelar – de är på biblioteket. Det är en hel annan apparat om man ska få till en kulturskoleövergång. (Pedagog)

Ad hoc-lösningar för att övergång ska ske

Vissa kommuner ser alltså inte själva övergången som ett så stort praktiskt problem. Det finns dock exempel på hur kulturskolorna själva hittar lösningar på uppkomna situationer. I Huddinge har pedagogerna i vissa fall erbjudit vanlig kulturskoleundervisning efter den öppna verksamheten i Vårby gård. Det har även hänt att pedagoger gått samman och lagt ut för terminsavgiften själva som privatpersoner för ett barn som inte hade råd att betala terminsavgift för att få gå en ordinarie kurs. En pedagog upplever att det i nuläget inte finns något riktigt bra svar på frågan vad som händer med deltagarna i den öppna verksamheten i Huddinge. Hon menar att innan man startar en öppen verksamhet också bör ha tydliggjort om det ska vara en sluss in i kulturskolans terminskurser eller inte.

Öppen verksamhet kan inte alltid ersätta terminskurser

I flera kommuner tar intervjupersoner upp vikten av den öppna kulturskoleverksamheten och dess möjlighet att nå underrepresenterade grupper, som inte har en lika naturlig ingång i kulturskolan. Samtidigt lyfter de fram att ett deltagande i den öppna verksamheten inte helt kan eller bör ersätta terminskurser.

Vi kan inte tänka "nu har vi checkat av den vita fläcken för vi har öppen kulturskola där", utan vi måste bygga runt, få till överslussningen. (Förvaltningschef)

Den öppna verksamheten och terminskurserna ses alltså i flera fall som två kompletterande delar. Förvaltningschefen i Huddinge menar dock att den strukturerade verksamheten i högre grad erbjuder barn och unga vuxenresurser, vilket kan fungera som en social skyddsfaktor. Hon uppmärksammar det vanliga mönstret att föranmälda, veckovisa planerade fritidsverksamheter som kostar pengar används av barn i mer välbärgade områden, medan barn i socioekonomiskt svaga områden får nöja sig med spontan, öppen verksamhet. I detta finns en risk på längre sikt.

Den strukturerade verksamheten är en väldigt stark skyddsfaktor för barn och unga, för det finns en vuxen som inte är lärare och inte förälder, som ser om man inte dyker upp, som är en del i ens nätverk som barn, så det är ett jättestarkt skyddsnät i det. Den spontana verksamheten är absolut en skyddsfaktor i och med att man gör nåt meningsfullt och så vidare. Men den är inte alls samma skyddsfaktor, för det är ingen som undrar var du är om du inte dyker upp, man har inte de där kontinuerliga vuxenkontakterna. (Förvaltningschef)

Öppen verksamhet i kulturskolan

Det sociala perspektivet på den öppna verksamheten exemplifieras av en pedagog på Tjörn som beskriver hur hans roll har förändrats från att till en början fostra gitarrelever till att nu främst förhindra utanförskap, och att skapa möjligheter för deltagare att göra aktiviteter som de annars inte skulle kunna göra och stärka sammanhanget, den egna tryggheten. En pedagog i Örnköldsvik beskriver förhållandet mellan de två delarna såhär:

Att få ungdomar att må bra är ett av våra mål. Men det innebär inte att vi är motståndare mot att utvecklas musikaliskt. Vi kan upplevas som ett hot för andra pedagoger. Det kan jag känna. De ungdomar som vill bli bra, de hjälper vi också. Då kan vi ställa krav etcetera, men det är inget krav från vår sida. Likt idrott, alla mår bra av att röra på sig och vissa blir idrottare, men det är väldigt få. Men alla mår nog bra av att hålla på lite med musik. (Pedagog)

Begränsad möjlighet till progression

I Lindesberg anser förvaltningschefen att det är viktigt att det både finns öppen verksamhet och terminskurser. Han upplever att politikerna prioriterar det breddade deltagandet, men menar också att kulturskolan inte får tappa bort de elever som vill något mer. En av pedagogerna i den öppna verksamheten i Huddinge medger också att den öppna verksamheten innebär att en viss individanpassning i undervisningen försvinner. Det finns även en övre gräns för de barn som utvecklas lite snabbare än andra i den öppna verksamheten. Under en period hade hon därför särskild undervisning för dem som kommit lite längre i Vårby gård.

Det är lätt att "peaken" sker i centrum. Ju längre ut man kommer desto mindre är chansen att man kan fortsätta musikskap genom i livet. Och där kan jag känna att vi inte riktigt har kommit till en lösning. För det är fortfarande svårt att för barnen här att åka till kulturskolan i Huddinge, det är liksom långt, där är vi inte framme. (Pedagog)

Även om progressionen i utövandet i regel går långsammare i den öppna verksamheten lyfter en del intervjupersoner vikten av att det även ska kunna ske i den öppna formen. Om inte deltagarna får möjlighet till progression riskerar den öppna verksamheten att tappa deltagare.

Jag har jobbat i projekt där vi inte haft det (progression) och har man inte en progression så tappar man eleven. För eleven är där för att lära sig, de vill lära sig, det är det som är kul. Det är inte roligt med ljus och rökmaskiner en termin – det är roligt en gång. [...] Det viktiga är inte att man blir glad i en kvart, eller ja det är också viktigt, men som sagt progressionen är jätte, jätteviktigt. Hinder som man tar sig över är ju liksom kul, det vet man ju själv. Och jag tycker att man ser det jättetydligt på eleverna, blir det ingen progression så blir det inte kul. (Pedagog)

Förvaltningschefen på Tjörn lyfter också fram problematiken om öppen verksamhet endast riktas till nya deltagare och man glömmer bort de som redan har ett sammanhang i kulturskolan och vill fördjupa sig i den genom deltagande i exempelvis lovverksamhet. Samtidigt har kommuner som Örnköldsvik en koppling mellan öppen verksamhet och mer progression, eftersom flera intervjuade deltagare använder just den öppna verksamheten för att förkovra sig. Möjligheten till progression i den öppna verksamheten beror alltså på vilken typ av verksamhet som erbjuds.

Öppen verksamhet har ett värde i sig

Pedagogerna menar att själva kulturen i den öppna verksamheten också skiljer sig en del från hur det är på vanliga terminskurser. En del beskriver att pedagogerna och deltagarna har som en egen kultur, en egen känsla i den öppna verksamheten, som kan vara att föredra framför terminskurser. En pedagog i Huddinge ger som exempel hur frågande deltagare i den öppna verksamheten var när pedagogen skulle ha en 20 minuters lektion för en enskild elev som betalade terminsavgifter i anslutning till den öppna verksamheten.

20 minuter? Va? Varför ska man betala för 20 minuter? Vi går ju (gratis)
i två timmar! (Pedagog)

Kapitelsammanfattning

Kapitlet tar upp syftet med den öppna verksamheten, det vill säga om synen på verksamheten är att den ses som jämbördig med terminskurserna i kulturskolans utbud, eller om syftet snarare är att verksamheten ska fungera som en ingång till kulturskolans ordinarie verksamhet, med terminskurser. En dryg tredjedel av kommunerna erbjuder deltagare i den öppna verksamheten en lättare väg att komma in i den ordinarie verksamhetens terminskurser. Majoriteten av kommunerna har alltså inte den ingången från öppen verksamhet till terminskurser. Exempel på metoder för att underlätta en sådan övergång är information om kulturskolan från pedagoger, förtur i kön, praktisk hjälp med anmälan till terminskurser och lediga platser i samband med öppet hus-aktiviteter. Vissa kulturskolor skapar också nya kurser vid behov medan andra har avgiftsfria prova-på-kurser.

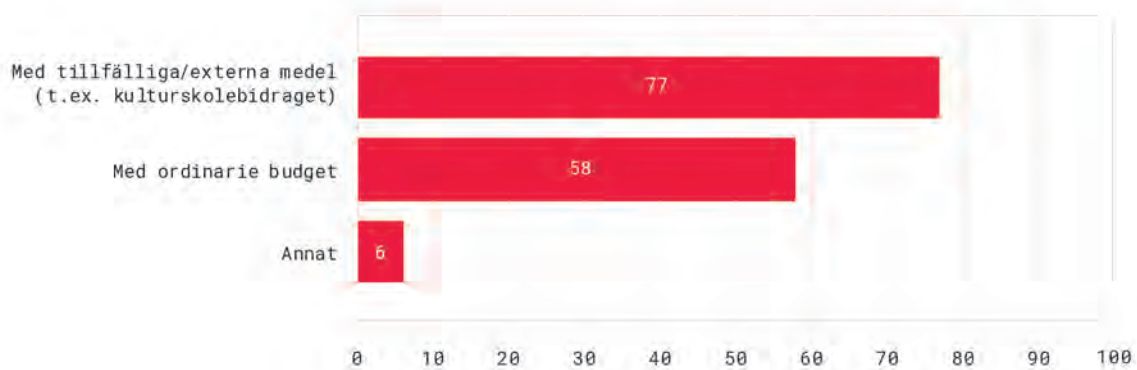
Respondenterna har delvis olika bild av relationen mellan den öppna verksamheten och terminskurserna. Vissa ser en övergång som en bonus, andra ser det som två kompletterande delar av samma verksamhet, och en tredje inriktning efterfrågar tydligare vägar in i terminskurserna från den öppna verksamheten. Kapitlet beskriver hinder för att gå från den öppna verksamheten till terminskurser, såsom köer till terminskurserna, avgifter och stora geografiska avstånd till terminsverksamheten. I de besökta kommunerna är det samlade intrycket att övergångar från den öppna verksamheten till terminskurser mer handlar om ad hoc-lösningar än resultatet av en tydlig strategi.



11. Finansiering – projekt eller långsiktighet?

Extern finansiering dominerar

Enligt vår enkät finansierar nästan 8 av 10 kommuner (77 procent) den öppna verksamheten helt eller delvis med tillfälliga, externa medel (figur 14). Öppen verksamheten med ordinarie budget sker i 58 procent av kommunerna, medan 6 procent angav "annat". I den kategorin nämns bland annat att verksamheten finansierats i samverkan med professionella kulturutövare, med riktade medel för integrationsfrämjande insatser samt genom sponsring av företag, lokala bostadsbolag och föreningar. Kommunerna kunde ange flera svar. Andelen kommuner som enbart angett extern finansiering är 43 procent och andelen som enbart angett finansiering med ordinarie budget är 23 procent.



Figur 14. Andel kommuner som finansierar den öppna kulturskoleverksamheten på olika sätt. Procent. Anm. Flera svar kunde anges.

Kulturrådets bidrag ses som avgörande

Kulturrådet fördelar utvecklingsbidrag till kulturskolorna. Under 2021–2022 uppgick summan till 173 miljoner kronor som fördelades till 256 kommuner. Av de kulturskolor som beviljades bidrag använde 58 procent bidraget till öppen verksamhet. Samtliga besökta kommuner har helt eller delvis finansierat sin öppna verksamhet med Kulturrådets utvecklingsbidrag. I Lindesberg menar kulturskolechefen att det har varit helt avgörande för den öppna verksamheten att kommunen har kunnat söka och få del av Kulturrådets utvecklingsbidrag.

Bidraget gör att det blir mer verksamhet för pengarna, lärare som inte har fullt hänger på. De känner också att de gör skillnad, och inte bara sitter där för de betalande (deltagarna). (Kulturskolechef)

Utmaningar med projektifiering

I Örnsköldsvik finansieras den öppna verksamheten med både egna medel och utvecklingsbidraget från Kulturrådet. Bidraget är uppskattat, men kulturskolechefen har också vissa invändningar mot ett projektfokus. Att söka medel för en verksamhet under tre år och sedan plötsligt finansiera den med egna medel är svårt, eftersom det innebär att de måste dra ner på annan verksamhet om inte det kommunala anslaget till kulturskolan höjs. Eftersom utvecklingsbidraget finansierar flera delar, istället för att helt finansiera en hel verksamhet, innebär det att den öppna verksamheten inte helt skulle försvinna om bidraget tar slut, men den skulle bli betydligt mindre i omfattning.

I Katrineholm finansieras också den öppna verksamheten med utvecklingsbidraget. Att den öppna verksamheten finansieras av statliga medel via Kulturrådet är enligt förvaltningschefen i Katrineholm på många sätt positivt, eftersom det gör det möjligt att komma igång med verksamheten utan en långsiktig kommunal planering. Men förvaltningschefen ser också en risk med att det blir för projektstyrkt och kortsiktigt, en åsikt som delvis delas av kulturskolechefen. Med den här typen av kortsiktiga finansieringar behöver kulturskolechefen vara aktiv och driva verksamheten på ett annat sätt, vilket gör verksamheten mer personberoende och mer sårbar.

Tänk om kommunen gått in i det här, "vi ser att skolan behöver det här och vi vill gå in och satsa", det hade ju varit något helt annat. Dels hade vi haft det i ryggen, dels hade det varit mer långsiktigt. (Kulturskolechef)

Oro för effekter av minskad statlig finansiering

Samtidigt som vissa intervjupersoner uttrycker viss skepsis mot projektifieringen ser kommunerna med oro på vad som skulle ske med den öppna verksamheten om utvecklingsbidraget skulle minska eller dras in helt. Bidragets storlek har under åren varierat, och i budgetpropositionen för 2023 framgår att bidraget till kulturskolor år 2023 minskar med 100 miljoner kronor jämfört med 2022 och att beloppet för år 2024 och åren därefter är 0 kronor.²⁶ Oron handlar bland annat om hur kulturskolan skulle lösa ekvationen att behålla den viktiga öppna verksamheten genom finansiering av kommunala medel, samtidigt som den övriga kulturskoleverksamheten, med sina terminskurser, ska kunna fortsätta som tidigare. Förvaltningschefen i Huddinge är medveten om risken och menar att kommunen vid en minskning av externa medel skulle behöva se över verksamheten för att hitta lösningar.

Skulle vi hamna i det att vi inte får externa medel, då kommer vi att behöva prioritera om. Jag kan inte se att vi bara kan lägga ner den verksamheten. Då kan du ju lika gärna lägga ner fiolen! (Förvaltningschef)

Den öppna verksamheten har ett mervärde

För att nå en långsiktighet och kunna finansieras internt av kommunen i ett ofta pressat ekonomiskt läge, menar kulturskolechefen i Huddinge att kulturskolan och förvaltningen behöver fokusera på hur de kan använda kulturen för att kunna ge barnen och unga sysselsättning på fritiden samt hopp, inspiration och glädje i tillvaron. På så sätt går det lättare att sälja in fortsatta interna satsningar på kulturskolan.

26. Kulturrådet (2021b).

Kulturskolechefen i Lindesberg har på olika sätt fört fram hur uppskattad den öppna verksamheten är för politikerna i kommunen och förvaltningschefen i Katrineholm beskriver hur han har försökt att hjälpa kulturskolan att paketera sin verksamhet mot att skapa en meningsfull fritid, på ett sätt som kan leda till politiska prioriteringar. Detta är särskilt viktigt när bistrare ekonomiska tider väntar.

Så länge det bara är en kulturaktivitet, så blir det svårt att prioritera när skatteintäkterna minskar och prisbilden ökar. [...] Då behöver vi kunna påvisa hur gör vi med de större kommunala utmaningarna vi står inför, kopplat till likvärdiga uppväxtvillkor, meningsfull fritid, som genererar trygghet till barn och unga och som gör att de inte sysslar med dåligheter. [...] För vi vill vara ett komplement till andra typer av trygghetskapande åtgärder som är en generell diskussion i Sverige idag, till att hur kan vi tillsammans med kultur och fritid bidra till att skapa en meningsfull fritid? Och då måste den vara öppen och mer tillgänglig. Den kan inte vara så rigid så att musik och kultur handlar om ett tjugominuterspass med en till en-undervisning av en instrumentlärare. (Förvaltningschef)

Chefen på det samverkande biblioteket i Huddinge har intrycket att den öppna verksamheten till en början mer var avhängig utvecklingsbidraget från Kulturrådet, men att kommunen nu ser att verksamheten är så pass värdefull att den öppna verksamheten kan implementeras i kulturskolans verksamhet, bara det finns resurser. Hon menar att kulturskolan kan behöva fundera på om inte öppen kulturskola är rätt väg att gå, och att det kan behövas en omställning av kulturskoleverksamheten.

Man behöver tänka på vad är kulturskolan då, om det ska vara en kommunal verksamhet som tar betalt och ganska mycket betalt. Den är ju väldigt ojämlig då, även om jag vet att man kan få sänkt avgift om man har det kärt ekonomiskt. [...] Man bör tänka över det här och inte bara säga att det här kan vi göra så länge vi får pengar från statliga medel, sen är det slut. Jag tror kanske inte att det är rätt väg att gå. Jag tror att man behöver hitta ett sätt att fortsätta med det och implementera det som en del i verksamheten. (Samverkanspartner)

På Tjörn ses Kulturrådets utvecklingsbidrag som en viktig del för att kunna göra särskilda satsningar möjliga, såsom den öppna verksamheten. Det har dock även gjorts långsiktiga satsningar med egna medel, och det finns en viss projektrötthet i kulturskolan. De externa medlen har fungerat mer som test för vissa verksamheter, för att se om de är värda att bygga vidare på.

Kapitelsammanfattning

Det är vanligast att kulturskolornas öppna verksamhet helt eller delvis finansieras med tillfälliga, externa medel, 77 procent av de svarande i enkäten angav det. Öppen verksamheten med ordinarie budget sker i 58 procent av kommunerna, medan 6 procent angav ett annat alternativ.

Samtliga besökta kommuner har helt eller delvis finansierat sin öppna verksamhet med Kulturrådets utvecklingsbidrag. Bidraget är mycket uppskattat bland kommunerna och flera menar att bidraget har varit en förutsättning för att arbetet med den öppna verksamheten skulle bli av. Det framkommer även vissa invändningar mot den projektifiering som bidraget kan innebära, eftersom det gör det långsiktiga arbetet oklart.

Kommunerna uttrycker oro för vilka konsekvenser ett minskat eller helt indraget utvecklingsbidrag skulle få för den öppna verksamheten och arbetet med breddat deltagande, inte minst eftersom kommunernas ekonomiska situation är pressad. Flera intervjupersoner menar att kulturskolan kan behöva tydliggöra det värde som den öppna verksamheten kan ge i form av exempelvis en meningsfull fritid.



12. Slutsatser och utvecklingsområden

De nationella kulturpolitiska målen handlar bland annat om att skapa förutsättningar för att barn och unga i hela landet ska ha tillgång till ett kulturutbud och kulturella aktiviteter som präglas av mångfald och kvalitet.²⁷ I den här rapporten har Kulturrådet beskrivit kulturskolans arbete med breddat deltagande utifrån den öppna verksamheten. Vi har visat på hur kulturskolan når en dryg tiondel av landets 6–19-åringar i sina terminskurser och att det finns grupper som är underrepresenterade bland deltagarna i kulturskolan. Sådana grupper är killar samt barn och unga med utländsk bakgrund, som bor i områden med socioekonomiska utmaningar och som är yngre eller äldre än grundskolebarn. Dessa resultat är dessutom relativt oförändrade över tid. Samtidigt vet vi också att kulturskolans verksamhet innefattar mer än terminskurserna och att många kulturskolor bedriver ett arbete för att på olika sätt bredda gruppen av barn och unga som går i kulturskolan utifrån exempelvis ålder, kön, funktionalitet, härkomst och socioekonomi.

Resultaten från vår enkätstudie och intervjuerna tyder på att arbetet med breddat deltagande är en viktig fråga bland landets kulturskolor. Kulturskolorna använder flera olika metoder för att bredda deltagandet. Öppen verksamhet bedrivs i ungefär 7 av 10 kommuner. Överlag uttrycker de personer vi har intervjuat att de är nöjda med hur den öppna verksamheten bedrivs och vad den har uppnått. Men det finns också flera utvecklingsområden inom den öppna verksamheten och kommunernas arbete med breddat deltagande. I detta kapitel sammanfattar vi våra slutsatser och kopplar till dessa ett antal identifierade utvecklingsområden med syfte att stärka det fortsatta arbetet med att bredda deltagandet i kulturskolan. Förslagen på utvecklingsområden riktar sig framför allt till kommunledningarna och kulturskolechefer. Det avslutande utvecklingsområdet lyfter betydelsen av en statlig finansiering. Finansieringen kan i det här fallet komplettera och stärka kommunernas egna satsningar, och på så sätt bidra till en verksamhetsutveckling, som kan främja alla barns och ungas möjlighet att delta i kulturlivet.

Slutsats 1. Otydlig kommunal styrning kan försvåra strategiskt arbete

Enligt den statliga strategin för kulturskolan ska insatserna bidra till att främja tillgänglighet och jämlikhet i kulturskolan.²⁸ Även om det uttrycks i den statliga strategin behöver det inte innebära att alla kommuner, genom sitt kommunala självstyre, prioriterar att bredda deltagandet i sin kulturskoleverksamhet. Vår enkätundersökning visar dock att 65 procent av kommunerna har dokumenterade mål för att bredda deltagandet, och att 68 procent av målen är antagna av en kommunal nämnd eller kommunfullmäktige. Det tyder på att det finns en politisk vilja att kulturskolan ska nå fler och bredare målgrupper i merparten av kommunerna. Samtidigt saknar cirka 30 procent av kommunerna ett sådant mål, och 5 procent av de svarande känner inte till om kommunen har den typen av mål. I flera av de besökta kommunerna är det kulturskolorna själva som sätter upp mer specifika mål om breddat deltagande. Denna tendens bekräftas av en studie från Kulturskolerådet, där 40 procent av kulturskolecheferna ansåg att de lokala målen för kulturskolan att bredda deltagandet eller nå nya målgrupper inte var tydliga.²⁹ Tydliga, politiskt antagna mål kan – genom att ge riktning och visa vad som är prioriterat – underlätta kulturskolornas strategiska arbete.

27. Prop. 2009/10:3. Tid för kultur.

28. Prop. 2017/18:164. En kommunal kulturskola för framtiden – en strategi för de statliga insatserna.

29. Kulturskolerådet (2022).

Utvecklingsområde: Tydliggör mål för det breddade deltagandet och den öppna verksamheten på nämnd- och förvaltningsnivå

Tydliga mål och syften kopplade till att bredda deltagandet i kulturskolan ger en riktning i arbetet och kan därmed bidra positivt till måluppfyllelsen. Den här studien indikerar att tydliga mål är en framgångsfaktor för att kunna bredda deltagandet i kulturskolan. För de kommuner som vill ta fram sådana mål kan Kulturskolecentrum, förslagsvis tillsammans med Kulturskolerådet och SKR, ha stöttande roller. Som ytterligare stöd för de kulturskolor som vill stärka sin styrning mot att bredda deltagandet genomför Kulturskolerådet under parollen Ledarskapsakademien insatser för att på olika sätt utbilda och stärka ledarskapet i kulturskolorna.

Slutsats 2. Bättre uppföljning kan väcka politikernas intresse

En annan viktig del i det strategiska arbetet med att bredda deltagandet i kulturskolan är att de uppsatta målen och verksamheten ska vara möjliga att följa upp och utvärdera. En förutsättning för att göra sådana uppföljningar och utvärderingar är att ha kunskap om vilka som deltar respektive inte deltar i kulturskoleverksamheten. I vår enkät besvarade cirka 70 procent av kommunerna frågorna om hur många barn och unga som deltar i den öppna verksamheten och hur många deltagartillfällen den öppna verksamheten omfattar, och cirka 30 procent svarade "vet ej". Att få en samlad bild av antalet deltagare och deltagartillfällen i den öppna verksamheten är alltså svårt för en förhållandevis stor andel av landets kommuner. Denna bild ges även i de besökta kommunerna, som samlar in kunskap om deltagare i terminskurser via deltagarlistor, men som saknar en djupare kunskap om deltagarna i den öppna verksamheten.

Samtidigt anger nästan alla kommuner med öppen verksamhet i enkäten att de följer upp de dokumenterade målen på olika sätt, främst genom att räkna antalet deltagare och samtala med pedagoger. Vi känner inte till hur utförlig denna uppföljning är, men den öppna verksamhetens form, som i regel omfattar oanmälda deltagare som inte betalar någon avgift, innebär svårigheter att samla in en mer detaljerad information om deltagarna. Dessa förutsättningar innebär ett dilemma, eftersom det blir svårare att få tillförlitlig kunskap som kan bidra till en relevant uppföljning och utvärdering av verksamheten.

I våra intervjuer beskrivs hur kulturskolorna generellt är relativt självständiga i förhållande till förvaltning och nämnd, samtidigt som vissa lyfter att de gärna skulle vilja se ett ökat intresse för sin verksamhet från politikerna. I en studie av Kulturskolerådet ansåg drygt 90 procent av kulturskolecheferna att det var önskvärt att det politiska engagemanget för och kunskapen om kulturskolan borde öka.³⁰ Ska dessa önskningar bli verklighet behöver också kulturskolorna ha bra metoder för uppföljning och utvärdering. Om inte kulturskolorna kan visa vad deras verksamhet innebär och vilka resultat den ger utifrån målet att bredda deltagandet, kan det också bli svårare att få gehör för sådana satsningar, exempelvis genom öppen verksamhet. Med en verksamhet tydligt förankrad i politiska beslut och prioriteringar ökar också möjligheterna att insatserna ska bli mer långsiktiga.

Utvecklingsområde: Stärk uppföljningen av öppen verksamhet genom metodutveckling

För att de uppsatta målen ska kunna gå att följa upp och för att olika arbetssätt och insatser ska kunna utvärderas på ett bra sätt krävs lämpliga metoder. Även om en stor andel av kommunerna anger att de följer upp den öppna verksamheten kan dessa metoder behöva utvecklas, för att på så sätt öka kunskapen om vilka som går i kulturskolans verksamheter utöver terminskurserna. Mått-

30. Kulturskolerådet (2022).

tet att räkna antalet deltagare kan behöva kompletteras med uppgifter om hur ofta deltagarna går, hur länge de gör det samt hur dessa deltagare upplever verksamheten. I arbetet med att bredda deltagandet är det även viktigt att få kunskap om vilka barn och unga som deltar, utifrån olika bakgrundsvariabler. I arbetet med att ta fram lämpliga metoder kan Kulturskolecentrum spela en viktig roll som kunskapscentrum.

Slutsats 3: Deltagarinflytande stärks genom förankring på strategisk nivå

FN:s konvention om barnets rättigheter är sedan 2020 svensk lag. Enligt artikel 31 erkänner konventionsstaterna barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder och rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.³¹ En av barnkonventionens mest centrala delar är barns rätt att vara delaktiga i beslut som rör dem. Den öppna verksamhetens karaktär av lösare former och prova på-verksamhet indikerar att deltagarna kan ha större inflytande över verksamheten än i terminskurserna. I vår enkät anger 38 procent av kommunerna att de använder sig av deltagarinflytande rörande utbud, ämnen och aktiviteter som en del i arbetet med att bredda deltagandet. I intervjuerna menar både pedagoger och deltagare att deltagarinflytandet i den öppna verksamheten är ganska utvecklat. Deltagarna har i regel inflytande över repertoar och upplägg, och pedagogerna "känner in" vad deltagarna vill och inte vill göra. Samtidigt beskriver de hur verksamheten också behöver ha vissa ramar som deltagarinflytandet kan utgå från. Deltagarinflytandet i den öppna verksamheten har dock mer karaktären av att ske automatiskt, snarare än att bygga på genomtänkta strategier, förankrade hos pedagoger och kulturskoleledning.

Det finns utvecklingspotential när det gäller deltagarinflytandet i kulturskolan generellt. I en intervjustudie av före detta kulturskoledeltagare angav en majoritet att bristande inflytande över vilka låtar de fick spela var en orsak till att de slutade.³² En annan studie visar att nästan 8 av 10 kulturskolechefer anser att deltagarna har ett högt inflytande över själva undervisningsformerna, men att 7 av 10 chefer upplever att deltagarna har ett ganska begränsat inflytande över själva kursutbudet och verksamheten.³³ Studien konstaterar att det finns ett stort behov av att utveckla nätverk mellan unga, men också mellan chefer i syfte att stärka ungas inflytande. I uppföljningen av Kulturrådets utvecklingsbidrag för 2021–2022 anger kommunerna att deltagarna framför allt har haft inflytande över aktiviteterna, men inte lika stort inflytande över planering och uppföljning av projekten.³⁴ I en annan rapport konstaterar Kulturskolecentrum att den här typen av utvecklingsarbete underlättas om det finns tydlig styrning och resurser för det barnrättsstrategiska arbetet i kommunen. Kulturskolan kan då ansluta sig till det redan befintliga barnrättsarbetet och vidareutveckla arbetet därifrån.³⁵

Utvecklingsområde: Utveckla det strategiska arbetet med deltagarinflytande i kulturskolan

För att stärka barns och ungas inflytande över kulturskolans verksamhet behöver det strategiska arbetet med deltagarinflytande utvecklas. Detta gäller hela kulturskolans verksamhet, men kanske särskilt inom den öppna verksamheten, vars metoder i regel innefattar ett stort deltagarinflytande och där ett ökat inflytande kan vara en väg att nå nya målgrupper. Ett utvecklingsarbete kring deltagarinflytandet innefattar flera delar. Det kan handla om att ta fram metoder för att få in kunskap om vad unga tycker och tänker om verksamheten, till exempel enkäter som kan ge en bild av vad såväl

31. Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

32. Markensten, K. (2006).

33. Kulturskolerådet (2020).

34. Kulturrådet (2023a).

35. Kulturrådet (2021a).

deltagare som andra barn och unga i kommunen tycker om och önskar sig av kulturskolan. På så sätt kan kulturskolorna få kunskap om och anpassa sin verksamhet efter barns och ungas efterfrågan. Det kan också handla om att skapa stabila dialogytor för deltagare, i form av exempelvis elevråd eller verksamheter som KulturCrew, där ungas arrangörskap står i fokus med utgångspunkt i deltagarinflytande. Det pågår flera projekt för ökat inflytande bland barn och unga, såväl generellt som inom kulturskolan, vissa med stöd av Kulturrådet. Kulturskolerådets projekt för att öka ungas inflytande omfattar nästan 100 kommuner, och stödjer bland annat lokala plattformar för ungdomsinflytande och en etablering av ett nationellt ungdomsnätverk. I utvecklingen av det strategiska arbetet kan kommuner med fördel inspireras av varandra och de som har möjlighet att utvärdera sitt arbete kan därigenom få ytterligare underlag för hur arbetet kan utvecklas. Det finns även flera myndigheter vars material kring barnrätt och ungdomsinflytande kan användas som inspiration.³⁶

Slutsats 4: Arbetet med breddat deltagande stärks genom utvecklad och formaliserad samverkan

Kulturskolan spelar i regel en stor roll i det kommunala fritidsutbudet för barn och unga. Genom att verka tillsammans med och vid sidan av andra aktörer som bibliotek, fritidsgårdar och konsthallar kan kulturskolan bidra till kommunens fritidsutbud och på så sätt underlätta ett breddat deltagande i fritidsaktiviteter i stort. Kulturskolans samverkan med olika aktörer varierar i omfattning från kommun till kommun. Enligt vår enkät är det endast 12 procent av kommunerna som inte samverkar med några andra kring den öppna verksamheten. Den öppna verksamhetens karaktär förutsätter i regel god samverkan med en eller flera parter. Verksamheten bedrivs inte sällan i andra lokaler än kulturskolans och på platser där kulturskolan annars inte bedriver verksamhet. Vissa samverkanspartner kan genom platsen de verkar på och sina medarbetare ha en annan ingång till presumtiva deltagare än kulturskolan, genom en trovärdighet som kulturskolan annars saknar. I de besökta kommunerna finns exempel på hur kulturskolan genom samverkan med andra aktörer nått nya grupper.

Resultat från vår enkät visar att det är vanligast att den öppna verksamheten samverkar med grundskolan. Den andra stora samverkansparten är fritidsgården. Samverkan mellan kulturskolan och skolan sker i någon form i varje kommun, men är särskilt omfattande i mindre kommuner, där det ofta finns uppbyggda relationer på individnivå. En rapport från Kulturskolecentrum visar att samverkan i hög utsträckning är informell och ofta hanteras utifrån olika former av muntliga överenskommelser.³⁷ Formella regleringar som skriftliga avtal eller gemensamma riktlinjer är relativt ovanligt. Denna tendens syns även i våra kommunbesök, där exempelvis kulturskolans samverkan med en skola i en av kommunerna till stor del är kopplad till rektorns intresse för och kunskap om kulturskolan sedan tidigare. Samtidigt visar intervjuerna att det också kan finnas vissa utmaningar kopplade till samverkan mellan kulturskolan och skolan.

Även om mer än hälften av kulturskolorna enligt vår enkät samverkar med grundskola och fritidsgårdar är samverkan med andra aktörer relativt ovanligt, något som även bekräftades i våra kommunbesök. Det finns alltså potential för att samverka med fler aktörer, inom olika samhällssektorer. I rapporten *Kulturskola i rörelse* framkommer att kulturskolorna ser samverkan både som en kompetensförsörjningsstrategi och som ett utvecklingsområde.³⁸ Om kommunen vill skapa en bred bas för att barn och unga ska få en meningsfull fritid och ha ett stort utbud av kompletterande verksamheter att välja på, bör kommunen stärka samverkan, såväl på strategisk som praktisk nivå. Det handlar dels om intern samverkan inom kommuner, dels om samverkan över kommungränser med andra aktörer, som exempelvis mellan kulturskolor. Här kan samverkan till exempel innefatta delade pedagogtjänster inom olika ämnen för att kunna bredda utbudet för barn och unga i en kommun. Kulturskolecentrum stödjer samverkansprojekt, och under 2021–2022 fördelades 24 miljoner kronor ut till sådana satsningar.

36. Se t.ex. Barnombudsmannen och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.

37. Kulturrådet (2020).

38. Kulturrådet. (2019).

Utvecklingsområde: Stärk samverkan på nationell, regional och kommunal nivå

För att underlätta barns och ungas deltagande i kulturskolan behöver samverkan inom och mellan kommuner och regioner stärkas. Samverkan mellan kulturskolor sker redan mellan flera kommuner och i regioner, bland annat genom finansiering av Kulturskolecentrum och våra nätverksträffar med regionala samordnare och vår sakkunniggrupp. Men i en del regioner och kommuner är samverkan ännu inte så utvecklad. Vi har i en tidigare rapport visat på utvecklingsmöjligheter i samverkan mellan skola och kulturskola³⁹, men det finns även utvecklingsmöjligheter för stärkt samverkan med andra aktörer, såsom högre lärosäten, professionella kulturutövare, civilsamhälle och näringsliv. Samverkan kan till exempel handla om att utbyta erfarenheter och att dela resurser som lokaler, verksamheter och pedagoger. En rapport från Kulturrådet visar att det även finns ett behov av att stärka den ekonomiska samverkan och samordningen inom och mellan kommuner och regioner.⁴⁰ För de kulturskolor som ser ett behov av ökad samverkan kan Kulturskolecentrum fungera som stöd, bland annat genom att ta fram goda exempel på samverkan och att sammankalla till nätverk för erfarenhetsutbyte och ökad kunskap.

Slutsats 5: Ekonomiska neddragningar riskerar att slå mot den öppna verksamheten

Vår enkät visar att det är vanligast att kulturskolornas öppna verksamhet finansieras med tillfälliga, externa medel. En viktig del i detta är Kulturskolecentrums utvecklingsbidrag. Under 2021–2022 fick 256 kommuner sådant stöd och kulturskolorna nådde 58 000 nya deltagare genom insatser som finansierades av bidraget. Av de kommuner som fick utvecklingsbidraget hade 58 procent använt det till öppen verksamhet.⁴¹ Det statliga utvecklingsbidragets storlek har under åren 2016–2022 varierat, från 50 miljoner kronor till 200 miljoner kronor. I budgetpropositionen för 2023 framgår att bidraget till kulturskolor år 2023 är 100 miljoner kronor, men 0 kronor år 2024 och åren därefter.⁴²

Det statliga utvecklingsbidragets inverkan på möjligheten att bedriva ett arbete för breddat deltagande illustreras av att flera kommuner, i såväl enkät som i intervjuer, angav just bidraget som en av de enskilt viktigaste framgångsfaktorerna för ett sådant arbete. Om de statliga satsningarna minskar eller försvinner krävs det ökade kommunala resurser för att upprätthålla nivån på arbetet. Detta blir särskilt utmanande i ett läge där kommuners ekonomi påverkas av inflation, ökade kostnader och besparingskrav. Flera intervjupersoner uttrycker en oro över möjligheterna att bedriva ett arbete för breddat deltagande utifrån de förutsättningarna.

Utvecklingsområde: Statlig finansiering kan bidra till utveckling av verksamhet och breddat deltagande i kulturskolan

Denna rapport har, liksom flera andra⁴³, visat det statliga utvecklingsbidragets vikt för kulturskolornas arbete med att utveckla nya arbetsmetoder och därigenom bredda deltagandet. Bidraget kan som komplement till kommunernas finansiering möjliggöra för kommuner att prova nya verksamheter och arbetssätt, vilket annars är svårt att rymma inom befintliga och ofta knappa budgetramar. I Kulturrådets rapport *Flernivåsamverkan främjar barnets bästa* beskrivs hur kommunala, regionala

39. Kulturrådet (2020).

40. Kulturrådet (2023d).

41. Kulturrådet (2023a).

42. Kulturrådet (2021b).

43. Kulturrådet (2023a), Kulturrådet (2023b), Kulturrådet (2023c), Kulturskolerådet (2023d), Kulturskolerådet (2023).

Öppen verksamhet i kulturskolan

och statliga medel gemensamt, och på olika sätt, bidrar till att uppfylla barns och ungas rätt till kultur.⁴⁴ Där kommunala medel är avgörande för det löpande arbetet för tillgång till kultur, genom fasta verksamheter som exempelvis bibliotek och kulturskola, spelar statens finansiering en viktig roll för just utvecklingssatsningar, såsom läsfrämjande insatser och den öppna verksamheten i kulturskolan. Insatser med statliga medel bidrar på så sätt till att öka likvärdigheten i barns och ungas tillgång till kultur och att göra verksamheterna mer tillgängliga för fler barn och unga. Detta kan leda till ett breddat deltagande, men även till en utvecklad tillämpning av barnkonventionen. I utvecklingsbidragets fall handlar det bland annat om att fler kulturskolor tillämpar barnrättsbaserade arbetssätt, som till exempel systematiskt arbete för barn och ungas inflytande och delaktighet. I Kulturrådets budgetunderlag för 2024–2026 pekar vi på utvecklingsbidragets goda effekter och att kommunerna står inför svårare ekonomiska tider.⁴⁵ Mot den bakgrunden kan en förlängning av utvecklingsbidraget innebära att barn och unga får mer likvärdiga möjligheter att utöva sin lagstadgade rätt till kultur samt till det kulturpolitiska målet att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet.

44. Kulturrådet (2023d).

45. Kulturrådet (2023e).

Litteraturförteckning

Di Lorenzo Tillborg, A. (2017). *Forskningsrapport om kulturskolors verksamhet för barn och unga i behov av särskilt stöd*. Musikhögskolan i Malmö, Lunds universitet.

Jepson, C. (2020). *"Rörlig och stabil, bred och spetsig" – Kulturell reproduktion och strategier för breddat deltagande i den svenska kulturskolan*. Konstnärliga fakulteten, Göteborgs universitet.

Kulturrådet (2019). *Kulturskola i rörelse – Kartläggning av kulturskolans kompetensbehov*.

Kulturrådet (2019, 2020, 2021). *Kulturskolan i siffror*.

Kulturrådet (2020). *Kulturskola i samverkan*.

Kulturrådet (2021a). *Delaktighet och inflytande – analys av utvecklingsbidrag till kulturskolor*.

Kulturrådet (2021b). *Budgetunderlag 2022–2024*.

Kulturrådet (2022a). *Kulturskolan i siffror – sammanfattning av statistik 2021*.

Kulturrådet (2022b). *Barnrätt i praktiken – Barnkonventionens praktiska tillämpning i Kulturrådets verksamhetsområde*.

Kulturrådet (2023a). *Vad går bidraget till? Redovisningar av utvecklingsbidraget till kulturskolor 2021–2022*. Kommande.

Kulturrådet (2023b). *Möjligheter, utmaningar, metoder – ett kunskapsunderlag om breddad rekrytering inom kultursektorn*.

Kulturrådet (2023c). *Förenklad prövning av barnets bästa i anslutning till att anslaget för bidrag till kulturskolan har minskat samt föreslås upphöra från 2024*. PM Dnr Adm 2023/23.

Kulturrådet (2023d). *Flernivåsamverkan främjar barnets bästa – finansiering och uppföljning av barns och ungas rätt till kultur*. Kommande.

Kulturrådet (2023e). *Budgetunderlag 2024–2026*.

Kulturskolerådet (2020). *Ungas inflytande i kulturskolan*.

Kulturskolerådet (2022). *Kulturskolans uppdrag – om styrning, mål och uppdrag för kommunernas kulturskoleverksamhet*.

Kulturskolerådet (2023). *Kulturskolans förutsättningar – Konsekvenser av statliga nedskärningar och lokala resurser*.

Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

Markensten, K. (2006). *"Varför slutade du i kulturskolans musikundervisning?"* lakttagelser och reflektioner från en intervjuundersökning. Kulturförvaltningen, Stockholms stad.

Myndigheten för delaktighet (2020). *Aktiv fritid – Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpedel*.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018). *Fokus 18 – Vilka ska med?*

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2020). *Ung idag 2020 – Ungas rätt till en meningsfull fritid*.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2021). *Öppna fritidsverksamheten – om tillgänglighet och inkludering*.

Prop. 2009/10:3. *Tid för kultur*.

Prop. 2017/18:164. *En kommunal kulturskola för framtiden – en strategi för de statliga insatserna*.

Stockholms stad (2021). *Utvärdering av Kulturskolans justerade avgiftssystem*.

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

© Statens kulturråd 2023
ISBN 978-91-89748-08-8

kulturradet.se